

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës
Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave

Kush kujdeset?

Kërkesat, ofertat dhe opsionet për rritjen e mundësive të kujdesit të fëmijëve në Kosovë

Kush kujdeset?

Kërkesat, ofertat dhe opsionet për rritjen e mundësive të kujdesit të fëmijëve në Kosovë

Nga Nicole Farnsworth, Adelina Berisha, Erica Browne, Nerina Guri, Donikë Kastrati,
dhe Gresa Rrahmani për Rrjetin e Grupeve të Grave të Kosovës

Prishtinë, Kosovë
2016

© Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës, 2016

Autore: Nicole Farnsworth, Adelina Berisha, Erica Browne, Nerina Guri, Donikë Kastrati,
dhe Gresa Rrahmani për Rrjetin e Grupeve të Grave të Kosovës

Përkthyer nga: Mars A

ISBN ISBN-978-9951-8923-8-4

Shtypur nga “NightDesign”, me materiale ekologjike.

Ky dokument është financuar nga projekti “Promovimi i Punësimit në Sektorin Privat (PPSE)”, i cili financohet nga Agjencia Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim (SDC), dhe zbatohet nga konsorciumi Swisscontact, Instituti Riinvest dhe PEM Consult. Opinionet e shprehura në këtë publikim jo domosdoshmërisht i paraqesin opinionet konsorciumit të partnerëve të PPSE-së.

www.womensnetwork.org

Përmbajtja

Akronimet	6
Mirënjohje.....	7
Përmbledhje ekzekutive.....	8
Hyrje	9
Pse nevojitet kujdesi?.....	9
Rreth këtij hulumtimi.....	12
Metodologjia.....	13
Korniza ligjore e Kosovës lidhur me kujdesin për fëmijë.....	15
Objektivat e BE-së të Barcelonës: Zhvillimi i kujdesit për fëmijë.....	18
Kërkesa për kujdes për fëmijë te gratë e papunësuar	20
Kërkesa për kujdes për fëmijë në radhët e punonjësve	25
Kujdesi aktual për fëmijë (3 deri 6 vjeç)	26
Kujdesi aktual për fëmijë (6 muaj deri 3 vjeç)	27
Shërbimet më të rëndësishme të kujdesit për fëmijë	30
Çmime të arsyeshme për shërbimet e kujdesit për fëmijë.....	31
Interesi i punëdhënësit në përkrahjen e shërbimeve të kujdesit për fëmijë	32
Shërbimet në dispozicion në qendrat e kujdesit për fëmijë	34
Orët e punës të qendrave për kujdesin e fëmijëve.....	37
Çmimi i kujdesit për fëmijë	37
Shpenzimet për qendrat e kujdesit për fëmijë	37
Kërkesa për kujdesin për fëmijë	38
Sfidat me të cilat përballen qendrat për kujdes të fëmijëve	38
Shërbimet e kujdestareve dhe të dadove.....	39
Përfundime	40
Vlerësimi i kostos së kujdesit.....	40
Modelet opsionale për rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë	42
Modeli 1. Zgjerimi i kujdesit publik të financuar nga shteti.....	42
Modeli 2. Partneritetet Publiko-Private.....	43
Modeli 3. Inkurajimi i bashkë-financimit privat të përkuqjesjes për fëmijë	45
Modeli 4. Zgjerimi i qendrave të kujdesit për fëmijë me bazë në komunitet.....	46
Perspektivat komunale për modelet e ndryshme të kujdesit për fëmijë	47
Komuna e Prishtinës.....	47
Komuna e Gjakovës	49
Komuna e Pejës.....	50
Komuna e Kamenicës.....	51
Kosova e Veriut, Veçanërisht Mitrovica e Veriut.....	52
Rekomandime shtesë.....	54
Rekomandimet për Komunat	54
Rekomandime për Ministrinë e Financave	55
Rekomandime për MPMS-në.....	55
Rekomandime për MASHT-in	55
Rekomandime për biznesin.....	55
Rekomandime për qendrat e kujdesit.....	56
Rekomandime për financuesit jo-qeveritarë.....	56

Rekomandime për Agjencinë e Statistikave të Kosovës dhe për hulumtime në të ardhmen.....	56
Bibliografia	57
Shtojca 1. Rreth PPSE	60
Shtojca 2. Metodologjia	61
Shtojca 3. Vlerësimet e përafërta të kërkesave të paplotësuara për kujdesin ndaj fëmijëve nga ana e Komunës.....	65
Shtojca 4. Institucionet parashkollore të identifikuara.....	68
Shtojca 5. Punonjëset/it me fëmijë të interesuar në shërbime të kujdesit të fëmijëve nga punëdhënësi/ja.....	71
Shtojca 6. Tabela Punëdhënëseve/ve të interesuar në Përkrahjen e Rritjes së Qendrave të Kujdesit për Fëmijë.....	73
Shtojca 7. Lista e Pjesëmarrësve në Hulumtim.....	75
Shtojca 8. Pyetësorët dhe udhërfyesit e intervistimit	76
Pyetësori për gratë e papunësuara.....	76
Hulumtimi i qendrave të kujdesit.....	79
Pyetësori i punëtoreve/ëve.....	83
Pyetësori për punëdhënësit/et.....	86

Akronimet

IB	Intervali i Besueshmërisë
OSHC	Organizatë e Shoqërisë Civile
PBB	Prodhimi i Brendshëm Bruto
KE	Komisioni Evropian
SZHMFH	Standardet e Zhvillimit dhe të Mësuarit në Fëmijërinë e Hershme
BE	Bashkimi Evropian
AIK	Amplituda Interkuartile
ASK	Agjencia e Statistikave e Kosovës
RrGGK	Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës
MAShT	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë
MPMS	Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale
SKZh	Strategjia Kombëtare për Zhvillim 2016-2021
OJQ	Organizatë Joqeveritare
OBZhE	Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim Evropian
PPP	Partneritet Publiko-Privat
PPSE	Projekti "Promovimi i Punësimit në Sektorin Privat (PPSE)
NVM	Ndërmarrje të Vogla dhe të Mesme
DS	Devijim Standard
UNICEF	Fondi për Fëmijë i Kombeve të Bashkuara
USAID	Agjencia e Shteteve të Bashkuara të Amerikës për Zhvillim Ndërkombëtar

Mirënjohje

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës (RrGGK) falënderon të gjitha punonjëset dhe punonjësit, punëdhënësit, qendrat e kujdesit, përfaqësuesit e institucioneve, si dhe nënat e papunësuar që kanë kontribuar me mendimet e tyre për këtë hulumtim. Gjithashtu, falënderojmë Swisscontact dhe projektin e saj Promovimi i Punësimit në Sektorin Privat (PPSE) për mbështetjen e hulumtimit të kësaj teme të rëndësishme. Në veçanti, falënderojmë Alida Muhaxhirin dhe Béat Windlin për kontributin e çmuar dhe mbështetjen e shkëlqyeshme teknike gjatë gjithë procesit të hulumtimit. Autoret falënderojnë Igballe Rogovën, Drejtore Ekzekutive në RrGGK dhe Besa Shehun, Menaxhere e Financave për përkrahjeje të vazhdueshme në realizim të këtij hulumtimi.

Agonjeta Marashi, Arbëresha Maloku, Arta Arifi, Ardiana Hetemi, Bardh Rexhepi, Donjeta Arifi, Edona Sahatqija, Fitore Simnica, Fjollë Kastrati, Genita Lleshi, Milica Barac, dhe Vanesa Tahirsylaj i kanë bërë anketat dhe intervistat. Elizabeta Murati ka ndihmuar në hulumtim. Dua Dauti-Kadriu, anëtare e Bordit të RrGGK-së, vullnetarisht ka ofruar ndihmën e saj në sigurimin e informatave të nevojshme në çastin e fundit.

RrGGK falënderon recensentët vullnetarë për komentet e tyre të hollësishme të dhëna në draftin e raportit: Dr. Vjollca Krasniqi, Universiteti i Prishtinës; Dea Pallaska O'Shaughnessy; Donjeta Morina; Ariana Qosaj-Mustafa, Kryesuese e Bordit të RrGGK-së; Iliriana Banjska; Arbëresha Maloku dhe Arlinda Kadriu.

Përmbledhje ekzekutive

Në Kosovë, shkalla e pjesëmarrjes së grave në fuqinë punëtore është ndër më të ulëtat në botë: 18.1%. Disa studime kanë treguar se përgjegjësitë për ofrimin e kujdesit në shtëpi kontribuojnë në këtë pjesëmarrje të ulët të grave. Në shumicën e kulturave, grave u caktohen detyrat dhe përgjegjësitë tradicionale gjinore të punës së kujdesit pa pagesë. Kujdesi pa pagesë mund të ndikojë negativisht në nivelin e arsimimit të grave, në pjesëmarrjen e tyre në fuqinë punëtore, në përfshirjen politike si dhe në nivelet e varfërisë gjatë jetës.

Ky hulumtim shqyrton kërkesën e mbuluar dhe të pambuluar për shërbime të kujdesit për fëmijë në Kosovë; shërbimeve publike dhe private të kujdesit për fëmijë që janë në dispozicion; si dhe pikëpamjet e shumëllojshme të palëve të interesit lidhur me mundësitë për krijimin e më shumë shërbimeve të qëndrueshme të kujdesit për fëmijë. Ky hulumtim është përqendruar në pesë zona gjeografike, dhe ka përfshirë anketa me familje, të përzgjedhura sipas metodës së rastit, me 491 nëna të papunësuar me fëmijë; anketa me 519 gra dhe burra të papunësuar; intervista me 61 punëdhënës; intervista me 51 qendra publike dhe private të kujdesit për fëmijë; si dhe intervista me zyrtarë publikë.

Të gjitha qendrat e kujdesit për fëmijë në Kosovë, qofshin publike ose private, do të duhej të regjistroheshin dhe të ofrojnë programe të edukimit parashkollorë. Në vitin 2016 janë regjistruar 74 institucione parashkollore private dhe 41 publike. Së bashku me qendrat tjera ekzistuese, gjithsej janë rreth 134. Po ashtu ka edhe qendra të tjera të kujdesit për fëmijë të cilat nuk janë të regjistruara. Megjithatë, vetëm rreth 15.5% e fëmijëve kosovarë i frekuentojnë qendrat e kujdesit ditore. Më shumë se gjysma e të anketuarve të punësuar kanë deklaruar se varen nga anëtarët e familjes të cilët ofrojnë pa pagesë shërbimin e kujdesit për fëmijët e tyre. Shërbimet e kujdesit për fëmijë gjenden kryesisht në Prishtinë, ndërkohë që në zonat rurale ka shumë pak qendra të tilla. Vetëm 20% e nënave të papunësuar që jetojnë në zona rurale kanë deklaruar që shërbimet e kujdesit për fëmijë ishin të arritshme në aspektin gjeografik. Me sa duket, dymbëdhjetë komuna nuk kanë në dispozicion qendra të kujdesit për fëmijë. Pothuajse të gjitha gratë e papunësuar që janë anketuar do të dëshironin të kishin një punë që paguhet. Nga gratë e interesuara për punë, 88% do t'i shfrytëzonin shërbimet e kujdesit për fëmijë po të kishin në dispozicion një mundësi të përballueshme financiarisht.

Korniza ligjore e Kosovës në mënyrë të qartë përcakton themelet për rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë. Kushtetuta e konsideron Konventën për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave (KEGjFDG) drejtpërdrejtë të zbatueshme; ajo u bën thirrje shteteve të krijojnë qendra të kujdesit me qëllim të luftimit të diskriminimit kundër grave dhe të përmirësimit të pjesëmarrjes publike të grave. Konventa për të Drejtat e Fëmijës, e cila është gjithashtu drejtpërdrejtë e zbatueshme, bën thirrje për kujdes për fëmijët. Nevoja për të mbrojtur mirëqenien e fëmijëve mund të interpretohet si përmirësim i qasjes në edukimin e hershëm në mënyrë që ata të tregojnë më shumë sukses në shkollë dhe të kenë mundësi më të mira për punë gjatë jetës. Strategjia Kombëtare për Zhvillim 2016-2021 (SKZh) ka për qëllim, ndër të tjera, rritjen e numrit të çerdheve dhe institucioneve private të kujdesit për fëmijë. Gjithashtu, në kontekstin e anëtarësimit në Bashkimin Evropian (BE), Kosova duhet të angazhohet maksimalisht që të ulë papunësinë e grave, të përmirësojë vijueshmërinë në institucione parashkollore, të luftojë diskriminimin ndaj grave, ku të gjitha këto janë të ndërlidhura me rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë.

Kosova duhet ta njohë publikisht vlerën e punës së kujdesit për fëmijë që ndërmerret nga gratë; të *zvogëlojë* kohën që gratë kalojnë duke u kujdesur për fëmijë, përmes rritjes së mundësive të shërbimeve të kujdesit; si dhe të inkurajojë *rishpërndarjen* e punës të kujdesit për fëmijë tek burrat, komunitetet dhe shteti. Transformimi i punës së kujdesit për fëmijë, e cila aktualisht nuk paguhet, në punë me pagesë mund të kontribuojë në të ardhmen në përmirësimin e suksesit edukativ të fëmijëve, në krijimin e vendeve të reja të punës, uljen e papunësinë, dhe uljen potenciale të varfërisë së grave të pensionuara. Siç shpjegohet në hollësi në këtë studim, RrGGK-ja ka përllogaritur se investimi në qendra të kujdesit për fëmijë në përputhje me Objektivat e Barcelonës të Komisionit Evropian (KE) do të mund të krijonte të paktën 9,989 vende të reja të punës në arsim. Kjo do të mund të kontribuonte, të paktën, me 50.6 milionë euro si të hyra të reja dhe me 2 milionë euro si tatime të paguara çdo vit. Këto shifra nuk marrin në konsideratë vendet e reja të punës, të ndërlidhura me qendrat e kujdesit, që do të mund

të krijojeshin ose të hyrat e reja materiale për prindërit që aktualisht nuk punojnë e të cilët do të ishin në gjendje të hynin në punë si fuqi punëtore.

Ekzistojnë disa modele të mundshme për rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë: qendrat publike të kujdesit për fëmijë të financuara nga shteti; partneritetet publiko-private (PPP-të); qendrat me bazë në komunitet; dhe, në të ardhmen, ndërmarrjet shoqërore. Pasi që niveli i kërkesës dhe situata politike në secilën nga zonat gjeografike të studiuara dallojnë bukur shumë, RrGGK-ja shtjellon opsione të ndryshme për rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë në secilën zonë. Duke marrë parasysh hapësirat e kufizuara në dispozicion në qendrat publike të kujdesit për fëmijë, komunat do të duhej të vendosin prioritetet lidhur me atë se kush përfiton nga kujdesi publik. Gratë e papunësuarat të cilat aplikojnë për punë, që marrin asistencë nga Zyrat e Punësimit, dhe që vijojnë kurse në Qendrat e Aftësimit Profesional do të duhej të përfitonin kujdes afat-shkurtër pa pagesë për fëmijët e tyre. Ky studim përmban edhe rekomandime specifike shtesë.

Hyrje

Në Kosovë, shkalla e pjesëmarrjes së fuqisë punëtore të grave është ndër më të ulëtat në botë: 18.1%.¹ Më shumë se tetë nga dhjetë gra të moshës së punës nuk janë aktive në fuqinë punëtore, në krahasim me katër nga dhjetë burra.² Shkalla e papunësisë në mesin e grave është 36.3%. Kjo dëshmon se disa gra madje as nuk kërkojnë punë. Disa studime të kohëve të fundit kanë gjetur se përgjegjësitë e kujdesit në shtëpi kontribuojnë në mosaktivitetin e grave në tregun formal të punës. Në anketën e fuqisë punëtore të vitit 2015, 11.4% të grave kanë deklaruar se ato nuk punonin për arsye se ishin të detyruara për t'u kujdesur për fëmijët ose personat e moshës madhore me nevoja të veçanta (krahasuar me 0.2% të burrave).³ 38.5% e grave të tjera kanë deklaruar se nuk punonin për arsye të përgjegjësisë të tjera personale ose familjare (krahasuar me 3.8% të burrave). Ngjashëm, në anketën me familje të realizuar nga RrGGK në tërë Kosovën në vitin 2015, përgjegjësitë e kujdesit për fëmijë ishin arsyeja *më dominuese* që gratë e kanë theksuar lidhur me atë se përse nuk janë të punësuarat; një në katër gra ka deklaruar se nuk është e punësuar për shkak të përgjegjësisë për kujdesin ndaj fëmijëve dhe të kujdesit për shtëpi.⁴ Në anketën me familje të realizuar nga RrGGK-ja në vitin 2016, 17.8% (krahasuar me 2% të burrave) kanë deklaruar se përgjegjësitë e kujdesit ishin arsyeja kryesore pse ato nuk ishin duke punuar me pagë; 16.1% e grave e kanë identifikuar punën e kujdesit për shtëpi si arsyen kryesore (2.8% të burrave).⁵ RrGGK-ja ka shumë kohë që sugjeron se kujdesi për fëmijë i cili është i disponueshëm dhe i përballueshëm do të mund t'iu mundësonte më shumë grave hyrjen në tregun e fuqisë punëtore, si duke krijuar vende të reja pune ashtu edhe duke e bërë kujdesin për fëmijë më lehtësisht të qasshëm.⁶

Pse nevojitet kujdesi?

Puna pa pagesë e kujdesit për fëmijë zakonisht kalon pa u vënë re, megjithëse ajo është me rëndësi thelbësore për funksionimin e ekonomisë familjare, komunitetit, mirëqenies njerëzore, si dhe ekonomisë.⁷ I quajtur shpesh si punë "riprodhuese" ose "shtëpiake", kujdesi pa pagesë për fëmijë tradicionalisht është trajtuar ndryshe nga puna me bazë në treg. Një pikëpamje tradicionale e ekonomisë

¹ Agjencia e Statistikave të Kosovës (ASK) dhe Banka Botërore, *Rezultatet e anketës së fuqisë punëtore për vitin 2015, qershor 2016, marrë nga:* <https://ask.rks-gov.net/en/lm?download=1636:results-of-the-kosovo-2015-labour-force-survey>.

² ASK, Rezultatet e anketës së fuqisë punëtore për vitin 2015, (Qershor 2016), tabela 1.4, Statusi i punësimit, ASK, fq. 10.

³ Po aty.

⁴ RrGGK, anketa me familje për dhunën në familje dhe ngacmimin seksual e realizuar në tërë Kosovën, demografia, 2015.

⁵ RrGGK, anketa me familje për kujdesin shëndetësor e realizuar në tërë Kosovën, 2016.

⁶ Shih, për shembull, Strategjia e RrGGK 2015-2018, marrë nga:

http://www.womensnetwork.org/documents/kwn_strategy_2015_2018_shq.pdf.

⁷ UNDP, Fälth, A., Blackden, M., *Përmbledhje e politikave për punën pa pagesë të kujdesit (Policy Brief on Unpaid Care Work)*, Nju Jork, 2009, marrë nga:

<http://www.undp.org/content/dam/undp/library/gender/Gender%20and%20Poverty%20Reduction/Unpaid%20care%20ork%20English.pdf>.

përqendrohet në proceset e prodhimit dhe konsumit material, duke e injoruar ofrimin e kujdesit. Sipas përkufizimit, “pa pagesë” do të thotë që personat të cilët e kryejnë punën e kujdesit shpesh nuk marrin pagë. Prandaj, puna e tyre nuk matet në llogaritjet e Prodhimit të Brendshëm Bruto (PPB).⁸ “Kujdes” do të thotë se kjo veprimtari i shërben mirëqenies së njerëzve, dhe “punë” do të thotë se kjo veprimtari përfshin kalimin e kohës dhe shpenzimin e energjive.⁹ Ekzistojnë katër lloje të ndryshme të punës së kujdesit: kujdesi për fëmijë, kujdesi rehabilitues, kujdesi për persona me nevoja të veçanta dhe kujdesi për persona të moshuar.¹⁰ Puna e kujdesit po ashtu mund të përfshijë gatimin, pastrimin, blerjen, grumbullimin e ujit dhe të lëndëve djegëse, dhe kujdesin për personat e sëmurë.¹¹

Përgjegjësia për t'u kujdesur për fëmijët bie si mbi babanë ashtu edhe mbi nënën.¹² Megjithatë, në shumicën e kulturave, grave iu janë caktuar detyrat dhe përgjegjësitë tradicionale gjinore të punës së kujdesit pa pagesë. Byroja për Regjistrim të Popullsisë e Shteteve të Bashkuara ka gjetur se gratë në SHBA “ia përkushtojnë më shumë se 110 milionë orë në vit kujdesit pa pagesë për fëmijë, që është më shumë sesa dyfishi i 55 milionë orëve që burrat ia përkushtojnë kujdesit pa pagesë për fëmijë”.¹³ Në Evropë, burrat kalojnë vetëm nëntë orë në javë duke u marrë me kujdesin pa pagesë për fëmijë, ndërsa gratë kalojnë 26 orë.¹⁴ Çiftet me fëmijë të vegjël kalojnë më shumë kohë, pavarësisht statusit të punësimit; megjithëkëtë, burrat kalojnë përafërsisht 17 orë në krahasim me gratë të cilat kalojnë rreth 40 orë në javë.¹⁵ Në Kosovë nuk është bërë ndonjë studim lidhur me kohën që gratë dhe burrat kalojnë duke u kujdesur për fëmijë, prandaj nuk ka informata të sakta lidhur me këtë. Një studim pilot prej 194 grave në tri komuna dëshmon se gratë kalojnë mesatarisht më shumë se tri orë në ditë dhe 21 orë në javë në punën pa pagesë të kujdesit që ndërlidhet *vetëm* me fëmijë, të moshuar dhe persona të tjerë (duke mos përfshirë, gatimin, pastrimin, dhe format tjera të kujdesit).¹⁶ Pra, kjo kohë e kaluar është e barasvlershme me një punë me gjysmë orari.

Pasi që ekziston një shpërndarje e pabarabartë e punës së kujdesit pa pagesë midis grave dhe burrave, është me rëndësi që të kuptohet rëndësia dhe dinamika e saj. Siç kanë vlerësuar Fäth dhe Blackden, “Puna pa pagesë e grave në kujdes shpesh nuk vërehet dhe nënvlerësohet, ndërkohë që burrat marrin më shumë të ardhura dhe vlerësim për kontributin e tyre ekonomik.”¹⁷ E megjithatë, një nga arsyt kryesore pse burrat janë në gjendje të punojnë është puna e kujdesit pa pagesë që bëhet nga gratë në rolet e tyre tradicionale “riprodhuese”.

Aktualisht, lidhur me ndarjen e pasurisë, Qeveria e Kosovës njeh vetëm punën pa pagesë në shtëpi. Në bazë të Ligjit për Familjen, gjykatat gjatë vendosjes në kontestet për pronë të përbashkët duhet të njohin të gjitha kontributet e grave dhe të burrave lidhur me grumbullimin e pasurisë së tyre të përbashkët. Gjykata duhet të vlerësojë “të gjitha rrethanat”, dhe “jo duke marrë parasysh vetëm të

⁸ Po aty.

⁹ Po aty.

¹⁰ Himmelweit, Susan, Konferenca publike për *Gjininë dhe Financat Publike nga Perspektiva e Kujdesit*, 2014, marrë nga: https://www.wu.ac.at/fileadmin/wu/d/i/vw3/Public_Conf_Key_Note_Sue_Himmelweit.pdf.

¹¹ Eyben and Fontana, Kujdesi për Mirëqenie, Brighton, 2011, marrë nga: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/3674/Bellagio-Eyben%20and%20Fontana.pdf?sequence=1>.

¹² Kjo përgjegjësi përcaktohet në KEGJFDG, neni 16, ku parashihet që, “(d) Të drejta dhe përgjegjësi të njëjta si prindër, pavarësisht statusit të tyre martesorë, në çështjet që kanë të bëjnë me fëmijët e tyre.” Ligji për Barazi Gjinore i Kosovës po ashtu parashihet për gratë dhe burrat pjesëmarrje të barabartë në të gjitha sferat e shoqërisë (neni 3, para. 1.10). Gjithashtu, sipas Ligjit për Familje të Kosovës, rregullimi i marrëdhënieve familjare bazohet në parimet e “barazisë midis burrit dhe gruas, respektit dhe ndihmës së ndërsjellët midis tyre dhe anëtarëve të familjes”; dhe “mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve dhe përgjegjësisë e të dy prindërve për rritjen dhe arsimimin e fëmijëve të tyre.” (neni 3, para. 1, 2).

¹³ Folbre, Nancy, *Për Dashuri dhe Para: Ofrimi i Kujdesit në Shtetet e Bashkuara (For Love and Money: Care Provision in the United States)*, Nju Jork: Russell Sage Foundation, 2012.

¹⁴ Anketa për kushtet e punës në Evropë në vitin 2010, marrë nga: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/economic-independence/economic-growth/index_en.htm.

¹⁵ Eurofound, *vjetari i Eurofound 2013*: Jeta dhe puna në Evropë, 2013, marrë nga:

http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1416en.pdf.

¹⁶ Studimi pilot i RrGGK, 2016. Ky studim nuk ka përfshirë një mostër të rastit dhe nuk mund të konsiderohet si përfaqësues, por vetëm ilustrues.

¹⁷ UNDP, Fäth, A., Blackden, M., *Përmbledhje e politikave për punën pa pagesë të kujdesit (Policy Brief on Unpaid Care Work)*, Nju Jork, 2009.

ardhurat personale dhe të hyrat e tjera të secilit bashkëshort, por edhe ndihmën e njërit prej bashkëshortëve që i ofron bashkëshortit tjetër, si kujdesin për fëmijët, udhëheqjen e punëve të shtëpisë, përkujdesjen dhe mirëmbajtjen e pasurisë si dhe çfarëdo forme tjetër të punës dhe të bashkëpunimit lidhur me administrimin, mirëmbajtjen dhe shtimin e pasurisë së përbashkët.”¹⁸ Megjithatë, kujdesi pa pagesë për fëmijë nuk njihet sipas ligjit të Kosovës.

Punë e përkujdesit mund të çojë në humbje të mundësive për arsimim. Sipas Organizatës për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik (OBZHE), “Dallimi në nivelin e arsimit midis kujdestarëve intensiv dhe kujdestarëve jo-intensiv është i madh: Përçindja e kujdestarëve intensiv me arsimim të ulët është pothuajse 30% më e lartë krahasuar me kujdestarët jo-intensiv.”¹⁹ Në anketën me familje të realizuar nga RrGGK-ja në vitin 2015, midis personave të cilët e kishin ndërprerë arsimimin e tyre para përfundimit të universitetit, 3% e totalit të të anketuarve, dhe 5.2% e grave kanë deklaruar se arsyeja kryesore ishte se duhej të kujdeseshin për të tjerët.²⁰ Pasi që koha dhe energjia e nevojshme për punën e kujdesit i kufizon gratë më shumë sesa burrat, ajo gjithashtu pengon në mundësinë e grave për të marrë pjesë në mënyrë të barabartë në jetën ekonomike dhe politike.²¹

Gjithashtu, pjesëmarrja e ulët e grave në tregun e punës mund të ndikojë në mirëqenien e tyre edhe më vonë gjatë jetës së tyre. Duke marrë parasysh se puna pa pagesë që bëjnë gratë në sferën e kujdesit nuk konsiderohet kontribut zyrtar në ekonomi, gratë nuk marrin përfitime sikurse janë pensionet kontributdhënëse ose, në disa situata, përfitime në kujdes shëndetësor. Puna pa pagesë nuk konsiderohet si “pagesë” zyrtare në sistemin pensional, prandaj gratë nuk kualifikohen për pensione më të larta. Në të vërtetë gratë kosovare, mesatarisht, përbëjnë 67% të përfituesve të pensionit bazik (75€ në muaj), ndërsa vetëm 14.5% e përfituesve të pensioneve kontributdhënëse që marrin 138€ në muaj.²² Fakti që gratë marrin pensione më të ulëta, edhe më vonë gjatë jetës, mund t'i vërë ato në rrezik më të madh të varfërisë.

Nga perspektiva e barazisë gjinore, siç parashihet në Ligjin për Barazi Gjinore, dëshmia e mësipërme si dhe ajo e paraqitur në këtë hulumtim do të duhej të përdoren si informata për politikën publike, e veçanërisht lidhur me prioritetin e SKZh-së për ta ulur papunësinë.²³ Diane Elson ka sugjeruar se për trajtimin e punës së kujdesit pa pagesë duhet zbatuar korniza e “3 R-ve” (Recognition, Reduction, Redistribution - Njohje, Zvogëlim, Rishpërndarje):²⁴

- *Njohja* e rolit të grave dhe vajzave në ofrimin e kujdesit pa pagesë, si dhe vlera sociale dhe ekonomike e kujdesit pa pagesë.
- *Zvogëlimi* i angazhimit dhe barrës kohore të kujdesit pa pagesë, posaçërisht për gratë që jetojnë në varfëri.
- *Rishpërndarja* e punës së kujdesit pa pagesë: nga gratë tek burrat, dhe nga familja te komuniteti dhe shteti.

¹⁸ Kuvendi i Kosovës, Ligji për Familjen i Kosovës, neni 54(1), marrë nga: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2410>.

¹⁹ OBZHE, “Kërkohe Ndihmë - *Ndikimi i Kujdesit në Kujdestarët Familjarë*”, OBZHE 2011, marrë nga: <http://www.oecd.org/els/health-systems/47884865.pdf>.

²⁰ RrGGK, anketa me familje për dhunën në familje dhe ngacmimin seksual e realizuar në tërë Kosovën, demografia, 2015.

²¹ Siç ka theksuar Elson-i, “Kjo është njohur në lëvizjen e grave në vitet 1960-ta dhe 1970-ta dhe janë bërë përpjekje për ta paraqitur rëndësinë e ekonomisë shtëpiake në kuadër të ekonomisë politike marksiste nëpërmjet debatit për punën në shtëpi” Ekonomikja, Politikja dhe Ekonomia shtëpiake (*The Economic, the Political and the Domestic*), 1998).

²² RrGGK, Buxhetimi drejt Mirëqenies Sociale, *Analizë gjinore+ për informimin e buxhetimit të përgjegjshëm gjinor në Ministrinë e Punës dhe Mirëqenies Sociale në Kosovë 2016-2018*, Prishtinë, Kosovë, 2016, marrë nga: <http://www.womensnetwork.org/documents/20151203094304881.pdf>.

²³ Sipas Ligji për Barazi Gjinore, institucionet janë përgjegjëse për analizën e statusit të femrave dhe meshkujve në organizatat dhe fushat përkatëse (neni 5 (1.1)) dhe për përfshirjen e integritimit gjinor në të gjitha politikën, dokumentet dhe legjislacionin (neni 5 (1.3)) me qëllim të parandalimit dhe eliminimit të diskriminimit gjinor.

²⁴ Sida, *Udhëzues i shpejtë lidhur me çfarë dhe si: Puna Pa Pagesë në Kujdes - Pikat Hyrëse për Njohje, Zvogëlim dhe Rishpërndarje* (*Quick Guide to What and How: Unpaid Care Work - Entry Points to Recognise, Reduce and Redistribute*), marrë nga: <https://www.oecd.org/dac/gender-development/47565971.pdf>.

Nocioni i “ekonomisë së kujdesit”, ndryshe nga “ekonomia e tregut”, paraqet vizionin e një ekonomie që vlerëson punën pa pagesë në statistikë, analizon rolin e kujdesit dhe mallrave në funksionimin e ekonomisë, si dhe integron ekonominë e kujdesit në politika.²⁵

Duhet të miratohen politika shtetërore për njohjen e faktit se puna e kujdesit është shumë e rëndësishme në aspektin social dhe ekonomik për funksionimin e një shoqërie. Përndryshe, fakti që gratë bëjnë shumë më shumë punë të kujdesit sesa burrat do të vazhdojë të jetë një faktor i rëndësishëm që ndikon në varfërinë joproporcionale të grave. Eisler dhe Otis kanë identifikuar disa hapa për adresimin e punës së nënvlerësuar të grave dhe të ndikimit të saj: përlogaritni “vlerën ekonomike të punës së kujdesit pa pagesë”; tregoni se si “kujdesi dhe edukimi cilësor i fëmijëve mund të ndikojë në konkurrueshmërinë ekonomike”; dhe tregoni “se si kombet e tjera e mbështesin punën e kujdesit dhe fuqizimin e grave, ku që të dyja këto garantojnë në sukses ekonomik dhe në një cilësi të përgjithshme më të lartë të jetës.”²⁶

Investimi në kujdesin për fëmijë mund të ofrojë edhe më shumë mundësi për edukim të hershëm. Dëshmitë sugjerojnë se fëmijët të cilët vijnë në institucionet parashkollore tregojnë se janë më të suksesshëm në shkollë. Mesatarisht, “fëmijët përfitojnë rreth një të tretën e vitit përmes mësimave në gjuhë, lexim dhe matematikë.”²⁷ Fëmijët që vijnë në edukimin e hershëm demonstronë përfitime në zhvillimin socio-emocional dhe në shëndet. Hulumtimet e kryera nga neuro-shkencëtarë, psikologë dhe socio-ekonomistë kanë përlogaritur ndikimin që ka edukimi i hershëm në zhvillimin ekonomik. Studimet nga James J. Heckman kanë treguar se programet cilësore parashkollore kanë një “kthim në investim prej 7% deri në 10% duke u bazuar në rritjen e arritjeve në shkollë dhe në karrierë dhe në uljen e kostos së edukimit korrigjues, si dhe shpenzimeve shëndetësore dhe të sistemit të drejtësisë penale.”²⁸

Rreth këtij hulumtimi

Në këtë hulumtim është përdorur një qasje gjithëpërfshirëse në adresimin e punës së grave në kujdes, e cila deri tani në Kosovë nuk është njohur dhe nuk paguhet, si dhe ndikimin që ajo ka në fuqinë punëtore dhe në mirëqenien e grave. Hulumtimi kishte për qëllim të vlerësojë kërkesën e mbuluar dhe të pambuluar për shërbime të kujdesit për fëmijë në mesin e grave dhe burrave të punësuar dhe të papunësuar; shërbimet publike dhe private të kujdesit për fëmijë në dispozicion; si dhe pikëpamjet e shumëllojshme të palëve të interesit lidhur me mundësitë për krijimin e më shumë qendrave të qëndrueshme të kujdesit për fëmijë. RrGGK-ja e ka kryer këtë hulumtim me mbështetje të projektit PPSE të Swisscontact-it. Objektivat e hulumtitit ishin:

- Vlerësimi i gatishmërisë së nënave dhe baballarëve aktualë dhe potencialë, të punësuar në ndërmarrje të mesme ose të mëdha, për të përdorur qendrat e kujdesit për fëmijë brenda kompanisë ose në rrethinën e afërt (p.sh., në një kompani tjetër që gjendet afër);
- Vlerësimi i gatishmërisë së kompanive për të themeluar ose bashkë-financuar kujdesin për fëmijët e punonjësve të tyre;
- Vlerësimi se në çfarë shkalle kontribuon obligimi i nënave të papunësuar për t'u kujdesur ndaj fëmijëve në papunësinë e tyre, dhe cilat shërbime të kujdesit për fëmijë do ta lehtësonin qasjen e tyre në punësim;

²⁵ The Conversation, *Llogaritja e kostos së ekonomisë së kujdesit të Australisë (Counting the cost of Australia's care economy)*, 2012, marrë nga: <http://theconversation.com/counting-the-cost-of-australias-care-economy-9946>.

²⁶ Eisler, Riane Kimberly Otis, *Puna e kujdesit e nënvlerësuar dhe pa pagesë i mban gratë buzë gremine (Unpaid and Undervalued Care Work Keeps Women on the Brink)*, at: <http://shriverreport.org/unpaid-and-undervalued-care-work-keeps-women-on-the-brink/>.

²⁷ Hirokazu Yoshikawa, Christina Weiland, Jeanne Brooks-Gunn, Margaret R. Burchinal, Linda M. Espinosa, William T. Gormley, Jens Ludwig, Katherine A. Magnuson, Deborah Phillips, Martha J. Zaslow; *Investimi në ardhmërinë tonë: baza e dëshmive për arsimin parashkollore (Investing in Our Future: The Evidence Base on Preschool Education)*, marrë nga: <http://fcd-us.org/sites/default/files/Evidence%20Base%20on%20Preschool%20Education%20FINAL.pdf>.

²⁸ Studimi i qasjes së mësimnxënies me pjesëmarrje aktive në institucionin parashkollore “Perry Preschool”, i cili ishte një eksperiment shkencor, ka identifikuar efekte afatgjata dhe afatshkurtra në cilësinë e arsimit parashkollore për fëmijët e rinj që jetojnë në varfëri (marrë nga: http://www.highscope.org/file/research/perryproject/specialsummary_rev2011_02_2.pdf). The Heckman Equation, *Investimi në zhvillimin e fëmijërisë së hershme: zvogëlon deficitin, forcon ekonominë (Invest in early childhood development: Reduce deficits, strengthen the economy)*, marrë nga: <http://heckmanequation.org/content/resource/invest-early-childhood-development-reduce-deficits-strengthen-economy>.

- Vlerësimi i ofertës aktuale të kujdesit për fëmijë nga qendrat publike dhe private; dhe
- Vlerësimi i gatishmërisë së zyrtarëve publik për të mbështetur rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë.

Ky studim fillon me shqyrtimin e kornizës përkatëse ligjore të Kosovës përkitazi me kujdesin për fëmijë. Gjithashtu shtjellon Objektivat e Barcelonës të KE-së, si një synim potencial për rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë dhe ndikimin pozitiv që mund të ketë përmbushja e tyre në Kosovë. Më tej, hulumtimi analizon përgjigjet nga gratë e papunësuara, punonjësit, punëdhënësit, si dhe qendrat e kujdesit për fëmijë, lidhur me kërkesën dhe ofertën për shërbime të kujdesit për fëmijë. Pas përmbledhjes së përfundimeve kyçe të nxjerra nga këto të dhëna burimore, RrGGK-ja shtjellon modelet e ndryshme potenciale për rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë në Kosovë. Më pas, RrGGK-ja paraqet mundësitë për zgjerimin e kujdesit për fëmijë në secilën nga pesë zonat gjeografike të studiuar. Dhe në fund, ofrohen rekomandime shtesë për institucione specifike. Shtojcat përmbajnë informata të mëtejme lidhur me PPSE-në, metodologjinë, qendrat e kujdesit për fëmijë, interesin e punonjësve në kujdesin për fëmijë, interesin e punëdhënësve në kujdesin për fëmijë, si dhe instrumentet e përdorura për anketim.

Metodologjia

Në këtë pjesë përmbledhet metodologjia e përdorur për të siguruar informata për këtë hulumtim.²⁹ Pesë zona gjeografike që ishin zgjedhur për këtë studim janë: Prishtina, Peja, Gjakova, Kamenica dhe Kosova veriore, duke përfshirë Mitrovicën e Veriut, Leposaviqin, Zubin Potokun dhe Zveçanin. Këto komuna ishin përzgjedhur duke përdorur variantën e marrjes së mostrave, duke marrë parasysh lokacionet e tyre të ndryshme gjeografike, demografinë, veprimtaritë ekonomike, si dhe etnitë e shumëllojshme. Rezultatet mund të jenë të përgjithësueshme ose me vlefshmëri ekologjike me komunat tjera, megjithatë dallimet duhet të merren parasysh.

Në këtë hulumtim, të kryer gjatë vitit 2016, janë përdorur metoda të përziera. Anketat janë administruar duke përdorur pyetësor elektronik të mbështetur nga “KoBo Collect”. Së pari, në mënyrë që të vlerësohej kërkesa për shërbime të kujdesit për fëmijë, janë kryer intervista me 519 punonjës të kompanive, duke përfshirë gratë (64%) dhe burrat (36%). Kompanitë janë përzgjedhur në bazë të madhësisë (më shumë se 20 punonjës), sektorit dhe potencialit për të investuar në kujdes për fëmijë. Përafërsisht dhjetë punonjës janë intervistuar në çdo kompani. Pyetjet kishin të bënin me demografinë, fëmijët, shërbimet e kujdesit për fëmijë që janë në dispozicion, si dhe mendimet për kujdesin për fëmijë.

Së dyti, përmes metodës së rastit RrGGK-ja ka anketuar 491 gra të papunësuara me fëmijë të moshës gjashtë vjeç dhe më të vegjël. Kjo anketë kishte për synim të vlerësojë nivelin e kërkesës për kujdes për fëmijë në mesin e grave të papunësuara, duke përfshirë edhe shërbimet aktualisht në dispozicion të kujdesit për fëmijë, përdorimin e mëhershëm të shërbimeve të tilla, interesimin për përdorimin e shërbimeve të tilla, si dhe për atë se a do t’iu mundësonte të kërkonin punësim me pagesë nëse kujdesi për fëmijë do të ishte në dispozicion.

Së treti, RrGGK-ja ka anketuar 51 qendra të kujdesit për fëmijë për të kuptuar shërbimet në dispozicion, sfidat e hasura dhe koston e kujdesit. Nga qendrat e anketuara, 41% ishin nga Prishtina, që pasqyron faktin se shumica e qendrave gjenden në kryeqytet. Gjithashtu, RrGGK-ja ka bërë telefonata dhe ka dërguar e-maile qendrave të regjistruara të kujdesit për të mbledhur informata lidhur me kapacitetin, shkallën e vendeve të lira dhe listat e pritjes.

Së katërti, RrGGK-ja ka intervistuar 61 punëdhënës nga të njëjtat kompani ku janë anketuar punonjësit, dhe ku është diskutuar interesi i tyre për të mbështetur qendrat e kujdesit për fëmijë.

Së pesti, RrGGK-ja ka intervistuar zyrtarë nga secila komunë, duke përfshirë Mitrovicën e Veriut për pjesën veriore të Kosovës, duke pasur parasysh se atje janë të përqendruara më shumë biznese dhe veprimtari ekonomike. Zyrtarët janë përzgjedhur në bazë të pozitave të tyre. Këtu janë përfshirë personat të cilët do të duhej të përfshiheshin në themelimin e qendrave të kujdesit për fëmijë nga departamentet e planifikimit urban, pronës, financave, arsimit dhe shërbimeve sociale.³⁰

²⁹ Shtojca 2 ofron hollësi të mëtejme rreth metodologjisë.

³⁰ Për më shumë informata, ju lutemi të shihni Shtojcën 7.

Pjesë e këtij hulumtimi po ashtu ka qenë edhe shqyrtimi i kornizës ligjore përkatëse; shqyrtimi i literaturës për konceptet dhe teoritë përkatëse, veçanërisht ato që kanë të bëjnë me ekonominë e kujdesit dhe buxhetimin gjinor; si dhe shqyrtimi dokumentar i publikimeve dhe dokumenteve që kanë të bëjnë me kujdesin për fëmijë në Kosovë dhe në vende të tjera. RrGGK-ja gjithashtu është mbështetur në statistikat ekzistuese demografike dhe arsimore.

Korniza ligjore e Kosovës lidhur me kujdesin për fëmijë

Kushtetuta e Republikës së Kosovës përmban Konventën për të Drejtat e Fëmijës, e cila njih të drejtat e fëmijëve, duke përfshirë "të drejtën për mbrojtje dhe kujdes të nevojshëm për mirëqenien e tyre."³¹ Meqenëse fëmijët për të cilët kujdesen të dy prindërit dhe që shkojnë në institucione parafillore priren të kenë rezultate më të mira në shkollë, kujdesi i tillë për fëmijë kontribuon në mirëqenien e tyre.³² Kushtetuta e konsideron edhe KEGjFDG-në si të zbatueshme drejtpërdrejtë në Kosovë,³³ dhe në KEGjFDG thuhet se:

Për të parandaluar diskriminimin ndaj gruas për shkaqe martesore ose maternitetit, dhe për të siguruar të drejtën e saj efektive për punë, shtetet palë marrin masa të përshtatshme: [...] Për të inkurajuar sistemin e shërbimeve sociale mbështetëse të nevojshme që t'i mundësojnë prindërit të gërshetojnë detyrimet familjare me përgjegjësitë në vendin e punës, dhe të marrin pjesë në jetën publike, sidomos duke nxitur themelimin dhe zhvillimin e një rrjeti qendrash për kujdesin e fëmijëve.³⁴

Kësisoj, institucionet e Kosovës kanë përgjegjësinë ligjore të marrin masa për t'u siguruar që qendrat e kujdesit për fëmijë janë në dispozicion.

Prindërit janë po ashtu bartës të detyrës kur është fjala për kujdesin për fëmijët e tyre. Në KEGjFDG thuhet se "prindërit kanë të drejta dhe përgjegjësi të njëjta si prindër, pavarësisht nga gjendja martesore, për ato çështje që kanë të bëjnë me fëmijët."³⁵ Më konkretisht, sipas Ligjit të Familjes të Kosovës, marrëdhëniet familjare mbështeten në parimet e "barazisë midis burrit dhe gruas, respektit dhe ndihmës së ndërsjellë midis tyre dhe anëtarëve të familjes"; dhe "mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve dhe përgjegjësisë e të dy prindërve për rritjen dhe arsimimin e fëmijëve të tyre."³⁶ Kjo i bën gratë dhe burrat përgjegjës për rritjen e fëmijëve të tyre, gjë e cila ndoshta ka të bëjë edhe me kujdesin për fëmijë dhe financimin e tij, aty ku është e nevojshme. Më përgjithësisht, edhe Ligji i Kosovës për Barazi Gjinore parashikon se gratë dhe burrat marrin pjesë në mënyrë të barabartë në të gjitha fushat e shoqërisë.³⁷ Kësisoj, si nënat, ashtu edhe baballarët kanë përgjegjësi në sigurimin e qasjes në kujdes cilësor për fëmijët e tyre. Nga kjo del se asnjë nga bashkëshortët nuk duhet të jetë medoemos bartës i barrës së kostos për kujdesin e fëmijës. Nuk duhet të supozohet që gratë duhet të paguajnë për kujdesin e fëmijëve nga paga e tyre sepse, kulturalisht, ato me gjasë do të kujdeseshin për fëmijët e tyre po të mos ishin në punë. Është e kuptueshme se niveli i të ardhurave të bashkëshortëve mund të jetë një faktor vendimtar në mënyrën se si familja vendos të financojë kujdesin për fëmijët.³⁸

Qendrat e kujdesit për fëmijë, arsimit parashkollor dhe të gjitha format e kujdesit në Kosovë rregullohen me Ligjin nr. 2006/02-L-52 për Arsimin Para-shkollor. Ky ligj përfshin në vetvete Konventën për të Drejtat e Fëmijës. Arsimit i ofruar nga qendrat e kujdesit duhet të mbështetet në parimet e barazisë, përfshirjes, demokracisë, autonomisë së stafit, profesionalizmit, përgjegjësisë dhe të drejtës për të qenë të ndryshëm. Në Kosovë "arsimi parashkollor" i referohet arsimit të hershëm për fëmijët e shkollës parafillore, duke përfshirë fëmijët me nevoja të veçanta. Fëmijët me moshë nëntë deri në gjashtë vjeç

³¹ Kushtetuta e Republikës së Kosovës, neni 50, marrë nga: <http://www.mkrs-ks.org/repository/docs/Kushtetuta.e.Republikes.se.Kosoves.pdf>.

³² Instituti për Studime Fiskale, Alissa Goodman dhe Barbara Sianesi, *Early Education and Children's outcomes: How long do the impact last?*, [Arsimi i hershëm dhe rrezultatet e fëmijëve: sa zgjasin këto ndikime?] korrik 2005, marrë nga: http://www.ifs.org.uk/docs/ee_impact.pdf.

³³ Kushtetuta e Republikës së Kosovës, neni 22.

³⁴ CEDAW, neni 11, paragrafi 2 dhe 2(c).

³⁵ CEDAW, Art. 16(d).

³⁶ Neni 3, paragrafët 1 dhe 2

³⁷ Neni 3, paragrafi 1.10

³⁸ Nga 129 prindër të punësuar që RrGGK ka anketuar, 22% thanë se nëna e paguan kujdesin e fëmijëve; 19% babai; ndërsa 59% thanë se të dy prindërit e ndajnë pagesën.

preferohet të futen në institucionet parashkollore. Arsimi parashkollor ka dy grup-mosha: çerdhe për fëmijët nga nëntë muaj deri në 3 vjeç, dhe kopshtet, ku përfshihen fëmijët nga tre deri në gjashtë vjeç.³⁹ Në këtë raport, RrGGK-ja i referohet të gjitha grup-moshave dhe institucioneve së bashku me termin "qendra të kujdesit për fëmijë". Qendrat publike të kujdesit për fëmijë financohen nga komunat, ndërsa institucionet private financohen nga persona juridikë privatë pas licencimit të tyre nga Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT). Të gjitha qendrat publike dhe private të kujdesit për fëmijë duhet të regjistrohen si institucione parashkollore dhe të licencohen nga MASHT-i.⁴⁰ MASHT-i mund t'i mbyllë institucionet parashkollore nëse ato nuk licencohen.⁴¹

Të gjithë edukatorët/et në shkollat publike duhet të kenë diplomë universitare në fushën e arsimit të hershëm për fëmijët.⁴² Kjo kërkesë nuk aplikohet për ofruesit asistentë të kujdesit për fëmijë dhe as në institucionet private parashkollore apo shkollat me bazë në komunitet. Asistentët publikë parashkollorë duhet të kenë një diplomë nga arsimi i mesëm nga një program për arsimin parashkollor apo diplomë të arsimit të mesëm "të plotësuar me trajnime të përshtatshme profesionale të certifikuara nga MASHT-i."⁴³ Mësimdhënia kryhet në gjuhën shqipe, por nëse popullsia përbëhet nga enti të ndryshme, institucionet duhet të sigurojnë komunikimin në gjuhën e grupit (grupeve) minoritare etnike.⁴⁴ MASHT-i ofron mbikëqyrjen pedagogjike dhe profesionale të arsimtarëve. Institucionet e tjera ofrojnë forma të tjera të mbikëqyrjes. Për shembull, Ministria e Arsimit, midis institucioneve të tjera, duhet të monitorojë cilësinë e ushqimit që iu jepet fëmijëve.⁴⁵ Qendrat për Punë Sociale ndjekin kujdesin social dhe adresojnë rastet në të cilat punonjësit e kujdesit dyshojnë se një fëmijë mund të jetë kryerës apo viktimë e dhunës.⁴⁶ Inspektimi për Arsimin duhet të marrë masa dhe/ose sanksione nëse institucionet parashkollore shkelin Ligjin për Edukimin Parashkollor, rregulloret e ndërlidhura dhe udhëzimet administrative (p.sh. duke tejkuluar numrin e fëmijëve për edukatorë/e).⁴⁷

MASHT-i ka miratuar Kurrikulën për Arsimin Para-shkollor (për tre deri gjashtë vjeçarët) dhe Standardet e Zhvillimit dhe të Mësuarit në Fëmijërinë e Hershme për Fëmijët nga 0 deri 6 vjeç.⁴⁸ Standardet paraqesin "arritjet e pritshme të fëmijëve në mosha të caktuara në fusha të ndryshme të zhvillimit dhe gjithashtu ofrojnë modelet dhe nismat lidhur me mënyrën se si të përkrahen dhe inkurajohen fëmijët për t'i arritur këto standarde."⁴⁹ MASHT-i aktualisht është duke rishikuar planprogramin mësimor për të siguruar shërbime cilësore parashkollore, me përkrahjen e Fondit për Fëmijë të Kombeve të Bashkuara E caktuar për t'u përfunduar nga fundi i vitit 2016, planprogrami do të jetë në harmoni me Kornizën e Kurrikulës të Kosovës dhe do të harmonizohet me Standardet e Zhvillimit dhe të Mësuarit në Fëmijërinë e Hershme (SZHMFH) për fëmijët e moshës nga zero në gjashtë vjeç.⁵⁰

³⁹ Republika e Kosovës, Udhëzimi Administrativ i MASHT-it, nr. 19/2016 për Përfshirjen e Fëmijëve në Institucionet Parashkollore në Kosovë, neni 2, marrë nga: <http://masht.rks-gov.net/uploads/2016/09/19-ua-nr-19-2016-per-perfshirjen-e-femijeve-ne-institucionet-parashkollore-ne-kosove-rotated.pdf>.

⁴⁰ Kuvendi i Kosovës, Ligji nr. 2006/02-L-52 për Edukimin Parashkollor, 2006, neni 46, marrë nga: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2006_02-L52_al.pdf.

⁴¹ Po aty, Neni 41 (2).

⁴² Po aty, Neni 28 (4).

⁴³ Po aty, Neni 28 (8).

⁴⁴ Po aty, Neni 5 (parag 5. 1, 5. 2).

⁴⁵ Po aty, Neni 38 (parag 38.4). Në versionin në gjuhën shqipe të ligjit, organi përgjegjës për inspektimin e ushqimit dhe mbrojtjes së shëndetit është Inspektimi Sanitar i Komunës. Më tej, Ligji për Inspektimin e Arsimit në Kosovë thotë se ata janë përgjegjës për mbrojtjen e shëndetit të fëmijëve në institucionet parashkollore (Ligji për 2004/37 për Inspektimin e Arsimit në Kosovë, neni 4, paragrafi 3, marrë nga: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_37_al.pdf).

⁴⁶ Rregullorja e QRK-së nr. 02/2013 për Protokollin dhe për Parandalimin dhe Referimin e Dhunës në Institucionet e Arsimit Para-Universitar, neni 6, paragrafi 1.7, marrë nga: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/rregullore-qrk-nr-21-2013-per-protokollin-per-parandalimin-dhe-referim.pdf>.

⁴⁷ Ligji për Inspektimin e Arsimit në Kosovë, neni 5,6,7.

⁴⁸ Republika e Kosovës, MASHT, "Standardet e Zhvillimit dhe të Mësuarit në Fëmijërinë e Hershme 0-6 Vjet", fq. 5, marrë nga:

https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/elds-report-alb-for-web_1.pdf

⁴⁹ Po aty.

⁵⁰ Korrespondencë elektronike me UNICEF-në, 11 tetor 2016.

Çdo vit, Këshilli Drejtues i secilit institucion parashkollor duhet të përgatisë dhe të paraqesë planin dhe programin e institucionit. Më tej, Këshilli Drejtues i institucionit parashkollor, në bashkëpunim me këshillin e prindërve, duhet ta miratojnë atë.⁵¹ Plani, mes çështjeve të tjera, duhet të përfshijë orët e punës, kujdesin për fëmijët, programet për ndërtimin e kapacitetit, metodologjinë, kujdesin shoqëror, bashkëpunimin e qendrave të kujdesit me prindërit, marrëdhëniet e komunitetit dhe programet edukative.

Një udhëzim administrativ i vitit 2008 për Përfshirjen e Fëmijëve në Institucionet Parashkollore rregullon numrin e fëmijëve për klasë. Të paktën dy edukatorë/e duhet të shoqërojnë secilën grup-moshë (shihni tabelën 1).⁵² nëse kërkesa për kujdes është më e lartë dhe hapësirat janë të pamjaftueshme, atëherë numri i fëmijëve mund të rritet në se lejohet nga drejtoritë arsimore komunale. Të njëjtat udhëzime rregullojnë përfshirjen e fëmijëve me nevoja të veçanta në institucionet parashkollore.

Edhe korniza ligjore e Kosovës specifikon kushte të caktuara që institucionet private duhet të përmbushin për t'u licencuar për ofrim të shërbimeve për kujdes të fëmijëve.⁵³ Për shembull, hapësira fizike në klasa duhet të jetë të paktën dy metër katrorë për fëmijë, një oborr, një mjedis i shëndetshëm dhe i sigurtë, ndriçim natyror, tualete (deri në 10 fëmijë të vegjël ose fëmijë dhe kabina të ndara për të dyja gjinitë) dhe pajisje sanitare. Më tej, mjedisi i jashtëm i qendrës, oborri duhet të ketë të paktën pesë metër për fëmijë dhe të jetë i sigurtë nga çdo rrezik potencial.⁵⁴ I njëjti udhëzim administrativ ofron kërkesat që lidhen me shërbimin e ushqimit, ruajtjen e ushqimit (më së shumti deri në 24 orë dhe ushqimi i nxehtë duhet të shërbehet 60 gradë celsius ose më i ftohtë) dhe plotësimin e nevojave individuale të fëmijëve.⁵⁵ Kërkesat e qendrave të kujdesit për fëmijë, sidomos kërkesat hapësinore në zonat urbane, janë cituar si sfiduese nga pronarët e institucioneve parashkollore.⁵⁶

Strategjia Kombëtare e Kosovës për Zhvillim për 2016-2021 (SKZh) ka identifikuar frekuentim të ulët të arsimit të hershëm (i cili citohet të jetë midis 25 dhe 30%) si një sfidë e rëndësishme zhvillimore. Një krahasim i të dhënave demografike ekzistuese me të dhënat për nxënësit nën gjashtë vjeç të përfshirë në programe arsimore lë të kuptohet se vetëm rreth 15.5% e të gjithë fëmijëve nën gjashtë vjeç janë përfshirë në programet arsimore në vitin 2015.⁵⁷ Raporti i Progresit i BE-së për vitin 2015 për Kosovë vlerësonte, më dukshëm, se vetëm 4.5% e fëmijëve nga zero në pesë vjeç frekuentonin arsimin parashkollor.⁵⁸ Prandaj, nevoja duket se është më e madhe sesa ajo që ka vlerësuar SKZh-ja. Gjithmonë e më shumë, frekuentimi i arsimit të hershëm është një prej qëllimeve të SKZh-së. "duke rritur numrin e kopshteve publike dhe duke rritur përfshirjen përmes institucioneve private."⁵⁹

Tabela 1. Nr. maksimal i fëmijëve për grup arsimor sipas moshës

Grupmosha	Nr. ideal i fëmijëve	Nga nr. min. te nr. maks.
9 muaj – 1 vj	8	6-10
1-2 vjeç	12	10-14
2-3 vjeç	14	12-16
3-4 vjeç	20	18-22
4-5 vjeç	22	20-24
5-6 vjeç	24	22-26
1-3 vjeç	10	8-12
3-6 vjeç	20	18-23

⁵¹ Ligji për Edukim Parashkollor, neni 10, paragrafi 10.2, 10.5.

⁵² Republika e Kosovës, MASHT, Udhëzimi Administrativ për Përfshirjen e Fëmijëve në Institucionet Parashkollore, 2008, marrë nga: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=7562>, paragrafi 3.

⁵³ MASHT, Udhëzimi Administrativ nr. 15/2016 për Licencimin dhe Regjistrimin e Institucioneve Edukativo-Arsimore Parashkollore Private.

⁵⁴ Po aty, nenet 4 dhe 8

⁵⁵ Po aty, neni 15.

⁵⁶ Diskutim i RrGGK-së me pronarë të institucioneve parashkollore, 2015.

⁵⁷ RrGGK-ja e ka përlogaritur këtë duke u mbështetur në numrin e fëmijëve nën gjashtë vjeç, të cilët janë përfshirë në programin e arsimit publik dhe privat në vitin 2015, të ndarë sipas numrit të përgjithshëm të fëmijëve nën gjashtë vjeç që jetonin në Kosovë në vitin 2015. Numri i përgjithshëm i fëmijëve nën gjashtë vjeç llogaritet duke u mbështetur në të dhënat e ASK-së. Nga numri i lindjeve të gjalla çdo vit që prej vitit 2010 deri në vitin 2015, RrGGK-ja ka zbritur numrin e vdekjeve në atë grup-moshë për të nxjerrë numrin e fëmijëve të gjallë nën moshën gjashtë vjeçare.

⁵⁸ BE, Commission Staff Working Document, *Kosovo, 2015 Report*, [Raporti për Kosovë, 2015] fq. 46, marrë nga: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_kosovo.pdf.

⁵⁹ Republika e Kosovës, Zyra e Kryeministrit, Strategjia Kombëtare e Zhvillimit për periudhën 2016-2021 (SKZh), faqe 11, marrë nga: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Strategjia_Kombetare_per_Zhvillim_2016-2021_Shqip.pdf.

Më tej, në kontekstin e anëtarësimit të Kosovës në BE, ekzistojnë disa arsye për rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë. Së pari, Raporti i Progresit për vitin 2015 i BE-së përmend shprehimisht frekuentimin e ulët të arsimit parafillor nga fëmijët dhe e nxit Kosovën të përmirësojë qasjen në arsim cilësor. Së dyti, Raporti i Progresit ka vënë në dukje se Kosova duhet të adresojë numrin e lartë të papunësisë në radhët e grave.⁶⁰ Kjo do të bëjë të nevojshme rritjen e qasjes në shërbime të kujdesit për fëmijë. Së treti, lidhur me mundësitë e barabarta, në Raportin e Progresit vihet në dukje se Ligji për Barazi Gjinore është miratuar, por zbatimi duhet të përmirësohet, sidomos lidhur me papunësinë e lartë të grave. Më tutje, në të thuhet se "dispozitat e pamjaftueshme lidhur me lejet e lehonisë i minojnë përpjekjet për të trajtuar diskriminimin kundër grave në vendin e punës, sidomos në sektorin privat."⁶¹ RrGGK-ja ka argumentuar tjetërkund se rritja e mundësive të kujdesit për fëmijë përkrahë mundësinë që nënat e reja t'i kthehen punës.⁶² Edhe direktiva 2006/54/KE inkurajon ofrimin e qendrave të qasshme dhe të përbalueshme ekonomikisht për kujdesin për fëmijët si një prej mënyrave që vendet anëtare duhet të ndjekin për të adresuar "problemin e vazhimit të diferencave në pagë me baza gjinore dhe ndarjes së dukshme gjinore në tregun e punës"⁶³ Së katërti, Raporti i Progresit ka vënë re se Kosova duhet të zvogëlojë informalitetin,⁶⁴ gjë e cila do të kërkojë një përmirësim të të kuptuarit të asaj se kush punon në vendet informale të punës nga perspektiva gjinore, me qëllim që të merren masat e duhura, duke shmangur çdo diskriminim të qëllimtë apo të paqëllimtë me bazë gjinore, i cili mund të ndodh gjatë marrjes së masave për të adresuar informalitetin.

Objektivat e BE-së të Barcelonës: Zhvillimi i kujdesit për fëmijë

Sipas KE-së,⁶⁵ "mundësitë në dispozicion të qendrave cilësore dhe të përbalueshme të kujdesit për fëmijë, për fëmijët e vegjël nga lindja deri në arritjen e moshës së detyrueshme për shkollim, janë një prioritet për Bashkimin Evropian."⁶⁶ Prandaj, KE ka krijuar "Objektivat e Barcelonës", në të cilat thuhet se:

Shtetet Anëtare duhet të heqin pengesat për pjesëmarrjen e krahut të punës nga radhët e grave, duke marrë parasysh kërkesën për qendra të kujdesit për fëmijë dhe në pajtim me modelet kombëtare të ofrimit, për të ofruar kujdes për fëmijë deri në vitin 2010 për të paktën 90% të fëmijëve nga 3 vjeç deri në moshën kur ndjekja e shkollës bëhet e detyrueshme dhe për të paktën 33% të fëmijëve nën 3 vjeç.⁶⁷

Sipas Objektivave të Barcelonës, investimi në përkujdes cilësor për fëmijë është një investim thelbësor në zhvillimin e fëmijëve, në parandalimin e braktisjes së shkollës dhe për t'iu mundësuar grave të marrin pjesë në tregun e punës. më tej, rritja e pjesëmarrjes së prindërve, sidomos e grave, në tregun e punës,

⁶⁰ KE, *Kosovo, 2015 Report* [Kosova, Raporti për vitin 2015] fq. 45.

⁶¹ Po aty.

⁶² KWN, *Arritja e ekuilibrit: Opsionet e politikave që synojnë të informojmë amandamentimin e Ligjit të Punës në Kosovë*, Prishtinë: RrGGK, 2016, marrë nga: <http://www.womensnetwork.org/documents/20160504154201554.pdf>.

⁶³ Direktiva 2006/54/KE pëlr zbatimin e parimit të mundësive të barabarta dhe trajtimit të barabartë të burrave dhe grave në çështjet e punësimit dhe punëzënies (11).

⁶⁴ KE, *Kosovo, 2015 Report* [Kosova, Raporti për vitin 2015] fq. 36.

⁶⁵ Një draft fillestar për këtë pjesë është shkruar nga Nerina Guri, Nicole Farnsworth dhe Donjeta Morina për RrGGK-në si pjesë e një flete pune të papublikuar, të titulluar *Kosova dhe Ekonomia e Kujdesit*, pjesë të së cilës janë paraqitur në konferencës e UBT-së për Ekonominë Gjinore në vitin 2015.

⁶⁶ Objektivat e BE-së të Barcelonës: *Zhvillimi i objekteve për kujdesin ndaj fëmijëve, për fëmijët e vegjël në Evropë, në vështrim të rritjes së qëndrueshme dhe përfshirëse* [The development of childcare facilities for young children in Europe with a view to sustainable and inclusive growth], fq. 5, marrë nga: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130531_barcelona_en.pdf.

⁶⁷ Po aty.

e zvogëlon rrezikun e varfërisë, nxit përfshirjen shoqërore të të gjithë anëtarëve të familjes dhe përmirëson të ardhmen e fëmijëve.⁶⁸ Ndërkohë që Kosova ende nuk është anëtare e BE-së, Objektivat e Barcelonës kanë përcaktuar synime të qarta, të mbështetura në prova, të cilat Kosova mund dhe duhet të përpiqet t'i përmbushë.

Duke përdorur synimet e përcaktuara nga Objektivat e Barcelonës, RrGGK-ja ka përdorur të dhënat demografike dhe ato për përfshirjen në arsimin parashkollor për të përlogaritur shkallën në të cilën përmbushen nivelet aktuale të kërkesës për kujdesin për fëmijë. Në vitin 2015, në Kosovë jetonin 79,092 fëmijë të moshave tre vjeç ose më të vegjël (shihni tabelën 2).⁶⁹ Sipas Objektivave të Barcelonës, 26,100 fëmijë duhet të kenë qasje në kujdesin për fëmijë. Gjatë vitit shkollor 2015-2016, vetëm 1,527 fëmijë të kësaj grup-moshe janë regjistruar në arsimin publik.⁷⁰ Vlerësohet se 264 fëmijë të kësaj grup moshe janë regjistruar në kujdesin privat për fëmijë⁷¹. Në pajtim me synimin e Objektivave të Barcelonës prej 33%, kjo nënkupton që 24,309 fëmijë ishin pa kujdesje.

Numri i fëmijëve të moshës nga tre deri në gjashtë vjeç në vitin 2015 ishte 94,723.⁷² Të paktën 85,251 fëmijë në këtë grup-moshë duhet të kishin në dispozicion kujdesin për fëmijë. Vetëm 24,043 fëmijë nga mosha tre deri në gjashtë vjeç janë përfshirë në institucionet parashkollore publike dhe në programet e arsimit para-fillor gjatë vitit shkollor 2015-2016.⁷³ Përafërsisht 1,090 fëmijë të tjerë të kësaj grup moshe janë përfshirë në kujdesin privat për fëmijë⁷⁴. Prandaj, 60,118 fëmijë të moshës tre deri në gjashtë vjeç ende kanë nevojë për kujdes, sipas Objektivave të Barcelonës.⁷⁵

Tabela 2. Përlogaritja e pozitave të reja dhe të ardhurave të edukatorëve/eve nëse dëshirojmë të arrihen Objektivat e Barcelonës							
Grupmosha	0-1	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6	
Fëmijë në Kosovë	24,356	25,709	29,027	27,401	33,902	33,420	
Objektivat e Barcelonës (OB)	33%			90%			
# minimal i fëmijëve që kanë nevojë për kujdes në pajtim me OB	8,037	8,484	9,579	24,661	30,512	30,078	
Fëmijë të përfshirë në programet e arsimit publik	689		838	1,087	1,301	Parashkollorë 1,313	Para-fillorë 20,342
Fëmijë të përfshirë në programet e arsimit privat	94		170	272	341	408	69
Fëmijë ende në nevojë për kujdes në pajtim me OB	15,738		8,571	23,302	28,870	7,946 482 7,464	
# i pozitave të reja për edukatorë/e	3,148		1,224	2,330	2,625	662	
Pagat e reja vjetore për edukatorë/e	50,644,178€						
Të ardhurat vjetore (taksat) shtetërore	2,266,702€						

Gjatë vitit shkollor 2015-2016, raporti i nxënësve për edukatorë/e për fëmijët nën moshën gjashtë vjeçare ishte 9.9 nxënës për edukatorë/e.⁷⁶ Për fëmijët e moshës pesë deri në gjashtë vjeç, në

⁶⁸ Po aty.

⁶⁹ Qeveria e Kosovës, ASK, *Statistikat e lindjeve 2013, 2014, 2015 dhe Statistikat e vdekjeve 2013, 2014, 2015*. RrGGK-ja e ka llogaritur këtë duke mbledhur numrin e lindjeve në Kosovë në periudhën 2013-2015 dhe duke zbritur numrin e vdekjeve në secilën grup-moshë në vitin 2013 dhe 2015.

⁷⁰ Qeveria e Kosovës, ASK, *Statistikat e Arsimit në Kosovë 2015-2016*, Prishtinë: 2016, fq. 22, marrë nga: <https://ask.rks-gov.net/sq/statistikat-e-arsimit#>.

⁷¹ Po aty. Fq. 60.

⁷² Llogaritje të RrGGK-së mbështetur në Qeverinë e Kosovës, ASK, *Statistikat e lindjeve 2010, 2011, 2012 dhe Statistikat e vdekjeve 2010, 2011, 2012*.

⁷³ Qeveria e Kosovës, ASK, *Statistikat e Arsimit në Kosovë 2015-2016*, fq. 22.

⁷⁴ Po aty. Fq. 60.

⁷⁵ Llogaritur nga RrGGK-ja si 85,251 - (24,043+1,090).

⁷⁶ Qeveria e Kosovës, ASK, *Statistikat e Arsimit në Kosovë 2015-2016*, fq. 53.

arsimin para-fillor, raporti ishte 22.4 nxënës për edukatorë/e.⁷⁷ Ndoshta, raportet aktuale nxënës- edukatorë/e nuk janë në pajtim me Udhëzimin Administrativ për Përfshirjen e Fëmijëve në Institucionet Parashkollore, i cili rekomandon dy edukatorë/e për çdo dhjetë fëmijë nën tre vjeç dhe dy edukatorë/e për çdo njëzet fëmijë nga tre deri në gjashtë vjeç. Mbështetur në numrin maksimal të fëmijëve për edukatorë/e, të cilët lejohen ligjërisht, RrGGK-ja vlerëson se së paku do të ishin krijuar 9,989 vende pune përmes hapjes së qendrave të reja për përmbushjen e Objektivave të Barcelonës⁷⁸. Do të ishin krijuar pozita të tjera edhe për punonjësit e qendrave të tjera të kujdesit, si dhe për përgatitjen e ushqimit, pastrimin, mirëmbajtjen dhe shërbimin. Më tej, rritja e mundësive të kujdesit për fëmijë do të bënte që të rritej numri i kujdestarëve të fëmijëve të cilët kërkojnë aktivisht të punësohen në profesione të ndryshme, duke ulur papunësinë dhe duke rritur pjesëmarrjen e grave në tregun e punës.

Duke përdorur qasjen e të ardhurave për të llogaritur produktin e brendshëm bruto (PBB), PBB-ja do të rritej me 50,644,178€ çdo vit.⁷⁹ Kontributet nga taksat, të paguara nga çdo person i sapopunësuar në qendrat e kujdesit llogaritet të kapte shifrën e përafërsisht 2,266,702€ në vit.⁸⁰

Kërkesa për kujdes për fëmijë te gratë e papunësuar

Në këtë pjesë trajtohet kërkesa për kujdes për fëmijë në radhët e grave të cilat aktualisht nuk janë të punësuar. Të gjitha respondentet e përzgjedhura rastësisht nga pesë komuna kishin fëmijë nën moshën gjashtë vjeçare. RrGGK-ja ka anketuar vetëm gra të cilat ishin të papunësuar, të përcaktuara në vija të përgjithshme si gra që nuk punojnë për të fituar të ardhurat e tyre. Për këtë arsye, mostra përfshinte gratë të cilat kryenin punë pa pagesë në shtëpi ose që kontribuonin në bizneset e familjeve të tyre, por vetë nuk merrnin të ardhura.

Kur u kërkua nga gratë të përshkruanin statusin e tyre aktual të punësimit, pjesa më e madhe e tyre (56%) thanë se aktualisht bënin punë pa pagesë në shtëpi, duke përfshirë edhe kujdesin për fëmijë, kujdesin për të moshuarit, punët në kopsht dhe punët në shtëpi; 34% thanë se ishin të papunësuar, por ishin duke kërkuar për punë; dhe 21% thanë se janë të papunësuar por se nuk po kërkonin punë. Gratë në Prishtinë (40%) dhe në Gjakovë (44%) kishin më shumë të ngjarë të ishin në kërkim të ndonjë vendi pune sesa gratë në Pejë (22%) dhe Kamenicë (10%).⁸¹ Nuk kishte diferencë të konsiderueshme midis zonave urbane dhe rurale: 36% e grave në zonat urbane ishin në kërkim të një pune, krahasuar me 30% të atyre në zonat rurale.⁸² Gratë më shumë të shkolluara kishin më shumë të ngjarë të kërkonin punë,⁸³ ndërsa gratë me dy apo më shumë fëmijë kishin më pak të ngjarë ta bënin këtë.⁸⁴ Kësisoj, të kesh shumë fëmijë ka gjasa të kontribuojë që gratë të kenë më pak mundësi të kërkojnë të punësohen.

Grave iu kërkua të tregonin se pse nuk punonin në një pozitë me pagesë, me mundësinë e përzgjedhjes së njëres prej përgjigjeve (shihni Grafikon 1).

Ndër arsyet kryesore ishin: nuk kishin mund të gjenin punë (60%); bënin punë përkujdesjeje në shtëpi (për fëmijët, për të moshuarit, për personat me aftësi të kufizuara) (39%); dhe bënin punë në shtëpi (gatim, pastrim, etj.) (29%). Më tej, 14% thanë se mungesa e kujdesit për fëmijë kontribuon në papunësinë e tyre. Gratë në Prishtinë kishin më pak të ngjarë ta konsideronin përkujdesin në shtëpi si shkak për papunësinë e tyre.⁸⁵

⁷⁷ Po aty.

⁷⁸ Llogaritjet e RrGGK në lidhje me numrin e duhur të edukatorëve/eve janë bërë duke u bazuar në grup moshë brenda Udhëzuesit Administrativ, duke e përdorur medianen për grupet edukative për fëmijë sipas moshës.

⁷⁹ Përllogaritjet e RrGGK-së mbështeten në supozimin se gjysma e edukatorëve/eve do të kishin diploma universitare dhe do të paguheshin njëllor si edukatorët/et para-shkollorë publikë (462€ bruto, 416.99€ neto) dhe gjysma do të ishin asistentë të edukatorëve/eve, më pak të kualifikuar e më pak të paguar, pagë të njejtë si për ndihmës edukatorët/et e punësuar në kopshtet publike, (383€ bruto, 347.94€ neto) Mesatarja e këtyre dy numrave (422.5€ bruto) është shumëzuar me 9,989 vende pune.

⁸⁰ Llogaritja e RrGGK-së është bërë në përputhje me udhëzimet e ATK, në: <http://www.atk-ks.org/8285-2>.

⁸¹ $P < 0.001$

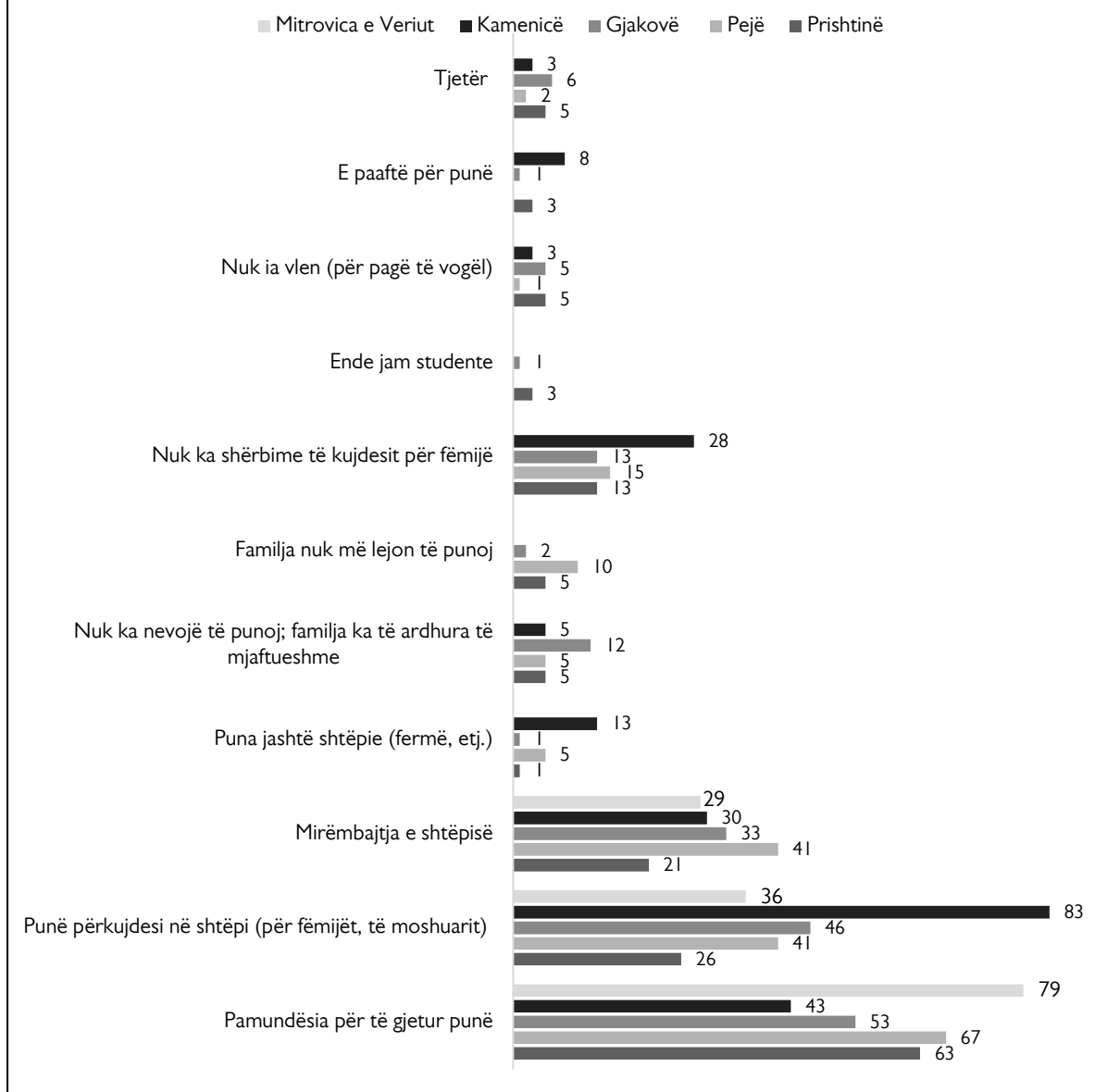
⁸² $P = 0.18$

⁸³ $P < 0.01$

⁸⁴ $P < 0.001$

⁸⁵ $P < 0.001$

Grafikoni 1. Arsyet kryesore pse gratë nuk punojnë për para (%)

Gratë në Prishtinë dhe Kamenicë ishin më pak të gatshme të përdornin kujdesin për fëmijë sesa gratë në Pejë dhe Gjakovë: 21% në Prishtinë dhe 23% në Kamenicë thanë se *nuk* do ta merrnin parasysh përdorimin e shërbimeve të kujdesit për fëmijë, krahasuar me 6% në Pejë dhe 12% në Gjakovë.⁸⁶ Ndonëse është kështu, shumica dërmuese e grave (85%) thanë se do të merrnin parasysh përdorimin e shërbimeve të kujdesit për fëmijë.⁸⁷ Nga gratë të cilat dëshironin të përfshiheshin në punë të paguar, 88% thanë se do të merrnin parasysh përdorimin e kujdesit për fëmijë.⁸⁸ Nga ato që nuk dëshironin të bënin punë me pagesë, 54% gjithsesi do ta përdornin kujdesin për fëmijë.⁸⁹ Shkaqet më të zakonshme për të cilat 76 respondente nuk do ta përdornin kujdesin për fëmijë ishin se ato donin t'i rrisnin vetë fëmijët e tyre (45%); nuk kanë nevojë për të (41%); nuk iu besojnë qendrave të kujdesit për fëmijë (17%); dhe qendrat e kujdesit për fëmijë janë shumë të shtrenjta (13%).

⁸⁶ P = 0.001

⁸⁷ 95% CI: 81%, 87%

⁸⁸ N = 390/445

⁸⁹ N = 25/46

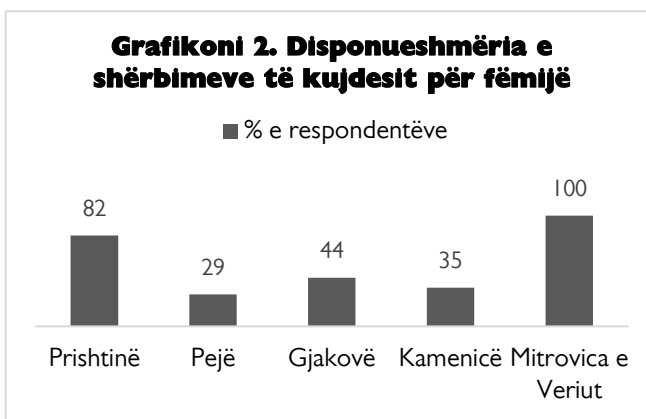
Kostoja mesatare që gratë menduan se do të ishte për kujdesin për fëmijë për çdo fëmijë në muaj do të ishte 42 euro (shih tabelën 3).⁹⁰ Mesatarisht, gratë me më shumë fëmijë kishin prirje të besonin se kujdesi për fëmijë duhet të kushtojë 5 dollarë më pak për çdo fëmijë shtesë për muaj. Megjithatë, kjo nuk ishte statistikisht domethënëse.⁹¹ Kostoja mesatare e preferuar e kujdesit për fëmijë ndryshonte në mënyrë të konsiderueshme nga komuna në komunë.⁹² Mesatarisht, gratë në Prishtinë ishin të gatshme të paguanin 52 euro në muaj, në Pejë 38 euro, në Kamenicë 36 euro, në Gjakovë 29 euro, dhe në Veri të Mitrovicës 21 euro. Si mesatare, gratë në zonat urbane ishin të gatshme të paguanin 8.5 euro në muaj më shumë sesa gratë në zonat rurale.⁹³

Në aspektin e shërbimeve që janë në dispozicion, 58% e grave thanë se shërbimet e kujdesit për fëmijë ekzistojnë në zonën e tyre. Gratë në Prishtinë kishin më shumë të ngjarë të kishin qasje në shërbimet e kujdesit për fëmijë sesa gratë në Pejë, Gjakovë dhe Kamenicë (grafiku 2).⁹⁴ Kjo nuk duhet të na habisë, nëse marrim parasysh se pjesa dërmuese e qendrave të kujdesit për fëmijë ndodhen në Prishtinë.⁹⁵ Gratë në zonat rurale kishin më pak të ngjarë të kishin në dispozicion kujdes për fëmijët; vetëm 19% e grave në zonat rurale, përkundër 83% të atyre në zonat urbane, thoshin se do t'i qaseshin kujdesit për fëmijë.⁹⁶ Në përgjithësi, nga 205 gra të cilat nuk kishin në dispozicion kujdes për fëmijët, 84% do të merrnin parasysh vendosjen e fëmijëve të tyre në qendrën e kujdesit për fëmijë nëse ajo do të ishte në dispozicion. Në mënyrë të ngjashme, nga 52 gra në zonat rurale pa opsione për kujdes për fëmijë, 85% do të merrnin parasysh përdorimin e shërbimeve të kujdesit për fëmijë nëse ato do të ishin në dispozicion.

Sikurse ilustron në grafikun 3, gjërat që gratë më së shumti i marrin parasysh në përzgjedhjen e shërbimit të kujdesit për fëmijë janë ushqimi i shëndetshëm (65%), kushtet dhe pastërtia (64%), aktivitetet edukative (63%), stafi i kualifikuar (58%), siguria (47%) dhe çmimi i përballueshëm ekonomikisht (47%). Gratë me fëmijë nga tre deri në gjashtë vjeç kishin të ngjarë gati dy herë më shumë sesa gratë pa fëmijë të kësaj moshe që të përmendnin artet dhe zejet si prioritet.⁹⁷

Tabela 3. Mendimi për koston e kujdesit për fëmijë për muaj (€)

Komuna	Mesa	SD	Median	Min	Max	N
Gjakova	29	14	25	10	100	108
Kamenicë	36	20	30	25	150	38
Veriu i Mitrovicës	21	8	20	0	30	14
Peja	38	13	35	20	100	110
Prishtina	52	18	50	20	150	219
Gjithsej	42	19	40	0	150	489

⁹⁰ SD: 19; Mediana: 40; IQR: 30 – 50

⁹¹ 95% CI: -10, 0.3 €; p = 0.06

⁹² P < 0.001. Nuk ka marrëdhënie midis koston së kujdesit për fëmijë dhe viteve të arsimit (p = 0.80) apo moshës (p = 0.11) së respondentës.

⁹³ 95% CI: 5, 12 €; p < 0.0001

⁹⁴ P < 0.001. Në Veriun e Mitrovicës, ka vetëm 12 përgjigje për këtë pyetje, kështu që, në aspektin statistikor, nuk mund të nxirren përfundime.

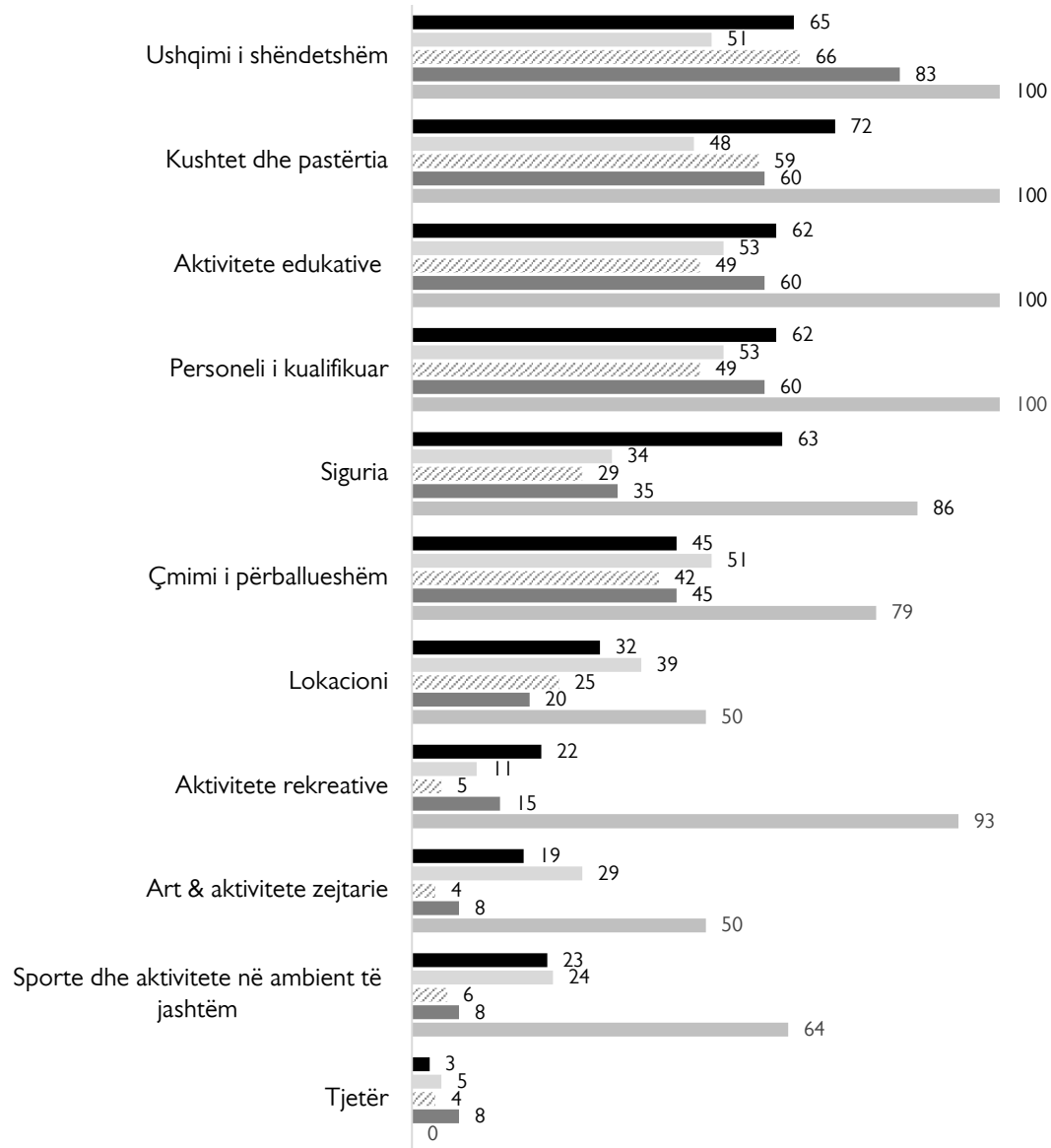
⁹⁵ MASHT. Për hollësi të mëtejshme, ju lutemi të shihni pjesën më poshtë pjesën për qendrat e kujdesit për fëmijë.

⁹⁶ P < 0.001

⁹⁷ P = 0.03

Grafikoni 3. Konsideratat që merren parasysh me rastin e zgjedhjes së ofruesve të shërbimeve të kujdesit për fëmijë (%)

■ Prishtinë ■ Pejë ▨ Gjakovë ■ Kamenicë ■ Mitrovica e Veriut

Vetëm 20% e respondenteve e kishin praktikuar më përpara shërbimin e kujdesit për fëmijë. Pak më shumë sesa gjysma ishin nga Prishtina (56%).⁹⁸ Nga respondentët që kishin paguar për kujdesin për fëmijë, mediana e kostos për muaj për fëmijë ishte 50 euro.⁹⁹ Mediana e kostos në Prishtinë ishte shumë më e lartë sesa ajo në komunat e tjera: 70 euro.¹⁰⁰ Nga përdoruesit e shërbimit të kujdesit për fëmijë, 88% ishin "të kënaqura" ose "shumë të kënaqura" me shërbimin. Dymbëdhjetë nënat të cilat u shprehën të pakënaqura vinin nga komunat e Pejës dhe Prishtinës. Shkaqet për pakënaqësinë kishin të bënin me: ushqimin jo të shëndetshëm; mungesën e higjienës; program i zbehtë edukativ; dhe kohë e pamjaftueshme për t'u shoqëruar me fëmijët e tjerë.

⁹⁸ Domethënë, 55 nga 97 respondente.

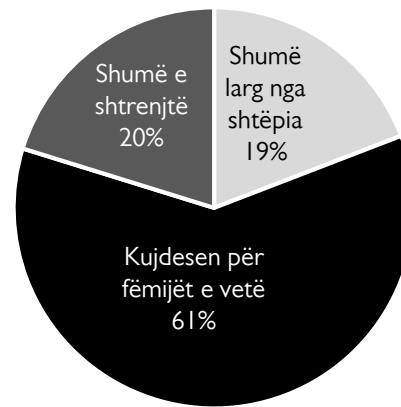
⁹⁹ IQR €35 – €80

¹⁰⁰ IQR: €50 – €90

Nga 97 respondente të cilat nuk e kishin përdorur asnjëherë shërbimin e kujdesit për fëmijë, vetëm 13 ende e përdornin shërbimin dhe tetë prej tyre jetonin në Prishtinë. Sikurse ilustron në grafikun 4, shkak më i zakonshëm për të cilin gratë e papunësuarat e ndërprisnin përdorimin e shërbimit të kujdesit për fëmijë ishte sepse ato donin të kujdeseshin vetë për fëmijët e tyre (57%). Për 19% të grave, kujdesi për fëmijë ishte shumë i shtrenjtë, dhe 18% u shprehën se ishte shumë larg nga shtëpia. Dymbëdhjetë gra thanë se do ta ndërprisnin përdorimin për shkak se partneri i tyre apo familja nuk dëshironin që ato të përdornin shërbimin e kujdesit për fëmijë. Nëntë gra të papunësuarat thanë se nuk e kishin përdorur *kurrë* kujdesin për fëmijë *sepse* partneri i tyre nuk donte që ato ta përdornin. Edhe tri gra thanë se anëtarët e tjerë të familjes nuk donin që ato t'i dërgonin fëmijët e tyre në qendrat e kujdesit për fëmijë. Ndonëse kjo është një përqindje relativisht e vogël e grave të papunësuarat (5%), ajo lë të kuptohet se presioni shoqëror që gratë të mbeten në shtëpi me fëmijët e tyre ekziston akoma në disa familje. Nëse gratë janë të papunësuarat, familjet mund të mos shohin vlerën ekonomike në ekonominë familjare duke paguar për shërbime për kujdes për fëmijë. Shikuar nga kjo perspektivë, mund të shfaqet keqkuptimi se kujdesi për fëmijë duhet të paguhet nga pagat e nënave, edhe pse, siç përmendëm më sipër, sipas ligjit të Kosovës, gratë dhe burrat kanë përgjegjësi të barabartë për t'u kujdesur për fëmijët.

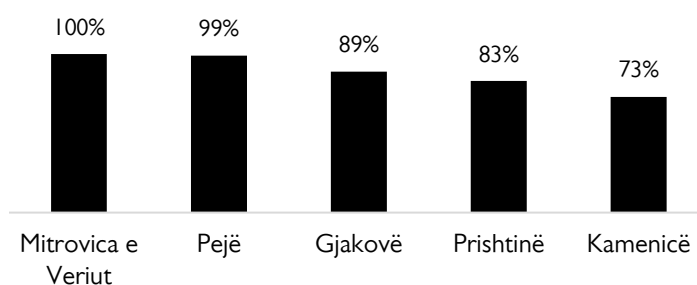
Grafikoni 4. Arsyet pse gratë e papunësuarat kanë ndërprerë shfrytëzimin e shërbimeve të kujdesit për fëmijë

Ndërsa gratë e papunësuarat, të cilat nuk e kishin përdorur kurrë shërbimin e kujdesit për fëmijë, 92% thanë se kjo ndodhte sepse ato kujdeseshin vetë për fëmijët e tyre;¹⁰¹ dhe 35% thanë se kjo ndodhte për shkak se në zonën e tyre nuk kishte shërbime të kujdesit për fëmijë. Gratë kishin mundësi të zgjidhnin disa shkaqe. Gratë në Pejë (58%), Gjakovë (64%) dhe Kamenicë (50%) kishin më shumë të ngjarë sesa gratë në Prishtinë (5%) që të shpreheshin se shërbimet e kujdesit për fëmijë ishin në dispozicion.¹⁰²

Në përgjithësi, 88% e grave të papunësuarat thanë se po të kishin pasur qasje në cilësi, kujdes të përballeshëm ekonomik, ato do t'i dërgonin fëmijët e tyre.¹⁰³ Sikurse ilustron në grafikun 5, të gjitha gratë në Mitrovicën e Veriut, 99% e grave në Pejë, 89% e grave në Gjakovë, 83% e grave në Prishtinë dhe 73% e grave në Kamenicë ishin të interesuar për të dërguar fëmijët e tyre në qendrat e kujdesit për fëmijë. Nuk kishte dallime në

Grafikoni 5. Gratë e papunësuarat të interesuar në shfrytëzimin e shërbimeve të kujdesit për fëmijë

gatishmërinë e grave sipas moshës së tyre, arsimit, vendndodhjes rurale/urbane, apo numrit të fëmijëve. Gratë që kishin fëmijë në klasën e gjashtë apo më të rritur (11-12 vjeç) kishin 60% më pak të ngjarë të përdornin shërbimet e kujdesit për fëmijë.¹⁰⁴ Ndoshta gratë nuk i kanë konsideruar shërbimet si të nevojshme sepse në këtë grup-moshë mund të kujdeset vetë për veten.

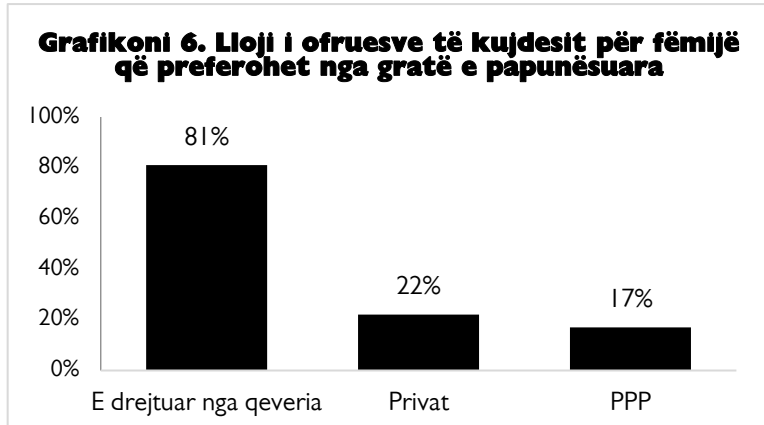
¹⁰¹ Gjithsej, 363 nga 394 respondente.

¹⁰² $P < 0.001$

¹⁰³ 95% CI: 84%, 90%

¹⁰⁴ $P < 0.001$

Gjithsej, 81% e të gjitha grave të papunësuarra e të anketuara do të preferonin t'i dërgonin fëmijët e tyre në një qendër të kujdesit për fëmijë, të drejtuar nga qeveria, 22% preferonin qendrat që drejtohen nga biznesi privat ndërkohë që 17% do të përdornin qendrat e kujdesit për fëmijë, ku përfshihen partneritetet publik-privat (PPP) (shih grafikun 6).¹⁰⁵ Respondentet kishin mundësi të zgjidhnin më shumë sesa një alternativë.

Megjithatë, 64% e grave të papunësuarra përdornin *vetëm* qendra të kujdesit për fëmijë, të menaxhuara nga qeveria. Ndoshta, kjo mund të kuptohet pjesërisht në kuadrin e kohës socialiste të Kosovës ku shteti iu ofronte të gjithëve kujdes falas për fëmijë. Mbështetur në përvojën e tyre të mëparshme, gratë mund të presin që këto shërbime të ofrohen nga shteti, dhe të kushtojnë më pak sesa kujdesi për fëmijë, që ofrohet nga sektori privat. Sipas zyrtarëve publikë, prindërit preferojnë qendrat për kujdes të fëmijëve, të cilat menaxhohen nga qeveria, sepse kanë mbikëqyrje më të mirë publike, çmime më të ulëta, monitorim më të mirë të fëmijëve dhe ushqim cilësor.¹⁰⁶

Gratë e papunësuarra shprehën në masë dërmuese interesin për të punuar në një pozitë të paguar (91%).¹⁰⁷ Krahas kësaj, 91% e grave të papunësuarra thanë edhe se ato, nëse do të mundnin t'i dërgonin fëmijët në qendër të kujdesit për fëmijë, do të kërkonin punë. Për më tepër, nga 106 gra të cilat përshkruanin statusin aktual të tyre si të papunësuarra, por që nuk shihnin për interesim punën, 75% thanë se do të kërkonin punë në një pozitë të paguar nëse kujdesi për fëmijë do të ishte i disponueshëm. Kjo ofron dëshmi të forta se bërja e kujdesit shëndetësor më të qasshëm do të kontribuojë që më shumë gra të kërkojnë të punësohen, *edhe* pse ato nuk kishin interes të kërkonin punë më përpara. Gjasat që gratë të dëshironin të punonin binin me rritjen e numrit të fëmijëve që kishin dhe rriteshin me vitet e përfunduara të shkollimit.¹⁰⁸ Nga gratë të cilat dëshirojnë të përfshihen në punë të paguar, 71% dëshironin të punonin për një punëdhënës jashtë familjes së tyre, 16% dëshironin të fillonin biznesin e tyre, ndërkohë që 12% dëshironin të punonin për biznesin e familjes së tyre.

Kërkesa për kujdes për fëmijë në radhët e punonjësve

Gjithsej, 519 punonjës (64% gra dhe 36% burra) morën pjesë në këtë anketim.¹⁰⁹ Mesatarisht, respondentët që kishin fëmijë kishin 1.8 fëmijë. Numri më i lartë i fëmijëve që kishin respondentët ishte katër. Nga 355 punonjës me fëmijë, gjysma kishin të paktën një fëmijë me moshë nga tre deri në gjashtë vjeç, i cili ende nuk ishte nisur në shkollën fillore. Një e treta kishin fëmijë të moshës gjashtë muajshe deri në tre vjeç.

¹⁰⁵ Kësaj pyetjeje iu përgjigjën të gjithë respondentët. Duke shqyrtuar vetëm gratë e interesuara në kujdesin për fëmijë, përqindjet janë të krahasueshme me mostrën e gjerë: 80% (342/430) preferonin shërbimin nga qeveria, 23% nga privati dhe 17% nga PPP-të.

¹⁰⁶ Intervista të RrGGK-së me zyrtarë publikë, 2016. Zyrtarët e MASHT-it kanë vënë re edhe se qendrat private kanë prirje të jenë më të shtrenjta dhe numri i prindërve që mund t'i përballojnë ato ekonomikisht është më i vogël (RrGGK, *Buxhetimi për Arsim më të Mirë*, Prishtinë: RrGGK, 2016).

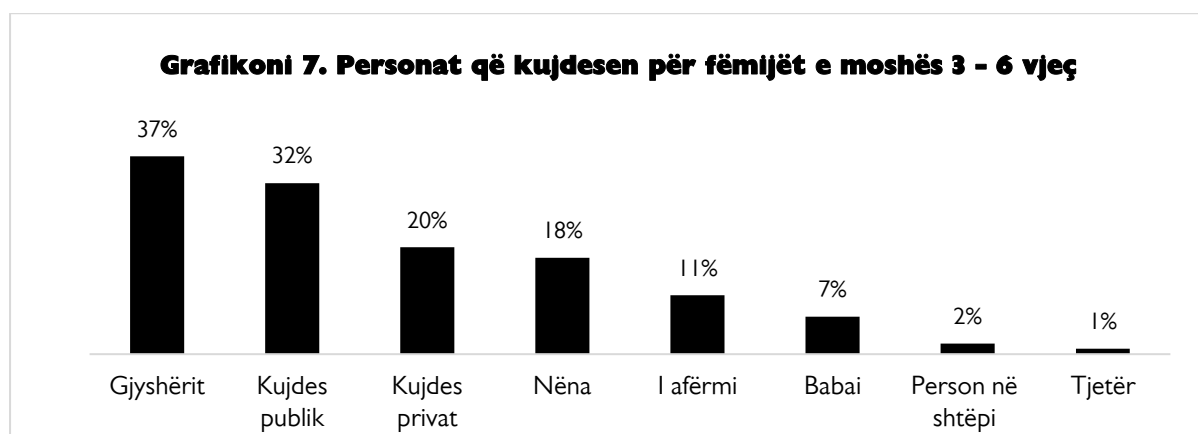
¹⁰⁷ N = 445/491; 95% CI: 88%, 93%

¹⁰⁸ P = 0.01 dhe p = 0.02, përkatësisht. Nga 46 gra që thanë se nuk do të fillonin të punonin nëse kujdesi për fëmijë do të ishte i disponueshëm, rreth gjysma jetonin në zonat rurale (n = 22/46, 48%).

¹⁰⁹ Për informata të mëtejshme lidhur me mostrën dhe metodologjinë e mostrimit, ju lutemi të shihni Shtojcën 2.

Kujdesi aktual për fëmijë (3 deri 6 vjeç)

Për punonjësit me fëmijë të moshës tre deri gjashtë vjeç, 52% i dërgonin fëmijët në qendra private (20%) ose publike të kujdesit për fëmijë (32%), dhe 46% kishin një anëtar të familjes që kujdesej për fëmijën e tyre.¹¹⁰ Shumica e respondentëve thoshin se gjyshërit kujdesen për fëmijët (37%). Më pak respondentë (18%) kishin nënat e tyre që merreshin me kujdesin për fëmijën, 7% kishin baballarët që merreshin me fëmijën, ndërkohë që 11% kishin anëtarë të tjerë të familjes së merreshin me ofrimin e kujdesit për fëmijë. Vetëm pak respondentë kishin dado brenda dhe jashtë shtëpisë. Kësisoj, pothuaj gjysma e punonjësve mbështeteshin kryesisht në punën pa pagesë të anëtarëve të familjes për t'u kujdesur për fëmijët.

Kostoja e kujdesit për fëmijë të moshës tre deri në gjashtë vjeç varionte nga 20 euro në 300 euro në maksimum për fëmijë në muaj, në varësi të komunës dhe të faktit nëse punonjësi përdorte qendër publike apo private. Mediana e kostove për muaj ishte 65 euro.¹¹¹ Kujdesi privat, mesatarisht, kushton 43 euro më shumë në muaj sesa kujdesi publik.¹¹² Dallimet në kosto janë më të dukshme në Prishtinë. Si qendrat private, ashtu edhe ato publike të ofrimit të kujdesit për fëmijë në Prishtinë kushtojnë thelbësisht më shumë sesa ato në komunat e tjera.¹¹³ Kujdesi publik për fëmijë raportohet se kushton më pak në muaj, mesatarisht, në komunat e Leposaviqit (32 euro), Zveçanit (32 euro) dhe Gjakovës (36 euro) sesa në komunat e tjera. Është me interes të vihet në dukje se në Gjakovë punonjësit raportonin se kujdesi privat (33 euro) kushtonte më pak sesa kujdesi publik (36 euro).

Tabela 4. Kostoja mujore e kujdesit privat (Euro), për fëmijët nga moshë 3 deri 6 vjeçare

Komuna	Mesat	SD	Mediana	Min	Max	N
Fushë Kosovë	64	16	63	50	80	4
Gjakovë	33	29	50	0	50	3
Pejë	58	12	60	30	70	8
Prishtinë	98	52	100	50	300	21
Gjithsej	80	46	73	0	300	36

Kur diskutohet niveli i kënaqësisë që respondentët kanë me formën e kujdesit për fëmijë, të cilën e përdorin, duhet të kihet parasysh se perceptimi

Tabela 5. Kostoja mujore e kujdesit publik (Euro), për fëmijët nga moshë 3 deri 6 vjeçare

Komuna	Mesat	SD	Mediana	Min	Max	N
Fushë Kosovë	50		50	50	50	1
Gjakovë	36	1	36	35	36	4
Leposaviq	32	6	30	20	50	17
Mitrovicë	40	0	40	40	40	9
Pejë	40	5	40	35	50	7
Prishtinë	50	0	50	50	50	4
Zubin Potok	40	5	40	30	50	8
Zveçan	32	4	30	30	40	6
Gjithsej	37	7	40	20	50	57

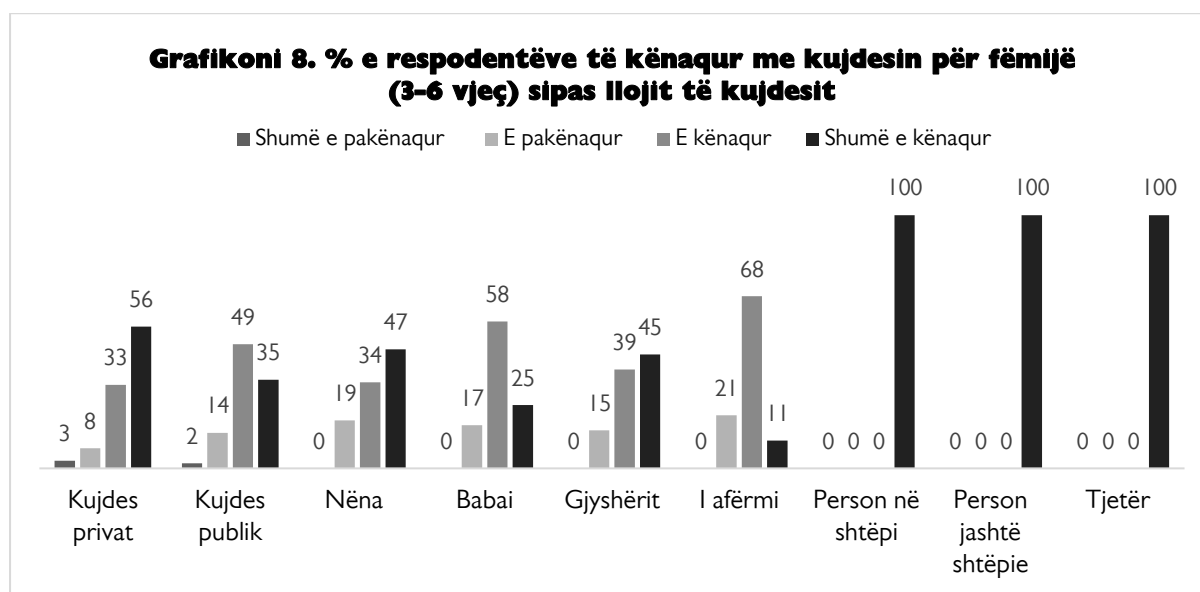
¹¹⁰ Vini re se totali shkon më shumë sesa 100% sepse respondentët mund të zgjidhnin më shumë sesa një alternativë.

¹¹¹ IQR: 50 – 100 €

¹¹² 95% CI: 30, 55 € më shumë; $p < 0.001$. Për fëmijët parashkollorë, 3-6 vjeç, vetëm 36 punonjës thanë se përdornin kujdesin privat: 21 në Prishtinë, tetë në Pejë; katër në Fushë Kosovë dhe tre në Gjakovë.

¹¹³ Ndonëse ka pasur 119 respondentë nga Kamenica, vetëm 17 (6%) kishin fëmijë gjashtë vjeç ose më të vegjël. Për këtë arsye, nuk mund të raportohet asnjë rezultat domethënës.

personal që kanë njerëzit për cilësinë mund të formësohet nga përvojat e tyre personale.¹¹⁴ Perceptimi i cilësisë nuk nënkupton domosdoshmërisht se ekziston edhe cilësia. Shumica e respondentëve ishin të kënaqur (40%) ose shumë të kënaqur (46%) me opsionin e tyre të kujdesit për fëmijë. Nuk kishte ndryshime në nivelin e kënaqësisë, duke u mbështetur në gjininë e respondentit.¹¹⁵ Nga 26 respondentë që ishin të pakënaqur, 42% kishin gjyshërit si ofrues të kujdesit, 33% përdornin kujdesin publik, ndërkohë që 20% përdornin atë privat. Tri shkaqet e zakonshme për pakënaqësi ishin: programi (8.31%), prindi që kujdesej për fëmijën do të preferonte të punonte (7.27%) dhe cilësia e ushqimit (6.23%). Nga tetë respondentët të cilët ishin të pakënaqur me kujdesin publik, katër thanë se kjo ndodhte për shkak të programit arsimor dhe gjashtë thanë se atyre nuk iu kishte pëlqyer cilësia e ushqimit.¹¹⁶

Punonjësit që përdorin kujdesin për fëmijë në Kosovë dhe Veriun e Mitrovicës dukeshin më pak të kënaqur sesa personat që përdorin kujdesin për fëmijë në Prishtinë (shihni tabelën 6).¹¹⁷

Tabela 6. Të kënaqur me kujdesin për fëmijë (3 deri 6 vjeç)

Komuna	Shumë të pakënaqur		Të pakënaqur		E kënaqur		Shumë të kënaqur		Gjithsej N
	N	R%	N	R%	N	R%	N	R%	
Fushë Kosovë	0	0.0	0	0.0	1	11.1	8	88.9	9
Gjakovë	0	0.0	6	27.3	8	36.4	8	36.4	22
Kamenicë	0	0.0	0	0.0	1	12.5	7	87.5	8
Leposaviq	0	0.0	4	19.0	7	33.3	10	47.6	21
Lipjan	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Veriu i Mitrovicës	1	7.1	3	21.4	9	64.3	1	7.1	14
Pejë	1	2.9	5	14.3	11	31.4	18	51.4	35
Prishtinë	0	0.0	4	9.8	13	31.7	24	58.5	41
Zubin Potok	0	0.0	1	5.6	17	94.4	0	0.0	18
Zveçan	0	0.0	1	10.0	4	40.0	5	50.0	10
Gjithsej	2	1.1	24	13.4	71	39.7	82	45.8	179

Kujdesi aktual për fëmijë (6 muaj deri 3 vjeç)

Për punonjësit që kishin fëmijë më të vegjël, me moshë nga gjashtë muaj deri tre vjeç, 35% i kishin dërguar fëmijët në kujdes privat (14%) apo shtetëror (21%), 39% kishin gjyshërit që merreshin me kujdesin për fëmijët, dhe 26% kishin nënën që kujdesej për fëmijën (grafiku 9). Respondentet kishin

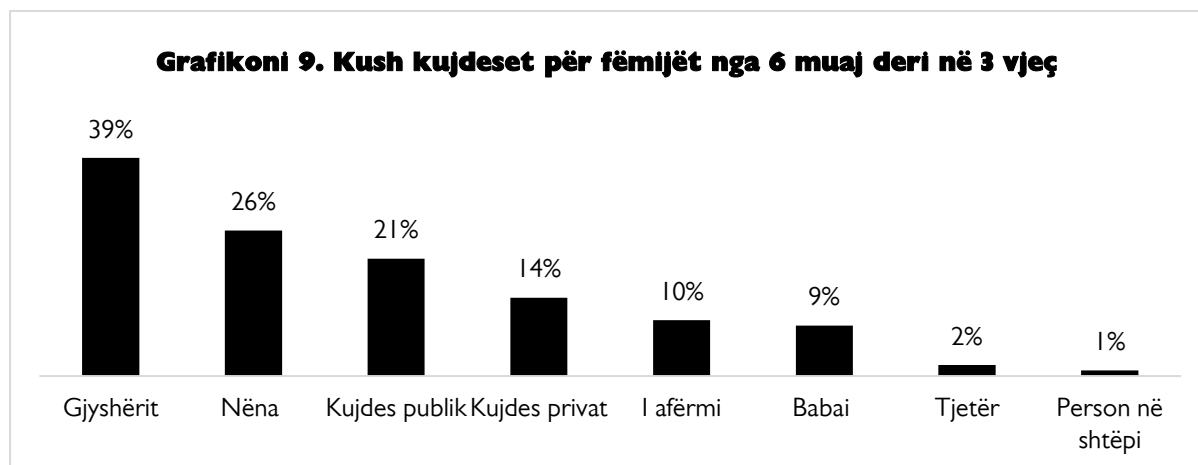
¹¹⁴ Koment i bërë nga kolegu shqyrtues në draftin e raportit.

¹¹⁵ P = 0,53

¹¹⁶ Respondentet kishin mundësi të ofronin më shumë sesa një alternativë.

¹¹⁷ P < 0.01

mundësi të zgjidhnin më shumë sesa një alternativë. Të tjerët kishin kushërinj (10%), babain (9%) apo të tjerë që kujdeseshin për fëmijën. Kësisoj, në radhët e fëmijëve të moshave më të vogla, 63% e punonjësve mbështeteshin në punën pa pagesë të anëtarëve të familjes për kujdesin e fëmijëve.

Dukshëm, RrGGK-ja ka intervistuar vetëm njerëz që punonin për punëdhënës të mëdhenj. Prindërit që punojnë në ndërmarrje më të vogla, biznese familjare dhe ekonomi informale ku puna nuk regjistrohet, mund të përdorin forma të tjera të kujdesit për fëmijë, siç janë qendrat e peregjistruara të kujdesit për fëmijë. Mund të hipotetizohet se prindërit që punojnë në biznese më të vogla mund të kenë më pak para, prandaj edhe mund të varen më shumë nga anëtarët e familjes për të ofruar shërbim pa pagesë për fëmijët.¹¹⁸ Megjithatë, nevojiten hulumtime të tjera lidhur me format e përdorura nga personat në ndërmarrjet më të vogla, bizneset familjare, apo që punojnë në informalitet.

Kostoja e kujdesit për fëmijët më të vegjël varion nga 20 deri në maksimum 110 euro për fëmijë në muaj, në varësi të komunës dhe asaj nëse shërbimi është privat apo publik (shihni tabelat 7 dhe 8).

Tabela 7. Kostoja mujore e kujdesit privat për fëmijë (Euro)

Komuna	Mesat	SD	Median	Min	Max	N
Fushë Kosovë	75		75	75	75	1
Gjakovë	70	28	60	50	110	4
Lipjan	90		90	90	90	1
Pejë	63	10	65	50	70	4
Prishtinë	96	12	100	75	110	6
Gjithsej	79	21	75	50	110	16

Tabela 8. Kostoja mujore e kujdesit publik për fëmijë (Euro)¹¹⁹

Komuna	Mesat	SD	Mediana	Min	Max	N
Gjakovë	36	1	36	35	36	4
Kamenicë						1
Leposaviq	27	5	30	20	30	6
Lipjan	50		50	50	50	1
Mitrovicë	40	0	40	40	40	8
Zubin Potok	50		50	50	50	1
Zveçan	45	10	40	40	60	4
Gjithsej	38	9	40	20	60	25

Mediana e kostove për muaj ishte 40 euro për kujdesin.¹²⁰ Ndërkohë që kjo mund të lërë të kuptohet se kujdesi për fëmijët e vegjël ka prirje të jetë më pak i shtrenjtë sesa ai për fëmijët më të rritur, kostoja mesatare për kujdesin për fëmijë është pothuaj e njëjtë. Sikurse me fëmijët e moshës parashkollore, kujdesi privat mesatarisht kushton 42 euro më shumë sesa ai publik.¹²¹ Gjithashtu, në të njëjtën mënyrë, kujdesi privat në muaj për fëmijë në Prishtinë priret të kushtojë më shumë mesatarisht (96 euro) sesa në komunat e tjera.

¹¹⁸ RrGGK nuk ka mundur të gjejë të dhëna lidhur me pagën mesatare për bizneset me madhësi të ndryshme, të cilat do të ofronin dëshmi në këtë drejtim.

¹¹⁹ Vetëm një person në Kamenicë raportonte përdorimin e kujdesit publik, por nuk dha të dhëna lidhur me koston. Në Prishtinë kishte 21 punonjës me fëmijë, por asnjë nuk raportonte se përdorte kujdesin publik.

¹²⁰ IQR: 40 – 70 €

¹²¹ 95% CI: 32, 51 € më shumë; $p < 0.001$

Kostoja e kujdesit për fëmijë më të vegjël varioje nga 20 euro në 150 euro në maksimum për fëmijë në muaj, në varësi të komunës dhe të faktit nëse punonjësi përdorte qendër publike apo private për ofrimin e përkujdesit. Mediana e kostove për muaj ishte 40 euro për kujdesin.¹²² Sikurse me fëmijët më të rritur, kujdesi privat mesatarisht kushton 42 euro më shumë sesa ai publik.¹²³ Gjithashtu, në të njëjtën mënyrë, kujdesi privat në muaj për fëmijë në Prishtinë mesatarisht (96 euro) kishte prirjen të kushtonte më shumë sesa në komunat e tjera.

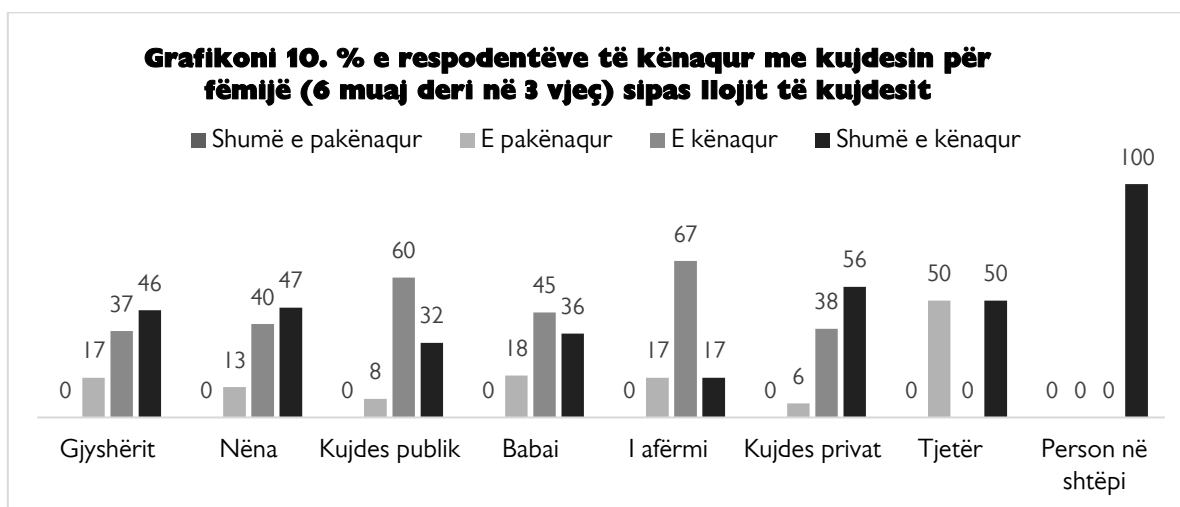
Tabela 9. Kostoja mujore e kujdesit privat për fëmijë (Euro)

Komuna	Mesat	SD	Median	Min	Max	N
Fushë Kosovë	75		75	75	75	1
Gjakovë	70	28	60	50	110	4
Lipjan	90		90	90	90	1
Pejë	63	10	65	50	70	4
Prishtinë	96	12	100	75	110	6
Gjithsej	79	21	75	50	110	16

Tabela 10. Kostoja mujore e kujdesit publik për fëmijë (Euro)¹²⁴

Komuna	Mesat	SD	Mediana	Min	Max	N
Gjakovë	36	1	36	35	36	4
Kamenicë						1
Leposaviq	27	5	30	20	30	6
Lipjan	50		50	50	50	1
Mitrovicë	40	0	40	40	40	8
Zubin Potok	50		50	50	50	1
Zveçan	45	10	40	40	60	4
Gjithsej	38	9	40	20	60	25

Shumica e punonjësve ishin të kënaqur (40%) ose shumë të kënaqur (46%) me opsionin e tyre të kujdesit për fëmijë.¹²⁵ Nga ata që ishin të pakënaqur, 50% kishin gjyshërit si ofrues të kujdesit, 25% kishin nënën që ofronte kujdesin, ndërkohë që 19% përdornin kujdesin publik ose privat.

¹²² IQR: 40 – 70 €

¹²³ 95% CI: 32, 51 € më shumë; p<0.001

¹²⁴ Vetëm një person në Kamenicë raportonte përdorimin e kujdesit publik, por nuk dha të dhëna lidhur me koston. Në Prishtinë kishte 21 punonjës me fëmijë, por asnjë nuk raportonte se përdorte kujdesin publik.

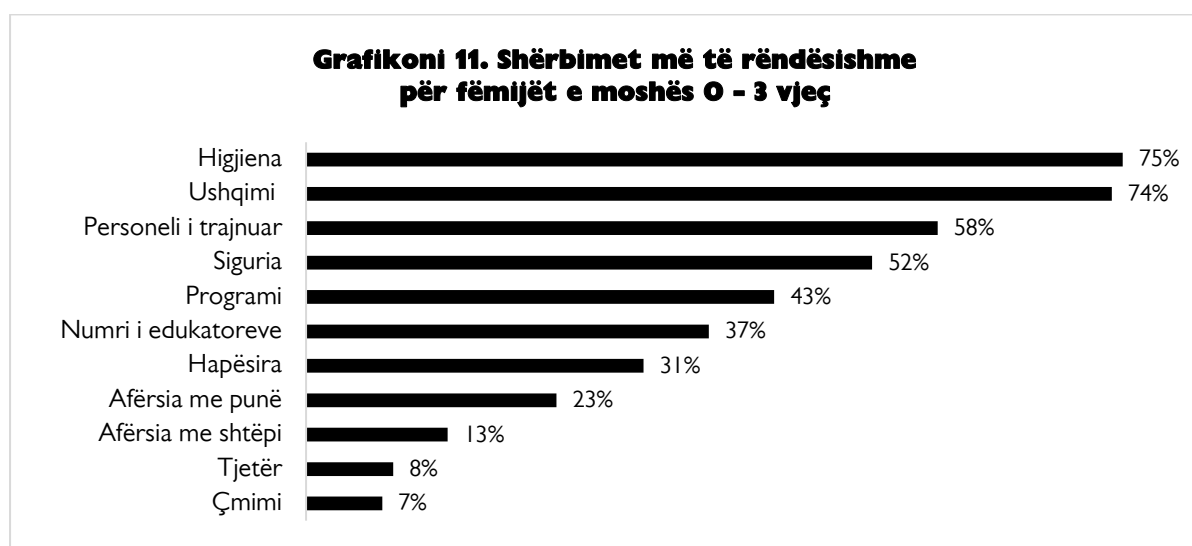
¹²⁵ Nuk kishte dallim në bazë të gjinisë së respondentëve apo komunës se sa janë të kënaqur (p = 0.83).

Numri i punonjësve në Veriun e Mitrovicës (29%), Gjakovë (16%) dhe Prishtinë (14%) që ishin të pakënaqur me kujdesin për fëmijë ishte më i madh sesa ai i punonjësve në komunitatet e tjera (shih tabelën 11).¹²⁶ Shkaqet më të zakonshme për të cilat respondentët u shprehën se ishin të pakënaqur me ofruesin e shërbimit të kujdesit për fëmijën e tyre ishin se fëmijët nuk socializoheshin mjaftueshëm me të tjerët (9.35%), programi arsimor i ofruar nga ofruesi i shërbimit të kujdesit ishte jo cilësor (8.31%), prindi që kujdesej për fëmijën do të preferonte të punësohej (7.27%) dhe cilësia e ushqimit (6.23%). Nga tetë respondentë të pakënaqur me gjyshërit që kujdesehin për fëmijët, gjashtë (75%) thanë se kjo ishte për shkak të mungesës së mundësive që fëmijët e tyre të socializoheshin me fëmijët e tjerë.

Komuna	Të pakënaqur		Të kënaqur		Shumë të kënaqur		Gjithsej
	N	R%	N	R%	N	R%	N
Fushë Kosovë	1	20	1	20	3	60	5
Gjakovë	3	15.8	6	31.6	10	52.6	19
Kamenicë	1	12.5	2	25	5	62.5	8
Leposaviq	1	7.7	8	61.5	4	30.8	13
Lipjan	0	0	1	33.3	2	66.7	3
Mitrovicë	4	28.6	9	64.3	1	7.1	14
Pejë	2	8	10	40	13	52	25
Prishtinë	3	14.3	4	19	14	66.7	21
Zubin Potok	0	0	4	100	0	0	4
Zveçan	1	20	2	40	2	40	5
Gjithsej	16	13.7	47	40.2	54	46.2	117

Shërbimet më të rëndësishme të kujdesit për fëmijë

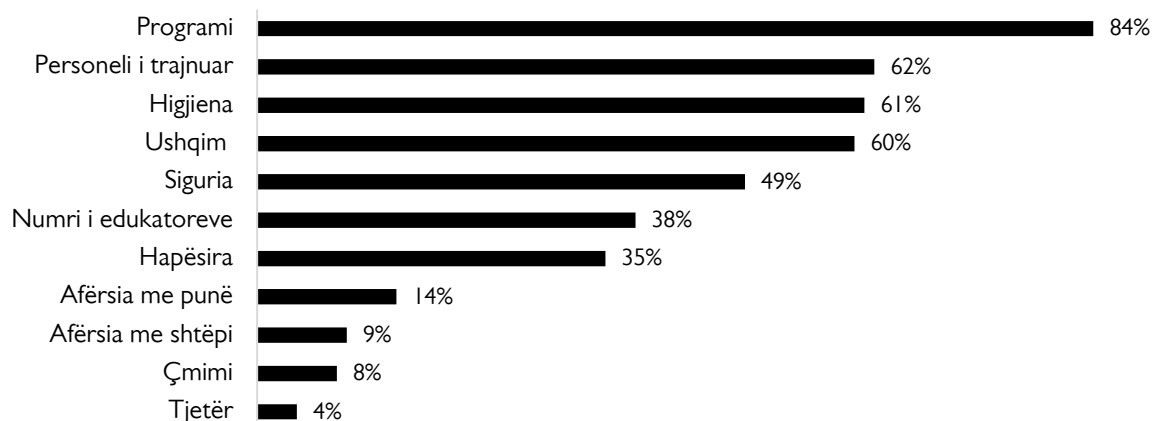
Punonjësit me fëmijë të të gjitha moshave mendonin në mënyrë të ngjashme lidhur me ato që konsideronin si shërbimet më të rëndësishme të kujdesit për fëmijë. Për prindërit e fëmijëve më të vegjël, shumica e aspekteve përfshinte higjienën (75%), e pasuar nga ushqimi (74%) dhe stafi i trajnuar (58%), sikurse ilustron në grafikun 11.

Për fëmijët nga tre deri në gjashtë vjeç, tiparet më të rëndësishme për shumicën e prindërve ishin programi arsimor (84%), stafi i trajnuar (62%) dhe higjiena (61%). Pak prindër që punonin thanë se çmimi i shërbimit të kujdesit ishte një konsideratë e rëndësishme.

¹²⁶ Asnjë nga respondentët nuk tha se ishte "shumë i pakënaqur".

Grafikoni 12. Shërbimet më të rëndësishme për fëmijët e moshës 3 - 6 vjeç

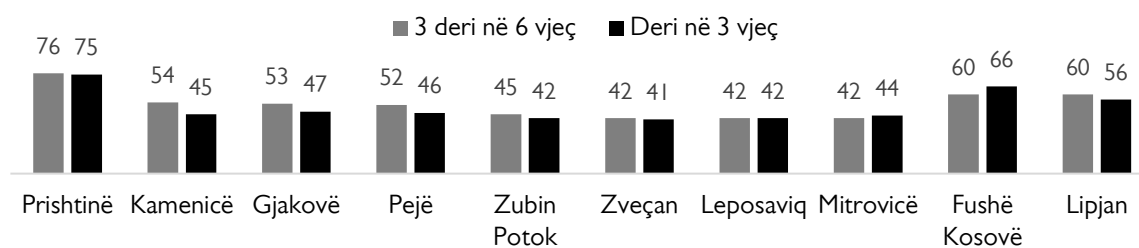

Çmime të arsyeshme për shërbimet e kujdesit për fëmijë

Mesatarisht, punonjësit ishin të gatshëm të paguanin 50 euro (48-53 euro) për shërbimet e kujdesit për fëmijë për fëmijën nën tre vjeç dhe 54 euro (52-57 euro) për fëmijët nga tre deri në gjashtë vjeç.¹²⁷ Punonjësit pa fëmijë ishin të gatshëm të paguanin më shumë; mesatarisht, ata mendonin se 59 euro ishte një çmim i arsyeshëm krahasuar me 53 euro për ata me fëmijë.¹²⁸

Pritshmëritë lidhur me çmimet ishin të ndryshme në mënyrë domethënëse nga komuna në komunë.¹²⁹ Sikurse ilustron në grafikun 15, punonjësit në Prishtinë ishin të gatshëm të paguanin më shumë për shërbimet për kujdesin për fëmijë; si mesatare, punonjësit mendonin se 76 euro ishte çmim i arsyeshëm për fëmijët me moshë tre deri në gjashtë vjeç;¹³⁰ dhe 75% ishte çmim i arsyeshëm për fëmijët nga gjashtë muaj deri në tre vjeç.¹³¹

Grafikoni 13. Çmimi mesatar i arsyeshëm për shërbimet e kujdesit për fëmijë (€)

Mund të hipotetizohet se prindërit në Prishtinë, sidomos ata në kompanitë më të mëdha, mund të kenë mesatarisht paga më të larta sesa personat në komunat e tjera. Kjo mund t'i bëjë ata më të gatshëm dhe më të aftë të paguajnë për kujdesin për fëmijë. Prindërit në Prishtinë mund të jenë të vetëdijshëm edhe se çmimi i tregut për kujdesin për fëmijë ka prirje të jetë më i shtrenjtë, prandaj ata nuk do të mundnin të gjenin kujdes cilësor me çmime më të ulëta.

¹²⁷ $P < 0.001$. Mediana e çmimit mujor për të cilin punonjësit mendonin se ishte i arsyeshëm për fëmijët nën katër vjeç ishte 50 euro (IQR: €35 - €50). Për fëmijët parashkollorë ishte 50 euro (IQR: €40-60).

¹²⁸ $P = 0.01$. Nuk kishte dallime në preferencë midis grave dhe burrave ($P = 0.48$) apo personat e tjerë me fëmijë nën tre vjeç ($P = 0.92$).

¹²⁹ $P < 0.001$

¹³⁰ 95% CI: 69, 82 €

¹³¹ 95% CI: 69, 81 €

Interesi i punëdhënësit në përkrahjen e shërbimeve të kujdesit për fëmijë

Brenda komunave të synuara, RrGGK-ja është përqendruar në 61 punëdhënës të mëdhenj, të cilët mund të jenë të interesuar të zhvillojnë qendrat e kujdesit për fëmijë apo të kontribuojnë financiarisht për kujdesin për fëmijë për punonjësit e tyre.¹³² Duke marrë parasysh normat e ulëta të punësimit në Kosovë në përgjithësi, RrGGK-ja i pyeti kompanitë lidhur me atë se pse ato nuk punësonin më shumë gra: 44% thanë "kjo lloj pune nuk është për gra" (d.m.th. është punë fizike). Kjo i shton vlerë anketimit të mëparshëm të RrGGK-së të 400 punëdhënësve të përzgjedhur rastësisht në Kosovë, ku 47% nuk punësonin gra për të njëjtin shkak.¹³³ Po ashtu, 36% e punëdhënësve të intervistuar në kuadrin e këtij hulumtimi nuk e dinin pse nuk punësonin më shumë gra. Njëri nuk donte të paguante për lejen e lehonisë. Hulumtimi i mëparshëm i RrGGK-së ka gjetur se diskriminimi kundër grave në punësim ekziston në radhët e punëdhënësve meqenëse ata nuk dëshirojnë të krijojnë mundësinë që t'u duhet të paguajnë për pushimin e lehonisë.¹³⁴ Asnjë punëdhënës nuk tha "gratë duhet të kujdesen për fëmijët kështu që nuk mund të punojnë."

Pothuaj të gjithë punëdhënësit (97%) thanë se gjatë pesë viteve të fundit nuk ishte larguar asnjë punonjës për shkak se i duhej të kujdesej për fëmijët. Megjithatë, fakti se 52% e punëdhënësve nuk e dinin nëse punonjësit ishin prindër me fëmijë nën 13 vjeç mund të nënkuptojë se ata mund të mos e kenë ditur se ky është shkak për largimin e një punonjësi.¹³⁵ Mungesa e përgjithshme e njohurive për nevojat e punonjësve për kujdesin për fëmijë mund të minojë çdo interes potencial në përkrahjen e shërbimit të kujdesit për fëmijë për punonjësit.

Vetëm gjashtë punëdhënës (10%) mendonin se po të kishte alternativa më të përballueshme për kujdesin për fëmijë në zonë, ata do të kishin më shumë punonjës të kualifikuar për të punësuar. Vetëm katër punëdhënës (7%) shprehën interes për krijimin e një qendre për kujdesin për fëmijë vetëm për punonjësit e tyre, dhe pesë (8%) thanë se do të ishin të interesuar të krijojnë një qendër të shërbimit për fëmijë, së bashku me bizneset e tjera që ndodheshin aty pranë. Pesë punëdhënës (8%) ishin të interesuar të bashkë-financojnë kujdesin për fëmijët, në të ardhmen, për punonjësit nëse donatori do të mbështeste kostot e fillimit. Pesë (8%) ishin të interesuar të bashkë-financojnë në të ardhmen kujdesin për fëmijët e punonjësve si pjesë e një PPP-je, nëse qeveria lokale ishte e interesuar.¹³⁶ 22 punëdhënës të tjerë (36%) nuk e dinin nëse do të ishin të interesuar në bashkë-financimin e një PPP-je për fëmijët. Nëntë punëdhënës (15%) ishin të gatshëm të bashkë-financojnë ndërtimin apo renovimin e një qendre për kujdes të fëmijëve, ndoshta së bashku me bizneset e tjera. 11 punëdhënës të tjerë (18%) ishin të pasigurt nëse do të ishin të gatshëm të ofronin bashkë-financime, dhe ndoshta do të mund të bindeshin.

¹³² Mediana e numrit të punonjësve ishte 12 (IQR: 7-26). Mediana e numrit të punonjësve ishte pesë (IQR: 2-13) dhe gjashtë për punonjësit (IQR: 3-14). Vlerat mesatare të punonjësve dhe punonjësve janë shtrembëruar sepse një punëdhënës ishte jashtëzakonisht i madh. Për më shumë informata, shih Shtojcën 6

¹³³ KWN, *Arritja e ekuilibrit*, fq. 14.

¹³⁴ Po aty.

¹³⁵ Nga 29 punëdhënës të cilët dinin se punonjësit e tyre kishin fëmijë, mesatarisht, thanë se 26% e punonjësve kishin fëmijë nën 13 vjeç.

¹³⁶ Nuk kishte lidhje midis madhësisë së kompanisë dhe nivelit të interesit për t'u përfshirë në një PPP ($p = 0.89$).

Kur iu dha shembulli i qendrës së bankës Raiffeisen për kujdesin për fëmijë (kutia 1) vetëm tre punëdhënës (5%) thanë se do të merrnin parasysh t'iu ofronin punonjësve të tyre një përfitim të ngjashëm, nga 3 deri 20 euro në muaj për fëmijë. Krahas kësaj, nëntë punëdhënës (15%) nuk e dinin nëse do të merrnin parasysh ofrimin e një shërbimi si ai i Raiffeisen-it.

Duke konsideruar faktin se shumë punëdhënës nuk kishin njohuri lidhur me nevojat e punonjësve të tyre për kujdes për fëmijë dhe janë të pavendosur lidhur me bashkëfinancimin potencial të kujdesit për fëmijë, mund të ekzistojë mundësia për t'i bindur ata që ta përkrahin kujdesin për fëmijë përmes diskutimeve në të ardhmen dhe ofrimin e provave se investimi në kujdesin për fëmijë i ndihmon bizneset e tyre.

Kutia 1. Rast studimor: Banka Raiffeisen beson se subvencionimi i kujdesit për fëmijë ka dobi të shumëfishta

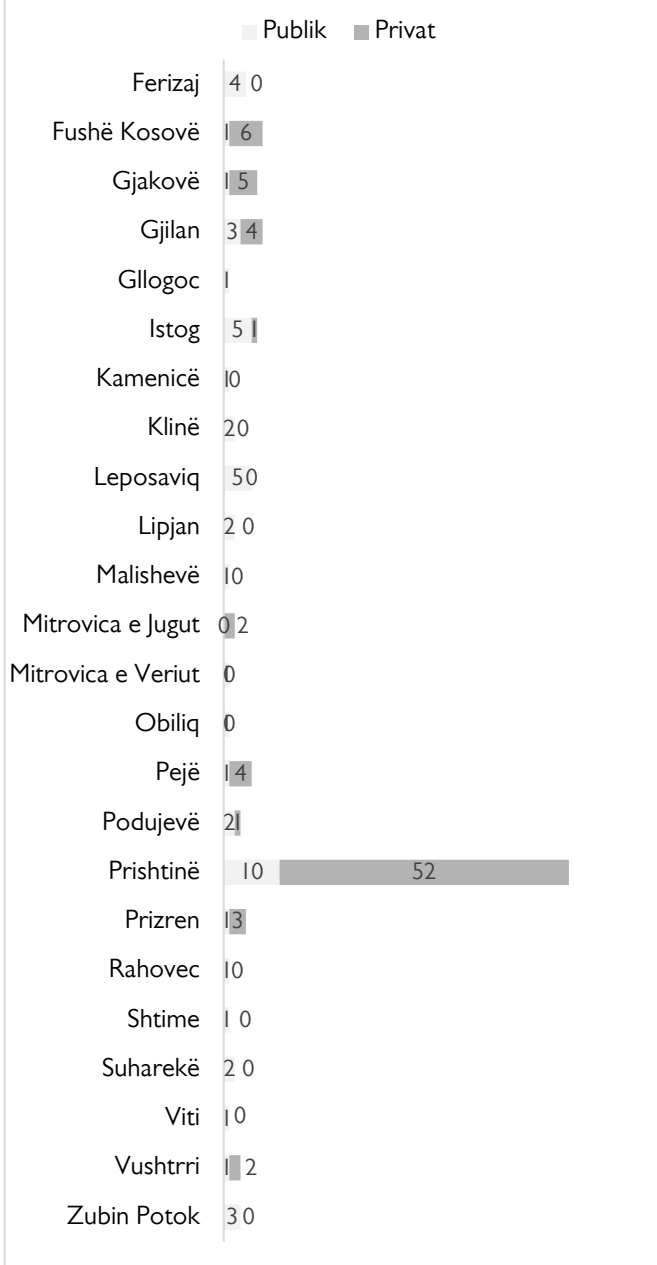
Në Prishtinë, Banka Raiffeisen ka ofruar një përfitim unik për punonjësit e saj që prej vitit 2008. Përmes një procesi konkurrues prokurimi, Raiffeisen kontraktoi një qendër private të kujdesit për t'u kujdesur për fëmijët e punonjësve të saj. Të gjithë punonjësit mund t'i dërgojnë fëmijët në këtë qendër dhe banka paguan 60% të faturës së përgjithshme mujore, ndërsa prindërit paguajnë pjesën tjetër të mbetur prej 40%. Qendra e kujdesit për fëmijët e moshës nëntë muaj deri në gjashtë vjeç. Qendra e kujdesit menaxhohet dhe drejtohet privatisht. Sipas bankës Raiffeisen, ata nuk kanë pasur asnjë rast ku punonjësi e lë punën për shkak të përgjegjësive për t'u kujdesur për fëmijët. Ata ia veshin këtë faktit se të gjithë punonjësit me fëmijë kanë një zgjedhje për kujdesin për fëmijë. Të gjithë punonjësit mund të monitorojnë punën e qendrës së kujdesit, duke përdorur kamera, gjë që i bënë të besojnë se fëmijët e tyre janë të sigurtë. Si rezultat, punonjësit humbin më pak punë në ditë, dhe performanca dhe produktiviteti i tyre janë përmirësuar. Për këto arsye, përfaqësuesit e Raiffeisen-it nuk e konsiderojnë mbështetjen e kujdesit për fëmijë si kosto, por si investim për të mbajtur dhe menaxhuar stafin, si dhe për të përmirësuar produktivitetin e tyre.

Shërbimet në dispozicion në qendrat e kujdesit për fëmijë

Sikurse është përmendur të gjitha qendrat e kujdesit për fëmijë në Kosovë, qofshin publike ose private, do të duhej të regjistrohen dhe të ofrojnë programe të edukimit parashkollor. Që prej vitit 2016, MASHT-i ka licencuar 74 institucione parashkollore private për fëmijët nga moshja gjashtë e poshtë.¹³⁷ Për vitin shkollor 2015-2016, MASHT-i ka regjistruar 41 institucione parashkollore publike.¹³⁸ RrGGK-ka ka identifikuar qendrat që janë shtuar, të cilat e çojnë numrin e përgjithshëm në 134. Sikurse ilustron në grafikun 16, shumica e qendrave të kujdesit për fëmijë ndodhen në Komunën e Prishtinës (62), nga të cilët vetëm dy ndodhen në zona rurale (Besi dhe Hajvali). Dymbëdhjetë komuna duket se nuk kanë në dispozicion shërbime të regjistruara të kujdesit për fëmijë: Deçan, Dragash, Hani i Elezit, Graçanicë, Junik, Klllokot, Mamushë, Novo Bërd, Partesh, Ranillug, Zveçan dhe Shtërpçë. Shumica e qendrave të kujdesit ndodhen në zona urbane; shumë pak ekzistojnë në qytetet e vogla apo zonat rurale. Një komunë interesante dhe që bën përjashtim është Istogu, e cila ka gjashtë institucione parashkollore publike, ku të gjitha, përveç njëres ndodhen në një zonë rurale.¹³⁹ Ndonëse për shkak të kufizimeve kohore nuk arritëm të hulumtonim më tutje, ky mund të jetë një shembull interesant i mënyrës se si institucionet komunale e kanë dëshmuar kujdesin për fëmijë në prioritet dhe kanë caktuar buxhet për të. Edhe shkalla në të cilën mundësitë e kujdesit të përmirësuar për fëmijë e kanë përmirësuar pjesëmarrjen e grave në fuqinë punëtore mund të jetë me interes.

Forma të tjera të kujdesit informal mund të ekzistojnë, duke përfshirë edhe qendrat e përgjithshme të kujdesit.¹⁴⁰ UNICEF-i është duke përkrahur nëntë qendra të kujdesit për fëmijë, me bazë në komunitet, që merren me zhvillimin e

Grafikoni 14. Qendrat e kujdesit sipas komunave në vitin 2016

¹³⁷ Dokument i MASHT-it që i është dhënë RrGGK-së, shtator 2016.

¹³⁸ Të dhëna nga MASHT-i, Departamenti për Arsimit Parashkollor.

¹³⁹ Sipas z. Agim Haxhiut, Drejtor i Drejtorisë së Arsimit dhe Kulturës në Istog, që prej tetorit 2015, Komuna ka financuar vetëm pesë qendra të kujdesit publik, të vendosura në qytetin e Istogut.

¹⁴⁰ RrGGK-ja nuk i ka shqyrtuar këto në mënyrë tërësore për shkak se janë të përgjithshme dhe ishin të vështira për t'u gjetur. Telefonat e tyre nuk ishin gjithmonë në dispozicion dhe nuk iu përgjigjen e-maileve. Në të vërtetë, vetë natyra e punës së përgjithshme mund të nënkuptojë që qendrat mund të ndihen të kërcënuara nëse iu përgjigjen pyetjeve.

fëmijërisë së hershme, të cilat operojnë me gjysmë orari brenda shkollave lokale publike, por menaxhohen nga organizatat e shoqërisë civile (OSHC) në zonat rurale të Jugut të Mitrovicës (dy), Vushtrrisë rurale (tre), Zveçanit rural (dy), Zubin Potokut rural dhe Leposaviqit rural.¹⁴¹ Edhe Save the Children ka përkrahur qendrat me kohë të pjesshme të kujdesit për fëmijë, brenda shkollave në fshatrave Broboniq dhe Vernicë në Mitrovicë, Zajm në Klinë dhe Junik.¹⁴²

RrGGK-ja ka intervistuar kryesisht qendra private të kujdesit për fëmijë. Meqenëse shumica e qendrave ndodhen në Prishtinë, ato përbënin shumicën e qendrave të intervistuar. Më tej, RrGGK-ja hipotetizoi se duke marrë parasysh që shumë njerëz udhëtojnë në Prishtinë për të punuar, ata mund të zgjedhin t'i lënë fëmijët e tyre në qendrat në Prishtinë dhe jo në komunat prej nga vijnë. Megjithatë, sipas qendrave të intervistuar, fëmijët dukej se udhëtonin nga i njëjti qytet (78%), qytete fqinje (57%) dhe/ose qytete të tjera në të njëjtën komunë (47%). Vetëm 8% e fëmijëve të përmendur vinin nga një vend tjetër në një komunë të tjetër.

Të gjitha 49 qendrat e kujdesit për fëmijë të intervistuar kishin mesatarisht 71 fëmijë.¹⁴³ Kapaciteti i përgjithshëm i qendrave ishte mesatarisht 87 fëmijë (shihni tabelën 12). Qendra më e madhe mund të kujdesej për deri 300 fëmijë.¹⁴⁴ Më shumë sesa çereku i qendrave (29%) kishin 21-40 fëmijë. Përafërsisht një e pesta e qendrave kishin më shumë sesa 100 fëmijë. Leposaviqi dhe Prishtina kishin më shumë qendra sesa komunat e tjera ku akomodoheshin më shumë sesa 100 fëmijë.

Tabela 12. Numri i fëmijëve në qendrat e kujdesit, të intervistuar sipas komunave

Nr. i fëmijëve	Gjakovë		Leposaviq		Pejë		Prishtinë		Zubin Potok		Gjithsej	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
5-20	3	21.4	1	20.0	0	0	1	5.0	1	33.3	6	12.2
21-40	4	28.6	0	0.0	2	28.6	7	35.0	1	33.3	14	28.6
41-60	2	14.3	0	0.0	3	42.9	4	20.0	0	0	9	18.4
61-80	1	7.1	0	0.0	1	14.3	3	15.0	0	0	5	10.2
81-100	2	14.3	1	20.0	0	0	2	10.0	0	0	5	10.2
>100	2	14.3	3	60.0	1	14.3	3	15.0	1	33.3	10	20.4
Gjithsej	14	100.0	5	100.0	7	100	20	100.0	3	100.0	49	100.0

Meqenëse nënat e kanë informuar RrGGK-në se gjetja e vendeve për kujdesin e foshnjave nën një vjeç mund të përbëjë një sfidë të konsiderueshme, RrGGK-ja i ka pyetur qendrat e kujdesit nëse e ofronin këtë shërbim. Përafërsisht 69% e qendrave thanë se pranojnë fëmijë nën një vjeç. Në përgjithësi, qendrat për fëmijët më të vegjël do të pranojnë fëmijë tre muajsh ose më të vegjël (8% e qendrave), gjashtë muajsh (31%), nëntë muajsh (22%) ose dhjetë muajsh (8%). Vetëm disi më pak sesa një e katërta e qendrave mund të pranojnë vetëm fëmijë nga tre vjeç e sipër (22%). Përqindja e vogël e qendrave që marrin foshnje nën tre muajsh (8%) ose madje nën gjashtë muajsh (31%) mund të paraqesë një sfidë për nënat që punojnë dhe që kërkojnë të kthehen në punë. Edhe pse kjo nuk do të duhet të jetë përgjegjësi e nënës, dispozitat aktualisht diskriminuese në Ligjin e Punës të Kosovës lidhur me pushimin e lehonisë dhe atësisë, vetëm parashikojnë që gratë mund të marrin pushim për t'u kujdesur për fëmijët e tyre. Për shumë shkaqe të shtjelluara tjetërkund,¹⁴⁵ kjo mund të pengojë qasjen e grave në punësim. Në fakt, RrGGK-ja ka gjetur se sa më shumë të rrinë gratë në pushimin e lehonisë, aq më pak të ngjarë kanë t'i kthehen punës.¹⁴⁶

¹⁴¹ Programi filloi në vitin 2011 me katër qendra (dy në veri dhe dy në jug). Pesë qendra të tjera shpesh u hapën në vitin 2014. OSHC-të që menaxhojnë qendrat në jug janë Qendra për Demokratizimin e Shoqërisë Civile dhe OJQ-ja e veriut, Santa Marija menaxhon qendrat (korrespondencë elektronike me UNICEF-in, 11 tetor 2016).

¹⁴² Korrespondencë elektronike, 9 tetor 2016.

¹⁴³ SD: 56; Mediana: 50; IQR: 30 - 90

¹⁴⁴ SD: 59; Mediana: 70; IQR: 40-120

¹⁴⁵ Ju lutemi shihni RrGGK, *Arritja e Ekuilibrit*.

¹⁴⁶ Për hollësi të mëtejshme, shihni RrGGK, *Arritja e Ekuilibrit*.

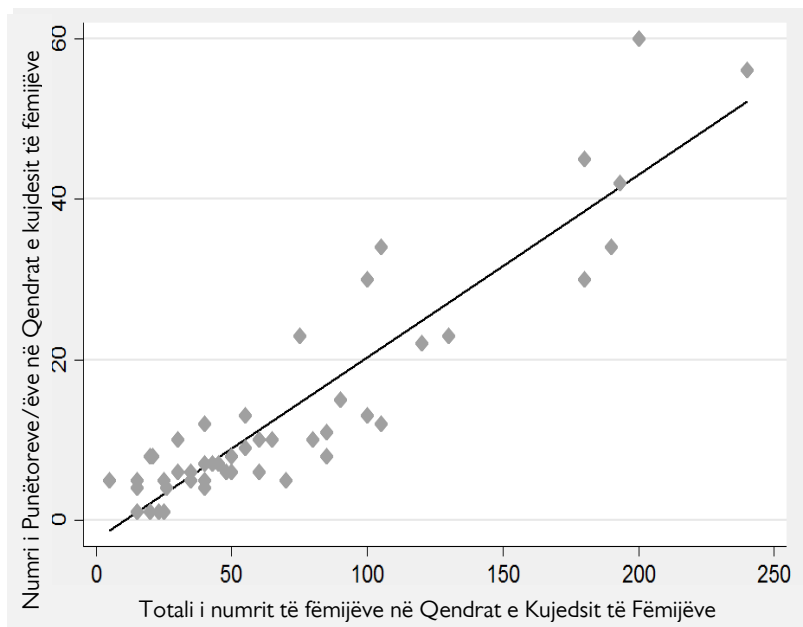
Qendrat e intervistuarat të kujdesit ndryshonin thelbësisht në numrin e punonjësve që kishin, nga vetëm një në 60 (tabela 14). Mesatarisht, qendrat kishin 14 punonjës, edhe pse numri mesatar i punonjësve ndryshonte sipas komunës. Qendrat në veriun e Kosovës (p.sh. Leposaviq dhe Zubin Potok) kishin prirje të kishin më shumë punonjës sesa qendrat e tjera.

Tabela 13. Numri i punonjësve në qendrat e kujdesit për fëmijë

Komuna	Mesatarja	SD	Mediana	Min	Max	N
Gjakovë	8	9	6	1	34	14
Leposaviq	33	19	34	5	56	5
Pejë	16	20	10	5	60	7
Prishtinë	11	8	9	4	30	20
Zubin Potok	21	21	10	8	45	3
Gjithsej	14	14	8	1	60	49

Mesatarisht, për çdo 10 fëmijë shtesë që e frekuentonin qendrën, qendra ka dy punonjës shtesë.¹⁴⁷ Për fëmijët nën tre vjeç, mesatarisht ka dhjetë fëmijë për çdo edukatorë/e. Qendrat në Gjakovë (norma mesatare 12:1) dhe Leposaviq (16:1) kishin më shumë fëmijë për edukatorë/e sesa në Prishtinë (8:1) dhe Peja (7:1).¹⁴⁸ Shumica e qendrave të kujdesit kanë më shumë sesa numri i raportit fëmijë-edukatorë/e të parashikuar nga udhëzimi administrativ për përfshirjen e fëmijëve në institucionet parashkollore, gjë që sugjeron që dy edukatorë/e duhet të kenë maksimalisht dymbëdhjetë nxënës (ose gjashtë për edukatorë/e).¹⁴⁹

Grafiku 15. Raporti edukatorë/e-fëmijë në qendrat e kujdesit për fëmijë

Për fëmijët mbi tre vjeç, mesatarisht ka 12 fëmijë për çdo edukatorë/e. Qendrat në Leposaviq mesatarisht kanë 22 fëmijë për çdo edukatorë/e, krahasuar me dhjetë që kanë ata në Prishtinë dhe shtatë ata në Pejë.¹⁵⁰ Udhëzimi administrativ parashikon që dy edukatorë/e do të kenë më së shumti 23 fëmijë të moshave tre deri në gjashtë vjeç, ose 12.5 fëmijë për edukatorë/e.

Në 75% të qendrave, të gjithë punonjësit punonin me kohë të plotë. Në 12 qendrat e tjera, 67% e qendrave kishin ≥80% punonjës që punonin me kohë të plotë. Një qendër kishte vetëm punonjës me kohë të pjesshme. Në 71% të qendrave, 90% ose më shumë punonjës ishin gra. Kjo nuk është për t'u habitur, kur merret parasysh se puna e kujdesit ka prirje të bëhet kryesisht nga gratë në të gjithë botën, për shkak të roleve tradicionale gjinore.¹⁵¹

¹⁴⁷ 95% CI: 1.9, 2.3; p<0.001

¹⁴⁸ P < 0.01

¹⁴⁹ MASHT, Udhëzimi Administrativ nr. 06/2008 për Përfshirjen e Fëmijëve në Institucionet Parashkollore.

¹⁵⁰ P = 0.001

¹⁵¹ Branch, Kathryn, "Are women worth as much as men?: Employment Inequities, Gender Roles, and Public Policy," [A vlejë gratë po aq sa burrat?: Pabarazitë në punësim, rolet gjinore dhe politikat publike] marrë nga: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1205&context=djglp>.

Orët e punës të qendrave për kujdesin e fëmijëve

Shumica e qendrave (85%) janë të hapura pesë ditë në javë, 14% janë të hapura gjashtë ditë në javë. Qendrat prireshin të ishin të hapura midis orës 6:00-6:30 (41%) dhe 7:00 të mëngjesit (33%).¹⁵² Qendrat mbyllën midis orës 16:00-16:30 (27%), 17:00-17:30 (33%) dhe 18:00-18:30 (20%), ku mbyllja më e hershme është në orën 12:00 dhe më e vona në orën 20:00. Gjashtëmbëdhjetë qendra (33%) janë mbyllur midis gushtit dhe shkurtit. Duke mos pasur në dispozicion kujdesin për fëmijë gjatë muajve të dimrit, janë shfaqur probleme veçanërisht për gratë që punojnë.¹⁵³

Çmimi i kujdesit për fëmijë

Tarifat e ngarkuara për kujdesin për fëmijë nisin nga zero në 400 euro. Mesatarisht, qendrat ngarkojnë 69 euro për fëmijë për muaj. Megjithatë, qendrat në Prishtinë ngarkojnë mesatarisht 69 euro më shumë për fëmijë për muaj sesa komunat e tjera.¹⁵⁴ Pothuaj të gjitha qendrat (94%) i zvogëlojnë tarifat për prindërit me më shumë sesa një fëmijë në qendër. Mesatarisht, qendrat ngarkojnë 10 euro më pak për fëmijë për muaj nëse frekuentohen nga disa fëmijë të së njëjtës familje.¹⁵⁵ Njëzet qendra (41%) i marrin fëmijët duke u mbështetur në një normë ditore. Nga këto qendra, 55% ngarkojnë 5 euro në ditë.

Tabela 14. Kostoja mujore për kujdesin për fëmijë (euro)

Komuna	Mesat	SD	Median	Min	Max	N
Gjakovë	41	20	35	0	95	14
Leposaviq	28	3	30	25	30	5
Pejë	53	27	60	3	80	7
Prishtinë	112	72	100	50	400	20
Zubin Potok	27	3	25	25	30	3
Gjithsej	69	60	60	0	400	49

Shpenzimet për qendrat e kujdesit për fëmijë

Disa qendra kujdesi hezituan të jepnin informata të detajuara lidhur me shpenzimet e tyre. Qendrat në veriun e Kosovës (Leposaviq dhe Zubin Potok) nuk dhanë informata lidhur me të dhënat dhe shpenzimet operative të tyre. Përgjigjet e tyre lanë të kuptohej se ndoshta merrnin fonde si nga qeveria e Kosovës, ashtu edhe nga ajo e Serbisë, për pagat dhe shpenzimet e tjera, por këtë nuk e konfirmuan.

Tabela 15. Paga mujore bruto e punonjësit

Komuna	Mesatarj	SD	Mediana	Min	Max	N
Gjakovë	282	101	350	100	400	13
Leposaviq*	-	-	-	-	-	5
Pejë	269	6	280	150	350	7
Prishtinë	281	6	250	190	407	20
Zubin Potok*	-	-	-	-	-	3
Gjithsej	279	76	275	100	407	40

* Refuzuan të jepnin informata.

Mesatarisht, qendrat kanë paguar 279 euro si pagë bruto për punonjësit me kohë të plotë në muaj, ku përfshihen pensionet dhe tatimet (tabela 15). Shuma minimale e paguar ishte 100 euro në muaj, ndërsa shuma maksimale ishte 407 euro.

Mesatarisht, qendrat e kujdesit paguajnë 2,507 euro në muaj si shpenzime operative. Megjithatë, mesatarja është ndryshuar nga disa qendra të cilat kishin kosto operative konsiderueshëm më të larta. Për këtë arsye, mediana prej 1,000 eurosh ndoshta është disi më e saktë. Minimalisht, qendrat kanë pohuar se nuk kanë pasur shpenzime operative. Maksimalisht, një qendër raporti se paguante 13,000 euro në muaj si shpenzime.¹⁵⁶

¹⁵² Ora më e hershme kur hapej qendra ishte ora 5:00 e mëngjesit dhe ora më e vonshme kur qendra hapej ishte ora 9:00 e paradites.

¹⁵³ Gratë në Komunën e Kamenicës, për shembull, kishin kërkuar që komuna të adresonte këtë problematikë (Intervistë e RrGGK-së me zyrtarë komunalë, 2016).

¹⁵⁴ 95% CI: 39, 99

¹⁵⁵ SD: 22; Mediana: 10; IQR: 5-10

¹⁵⁶ Ro-ja e Spearman-it: 0.26, p = 0.12

	€0		€100-850		€1000-3000		>€3000		Pa përgjigje		Gjithsej	
	N	R%	N	R%	N	R%	N	R%	N	R%	N	R%
Gjakovë	0	0	10	71.4	0	0	0	0	4	28.6	14	100.0
Leposaviq	5	100.0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	100.0
Pejë	0	0	0	0	3	42.9	3	42.9	1	14.3	7	100.0
Prishtinë	0	0	1	5.0	7	35.0	7	35.0	5	25.0	20	100.0
Zubin Potok	2	66.7	0	0	0	0	1	33.3	0	0	3	100.0
Gjithsej	7	14.3	11	22.4	10	20.4	11	22.4	10	20.4	49	100.0

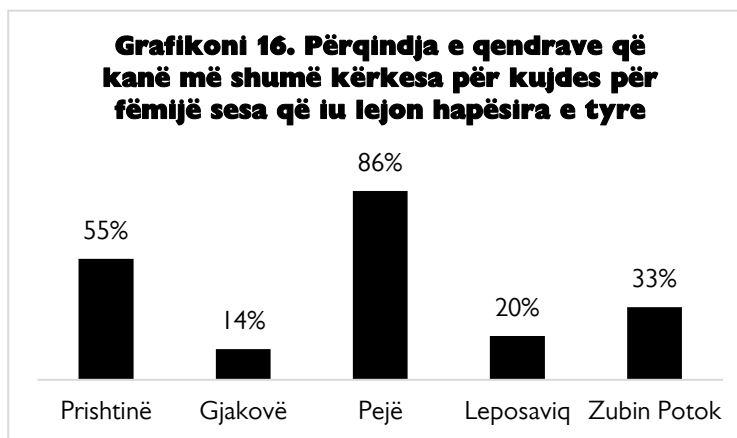
Midis numrit të fëmijëve në qendër dhe mesatares së shpenzimeve mujore nuk kishte ndonjë lidhje domethënëse nga aspekti statistikor (edhe kur kontrollohej për komunat). Me fjalë të tjera, shpenzimet operative mesatare të përlogaritura mujore nuk bashkëshoqërohen me madhësinë e qendrës së ofrimit të kujdesit për fëmijë.

Nr. i fëmijëve	Mesatarja	Mediana	Min	Max
5-20	242	175	0	800
21-40	1731	1500	0	4500
41-60	2257	1500	600	6500
61-80	6500	5000	1500	13000
81-100	1720	850	0	4000
>100	4011	800	0	12000

Njëmbëdhjetë qendra të kujdesit për fëmijë (22%) kanë marrë përfitime ose subvencione nga shteti: nëntë në Gjakovë dhe dy në Prishtinë. Edhe qendrat e kujdesit për fëmijë në veri merrnin përkeqësim, por nuk i kishin këto informata të gatshme.

Kërkesa për kujdesin për fëmijë

Në përgjithësi, 43% e qendrave të intervistuar kishin më shumë kërkesa për kujdes për fëmijë sesa hapësira që mund të ofronin. Kërkesa për hapësirë shtesë ishte konsiderueshëm më të ulët në qendrat në Gjakovë (14%) krahasuar me ato në Prishtinë (55%).¹⁵⁷ Nga qendrat me kërkesat më të vogla sesa hapësira në dispozicion, 76% kishin lista pritjeje, ku mediana e fëmijëve në listën e pritjes ishte 18.¹⁵⁸ Kjo ilustron më tej kërkesën e qartë për rritje të numrit të kujdesit për fëmijë që është në dispozicion.

Sfidat me të cilat përballen qendrat për kujdes të fëmijëve

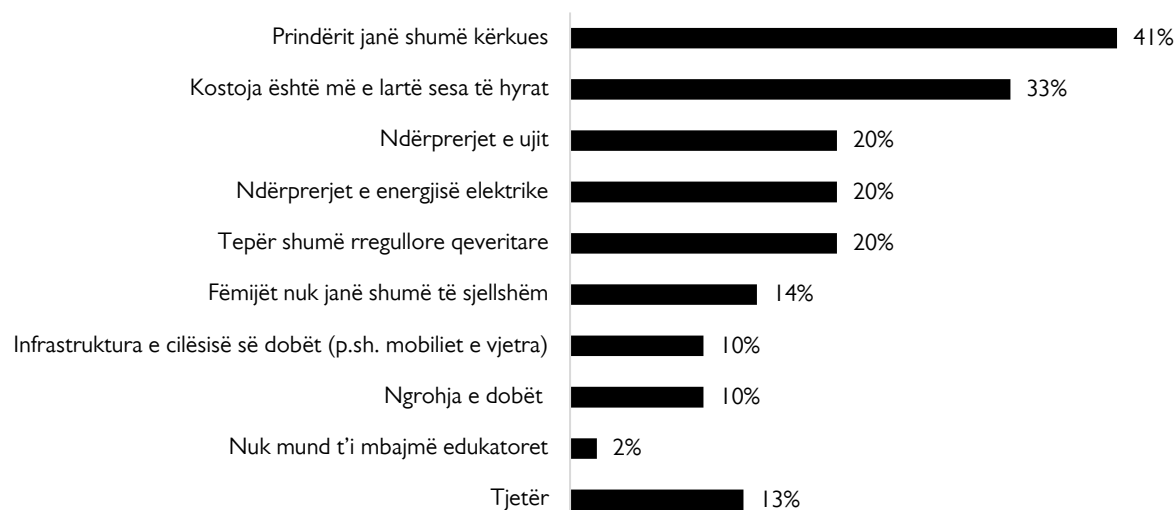
Shumica e sfidave të zakonshme të qendrave të kujdesit për fëmijë, me të cilat thuhet se përballen, janë "prindërit janë tekanjor" dhe "kostot janë më të larta sesa të ardhurat" (33%). Qendrat në Prishtinë kishin më shumë të ngjarë të listonin kostot si sfida; 55% e qendrave në Prishtinë e listuan këtë si sfida, krahasuar me 17% të qendrave nga komunat e tjera.¹⁵⁹

¹⁵⁷ P = 0.01

¹⁵⁸ IQR 10-30

¹⁵⁹ P = 0.01

Grafikoni 17. Sfidat kryesore me të cilat përballen qendrat e kujdesit për fëmijë (sipas % së qendrave)

Në sfidat e tjera të përmendura nga qendrat përfshihen: shpenzimet jokonsistente të elektricitetit dhe shpenzime të ndërlidhura me të, probleme ngrohjeje gjatë dimrit (gjashtë qendra); prindër që nuk ishin të gatshëm të shpenzonin kohë shtesë për t'i ndihmuar fëmijët me detyrat e shtëpisë; konkurrenca; trajnimi i pamjaftueshëm i ofruar nga MASHT-i për stafin e qendrës së kujdesit për fëmijë; orari jo i rregullt i ardhjes së ujit; prindërit kërkojnë më shumë shërbime nga ato që do të paguajnë; procedura burokratike dhe mungesë asistence kur bëhet plotësimi i dokumenteve për MASHT-in dhe drejtorinë komunale të arsimit; mungesa e edukatorëve/eve me kualifikimet e duhura për të punuar me fëmijët me nevoja të veçanta; dhe dixhitalizim i pamjaftueshëm i shërbimeve.

Shërbimet e kujdestareve dhe të dadove

Aktualisht, ligji i Kosovës nuk e rregullon punën e kujdestareve dhe kujdestaret nuk duhet të regjistrohen. Për këtë arsye, është e vështirë të identifikohet se sa kujdestare ka në Kosovë, çfarë kualifikimesh kanë dhe sa kërkojnë për pagesë. Sipas të dhënave jozyrtare një kujdestare individuale mund të kushtojë afërsisht nga 150 deri në 270 euro në muaj. Kësisoj, pasja e një kujdestareje do të kushtonte konsiderueshëm më shumë sesa qendrat private apo publike të kujdesit për fëmijë, kështu që kujdestaret mund t'i përballojnë ekonomikisht vetëm familjet me të ardhura të larta. Sikurse u përmend, shumë pak prindër të punësuar, që u intervistuan, raportonin se kishin angazhuar kujdestare (d.m.th. "një person në shtëpi").

Ekzistojnë të paktën tri agjenci që ofrojnë shërbime të dadove.¹⁶⁰ Agjencia "Mother Care" (Kujdesi i nënës) për shembull, ka dado të trajnuara të cilat ofrojnë shërbime të kujdesit për fëmijë për 270 euro në muaj, që i paguhen drejtpërdrejt kompanisë. Kompania merr përgjegjësinë për dadot dhe ofron zëvendësime të menjëhershme në rastet kur kujdestarja nuk shfaqet apo është sëmurë. Në veriun e Kosovës, organizata joqeveritare (OJQ) Qendra për Zhvillimin e Grave ka trajnuar 40 gra për të punuar si kujdestare dhe ka operuar si agjenci, duke vendosur lidhje midis kujdestareve dhe vendeve të punës që prej vitit 2015.¹⁶¹ Deri më sot, agjencia ka gjetur punë për 15 gra. Tarifa mujore është 25 euro, ndërsa prindërit që e përdorin këtë shërbim çdo ditë paguajnë 3 euro për orë. Ekzistojnë edhe faqet e internetit për të gjetur kujdestare dhe dado, të tilla si www.bebaime.com dhe <http://www.smartdado.com/>.

¹⁶⁰ RrGGK nuk ka mundur të gjejë ofruesin tjetër, NINA Nana, meqenëse informatat e tij ishin të vjetërsuara. Shumica e informatave në këtë pjesë janë bazuar në të dhënat e njërit prej recesentëve të këtij raporti, bazuar në informata jo formale.

¹⁶¹ Kjo nismë është mbështetur nga programi i fuqizimit i Agjencisë së Shteteve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar (USAID).

Përfundime

Pothuajse të gjitha gratë e papunësuar që janë anketuar do të dëshironin të punësoheshin në një punë që paguhet. Shumica (88%) do të përdornin shërbimet e kujdesit për fëmijë nëse do të kishin ndonjë opsion të përballueshëm ekonomik. Mesatarisht, ata e konsideronin shumë prej 40 eurosh në muaj si të përballueshme. Qendrat e kujdesit për fëmijë ndodhen kryesisht në Prishtinë dhe qasja në qendrat e kujdesit për fëmijë për personat që jetojnë në zonat rurale është e kufizuar. Një shqyrtim i të dhënave demografike të krahasuara me kujdesin për fëmijë që është në dispozicion sugjeron që aktualisht rreth 145,977 fëmijë nuk kanë çasje në kujdesin e fëmijëve në Kosovë; nevojat e paplotësuara për shërbime të kujdesit për fëmijë është më e madhe në komunat e Prishtinës (16,562 fëmijë); Prizrenit (14,993) dhe Ferizajt (8,997). Dymbëdhjetë komuna duket se nuk kanë kujdes ndaj fëmijëve për fëmijët nën 5 vjeç (shih Shtojcën 3).

Duke u mbështetur vetëm në gjetjet e hulumtimit të RrGGK-së, është e vështirë të arrihet në një kosto të saktë të propozuar për kujdesin për fëmijët; disa qendra nuk ofruan informata lidhur me shpenzime, ndërkohë që kostot mund të ndryshojnë në varësi të llojit të shërbimit të ofruar dhe lokacionit. Gjatë shqyrtimit, prindërit e punësuar u shprehën se kujdesi publik për fëmijë mesatarisht iu kushton rreth 40 euro në muaj, ndërkohë kujdesi privat iu kushton 80 euro në muaj. Punonjësit ishin të gatshëm të paguanin rreth 50 euro në muaj për shërbime të kujdesit për fëmijë. Tarifa mesatare për fëmijë, e raportuar nga qendrat private të kujdesit për fëmijë, ishte 70 euro në muaj. Zyrtarët publikë u shprehën se kujdesi publik kushton nga 35 deri në 50 euro në muaj. Kostoja e kujdesit ndryshonte në varësi të komunës, psh. në Prishtinë kushtonte konsiderueshëm më shumë sesa ai në komunat e tjera.

Vlerësimi i kostos së kujdesit

Krahas marrjes parasysh të kostove operacionale, vlerësimet e sakta për kujdesin për fëmijë duhet të pasqyrojnë kostot reale të ofrimit të kujdesit cilësor, i cili i plotëson standardet e sipërpërmendura ligjore të caktuara në Kosovë. Këtu bën pjesë marrëdhënia me kërkesat hapësinore, shëndetin, sigurinë, edukatorët/et e kualifikuara, stafin mbështetës, ushqyerjen, programimin arsimor dhe materialet didaktike (p.sh. librat dhe materialet e harxhueshme).¹⁶² Po ashtu, prindërit thanë se presin që qendrat e kujdesit për fëmijë të ofrojnë opsione për ushqim të shëndetshëm, ambiente higjienike, program të mirë edukativ dhe staf të kualifikuar.

Edhe shërbimet e paguara të kujdesit për fëmijë duhet të njohin si duhet shërbimet e ofruara nga punëtorët e kujdesit.¹⁶³ Puna e kujdesit kërkon kohë dhe prani në orare dhe vende të veçanta në të cilat ekziston nevoja.¹⁶⁴ Kujdesi i duhur shpesh kërkon që ofruesi i shërbimit të krijojë një marrëdhënie me marrësin e shërbimit. Këtyre aspekteve të kujdesit dhe përkujdesjes duhet t'u kushtohet vëmendje kur diskutohet komodifikimi i kujdesit. Puna e paguar e përkujdesit shpeshherë nënvlerësohet dhe punonjësit që ofrojnë kujdesin mund të jetojnë në varfëri për shkak të pagave të ulëta dhe kushteve të dobëta të punës.¹⁶⁵ Transformimi i kujdesit pa pagesë në kujdes me pagesë nuk do t'i shërbejë grave (apo burrave) nëse puna e kujdesit nënvlerësohet. Në çdo qasje të re për të rritur mundësitë e kujdesit për fëmijë, duhet të sigurohen pagat e drejta dhe trajtimi i drejtë i punonjësve në qendrat e kujdesit.

---

¹⁶² Koment i bërë nga kolegu shqyrtues në draftin e raportit, 2016.

¹⁶³ Himmelweit, Susan, Divizioni i OKB-së për Avancimin e Grave, *Rethinking Care, Gender Inequality and policies*, [Të rimendosh kujdesin, pabarazitë dhe politikat gjinore] 2008, fq. 2, marrë nga: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/equalsharing/EGM-ESOR-2008-EP-7%20Susan%20Himmelweit.pdf>.

¹⁶⁴ Po aty.

¹⁶⁵ Për shembull, një studim në Mbretërinë e Bashkuar gjeti se disa punonjës të kujdesit jetojnë nën pagën minimale kombëtare (për informata të mëtejshme, shihni: Matthew Pennycook, Fondacioni Resolution, *Does it pay to care? Under-payment of the National Minimum Wage in the social care sector* [A paguhesh të kujdesesh? Pagesa nën pagën minimale kombëtare në sektorin e kujdesit social], MB: Fondacioni Resolution, gusht 2013, marrë nga: <http://www.resolutionfoundation.org/wp-content/uploads/2013/08/Does-it-pay-to-care.pdf>).

RrGGK-ja ka bërë vlerësime të përgjithshme të kostove potenciale të ofrimit të kujdesit cilësor për fëmijët pesë ditë në javë, për tetë orë në ditë (shihni tabelën 19). Kostoja e vlerësuar për edukatorët/et mbështetet në shumën që i paguhet aktualisht edukatorëve/eve të institucioneve parashkollore publike, duke mbajtur parasysh formimin e tyre arsimor dhe njohjen e cilësisë së punës së kryer.¹⁶⁷ Ulja e pagës nuk do të njihet dhe vlerësonte rolin e rëndësishëm që luajnë edukatorët/ et në arsimimin e fëmijëve të institucioneve parashkollore. Edukatorët/et mund të ndihmohen nga një asistent teknik me më pak kualifikime, sikurse parashihet me ligj, në shumën bruto prej 279 euro. Numri i edukatorëve/eve mbështetet në raportin ideal dhe ligjor të fëmijëve për edukatorë/e. Në këto përlogaritje nuk përfshihet stafi administrativ, i cili mund të nënkuptojë kosto shtesë.

Tabela 18. Vlerësimi i shpejtë vjetor i kostove të kujdesit për 20 fëmijë

Shpenzimet	Njësia	Kostot për njësi	Nr. i njësive	Gjithsej
Paga bruto për edukatorët/et	Edukatorët/et /muaj	€462	12	€5,474
Paga bruto për ndihmës edukatorët/et	Edukatorët/et /muaj	€383	12	€4,596
Mëngjes	Fëmijë/ditë	€1.5	4800	€7,200
Drekë	Fëmijë/ditë	€2	4800	€9,600
Vakte të shpejta (dy)	Fëmijë/ditë	€1.5	4800	€7,200
Materiale didaktike të harxhueshme	Fëmijë/muaj	€2	240	€480
Lodrat dhe investimet	Në muaj	€50	12	€600
Shërbime të pastrimit (dy herë në javë)	Për ditë	€15	100	€1,500
Lyerja	Për herë	€1,000	1	€1,000
Dezinfektimi	Për herë	€400	2	€800
Mirëmbajtja	Muaj	€20	12	€240
Edukatorët/et zëvendësues ¹⁶⁶	Ditë	€50	24	€1,200
Shërbimet komunale (uji, ngrohja, energjia elektrike)	Muaj	€60	12	€720
Trajnimi i stafit	Edukatorët/et	€100	2	€200
Tarifat bankare		€12	12	€144
Gjithsej				€41,204

Përlogaritjet e shpenzimeve të tjera u mbështetën në kostot e përafërta të shërbimeve në Prishtinë, të cilat mund të kushtojnë më shumë sesa në lokacionet e tjera. Përlogaritjet nuk përfshijnë koston e qirasë apo taksave mbi pronën (nëse qendrat janë pronësi private), meqenëse këto kosto mund të ndryshojnë në mënyrë thelbësore. Nëse përdoren ndërtesat publike, këto kosto nuk do të ekzistojnë. Sipas këtyre përlogaritjeve, menaxhimi i një qendre cilësore të kujdesit për fëmijë për 20 fëmijë nga mosha tre deri në gjashtë vjeç do të kushtonte përafërsisht 41,024 euro në vit. Të ndara midis 20 fëmijëve, kostoja e kujdesit do të kapte shifrën prej 171 euro për fëmijë në muaj. Për fëmijët më të vegjël, kujdesi do të kushtonte më shumë për shkak të kërkesës ligjore për dyfishin e edukatorëve/eve, duke kapur shifrën e 52,564 euro çdo vit dhe 219 euro për fëmijë çdo muaj.

Nëse rritet numri i fëmijëve, pa marrë parasysh asnjë kosto shtesë që lidhet me hapësirën, kostoja e kujdesit ullet sepse kostot e përgjithshme operative ndahen midis një numri më të madh fëmijësh, edhe kur merret parasysh nevoja për punësimin e më shumë edukatorëve/eve. Për shembull, për 100 fëmijë të moshave tre deri gjashtë vjeç, kostoja për fëmijë do të binte në 155 euro në muaj dhe 195 euro në muaj për fëmijët më të vegjël. UNICEF-i aktualisht është duke kryer një shërbim tërësor lidhur me kostot aktuale të kujdesit, i cili do të publikohet në fundin e vitit 2016, dhe që ka të ngjarë të ofrojë përlogaritje edhe më të sakta dhe të mbështetura në dëshmi.

Përderisa prindërit në përgjithësi kujdesen për cilësinë e programit arsimor dhe ushqimet që iu jepen fëmijëve të tyre, paraqitja e qartë e kostove reale të ofrimit të kujdesit cilësor për fëmijë mund t'i bëjë prindërit më të gatshëm të paguajnë norma më të larta për kujdesin për fëmijë, duke marrë parasysh, aty ku është e mundur, nivelin e tyre të të ardhurave. Ndoshta qendrat e kujdesit mund të ndajnë me prindërit në mënyrë transparente shpenzimet reale që lidhen me kujdesin që ato ofrojnë, me qëllim që prindërit të kuptojnë më mirë kostot e kujdesit cilësor për fëmijët. Kjo mund t'i nxisë prindërit që të angazhohen më shumë në përkrahjen e përpjekjeve për ngritje të fondeve alternative për qendrat e kujdesit për fëmijë.

¹⁶⁶ Kjo mbështetet në supozimin se mesatarisht secili edukatorë/e do të humbë një ditë pune në muaj.

¹⁶⁷ Vlerësimet e pagës nga bashkëbiseda e RrGGK me MASHT, 10 tetor 2016.

Modelet opsionale për rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë

Bazuar në të gjeturat e lartpërmendura dhe bisedat me palët e interesuara, ekzistojnë disa modele të mundshme për investim në rritjen e mundësive për kujdesin për fëmijët. Çdo model që përshkruhet më poshtë ka përfitime dhe rreziqe të mundshme. Pasi që RrGGK-ja nuk ka siguruar prova të mjaftueshme që do të mbështesnin rekomandimin e një modeli të vetëm, janë paraqitur disa opsione që mund të kontribuojnë në rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë. Komuna individuale, biznese private dhe donatorë do të zgjedhin modelin apo kombinimin e modeleve që do të kryenin punë më së miri me grupin specifik të synuar, në bazë të nevojave lokale, mundësive dhe burimeve në dispozicion.

Modeli 1. Zgjerimi i kujdesit publik të financuar nga shteti

Sigurimi i qasjes në kujdesin kualitativ të fëmijëve është përgjegjësi e shtetit sikurse është përcaktuar në Kushtetutë dhe Ligjin për Edukimin Parashkollor, i cili përcakton që autoritetet e komunave duhet të plotësojnë nevojat e komunitetit¹⁶⁸. Rritja e mundësive në kujdesin për fëmijë është një prioritet i SKZH-së. Për më shumë, shumica e femrave të papunësuar që janë anketuar kanë thënë që ato do të preferonin të përdornin objektet për kujdesin e fëmijëve që drejtohen nga qeveria.

Edukimi parashkollor financohet përmes granteve të veçanta për edukim nga buxheti kryesor i Republikës së Kosovës; të ardhurat vetanake që gjenerohen nga institucionet edukative dhe trajnuese dhe granteve të komunave. Shuma e grantit specifik llogaritet në përputhje me një formulë të ndarjes, bazuar në regjistrimin e nxënësve dhe standardeve që vihen nga MASHT-i. Komisioni për Grante krijon formulën duke marrë parasysh planin mësimor kombëtar, edukimin për nevoja të veçanta, shpenzimet operative që nuk paguhen nga paga, normat e madhësisë së klasave dhe vendndodhjen¹⁶⁹. Sidoqoftë, sipas raportit të vitit 2015 të MASHT-it, financimi i edukimit parashkollor nuk ka ndryshuar shumë në katër vitet e fundit, "gjë që tregon që komunat nuk kanë punuar për të rritur numrin e kopshteve"¹⁷⁰. Komunat duhet të ndajnë fonde nga çdo buxhet vjetor për të rritur numrin e vendeve në dispozicion në qendrat e kujdesit për fëmijë që financohen nga shteti, në përputhje me nivelin e nevojave të çdo komune.

Zyrtarët lokal të qeverisë në komunat e Prishtinës, Pejës, Gjakovës dhe Kamenicës u shprehën se nuk kanë buxhet për të krijuar qendra të reja të kujdesit për fëmijë. Ndonëse disa nga to kanë kërkuar financim për të rritur mundësitë e kujdesit për fëmijë, duke u bazuar në kërkesat e qytetarëve lokal, kërkesat e tyre ishin refuzuar nga Ministria e Financave¹⁷¹. Ministria e Financave duhet të mbështesë këto kërkesa kur ato janë në linjë me obligimet ligjore të institucioneve publike, janë demonstruar provat se ekziston nevoja, ndërkohë që është shfaqur edhe përkrahja nga publiku.

Duke marrë parasysh kufizimet e buxhetit të Kosovës, qendrat e kujdesit që financohen nga qeveria nuk do të jenë në gjendje që të arrijnë të vetme nivelin e kërkesave për shërbime të kujdesit menjëherë. Kështu që në mënyrë që të plotësohen nevojat e qytetarëve, komunat duhet të kërkojnë rrugë shtesë, alternativa tjera, për të rritur mundësitë e kujdesit për fëmijë. Organizime të ndryshme buxhetore po ashtu mund të ndajnë resurse për të mbështetur rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë, siç lidhen me rolin dhe përgjegjësitë e tyre specifike. MASHT-i duhet të mbështesë numrin e fëmijëve në arsimin parashkollor dhe të rrisë cilësinë e edukimit para shkollor siç parashihet nga Ligji për Edukimin Parashkollor. Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale (MPMS) mund të dizajnojë skema sociale dhe të ndajë resurse për të subvencionuar kujdesin për fëmijë për familjet me të ardhura të ulëta, prindërit e vetëm, personat e papunësuar kur marrin pjesë në intervistat e punës, personat e papunë që ndjekim

¹⁶⁸ Kushtetuta e Republikës së Kosovës, Neni 50 (paragrafi I) dhe Kuvendi i Kosovës, Ligji Nr. 2006/02-L-52 mbi Edukimin Parashkollor, Neni 7.

¹⁶⁹ Kuvendi i Kosovës, Ligji Nr. 03/L-049 për Financat e Pushtetit Lokal, Neni 25 (4), <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2525>

¹⁷⁰ MASHT, *Raporti i Vlerësimit të Planit Strategjik të Edukimit 2011-2016, 2015, faqe 102*, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/02/raport-vleresimi-psak-2011-2016-shq-web.pdf>

¹⁷¹ Intervista të RrGGK-së me zyrtarë nga këto komuna, 2016.

trajtime profesionale dhe të mbijetuarit e dhunës gjinore¹⁷². Për më tepër, institucionet publike parashkollore mund të mbledhin fonde nga prindërit që pranojnë shërbime, donacione nga prindërit, shitjet e produkteve dhe shërbimeve, donacionet e komunitetit, dhuratat dhe mallra të tjerë¹⁷³. Procedurat për mbledhjen e këtyre resurseve përcaktohen përmes një marrëveshjeje speciale mes institucionit dhe Ministrisë së Financave¹⁷⁴.

Pasi që hapësira në qendrat e kujdesit për fëmijë që financohen nga shteti do të jetë e kufizuar në të ardhmen e parashikueshme, bazuar në mësimet e nxjerra nga Komuna e Prishtinës, politikat për t'i dhënë prioritet grupeve të disavantazuara si pranues të kujdesit që financohet nga shteti duhet të aplikohen në të gjithë vendin. Kjo përfshin fëmijët e prindërve të papunë, fëmijët e prindërve të vetëm, fëmijët me aftësi të kufizuara dhe fëmijët e të mbijetuarve/ave nga dhuna gjinore. Pas grupeve të disavantazuara, nëse mbetet hapësirë në qendrat e financuara nga shteti, fëmijët e prindërve me të ardhura të vogla do të kenë prioritet. Ndërkohë, përmes politikave dhe në disa raste përmes subvencioneve, shteti mund të mbështesë iniciativa të tjera për të rritur mundësitë e kujdesit për fëmijë siç detajohet më poshtë e që do të mund të përfshinte kosto më të ulëta për shtetin.

Modeli 2. Partneritetet Publiko-Private

Partneriteti publiko-privat (PPP) është një partneritet që bëhet në mes të subjekteve private dhe atyre publike për të siguruar shërbime. Banka Botërore e përkufizon PPP-në si: “një kontratë afatgjate në mes të një pale private dhe një subjekti qeveritar për të siguruar një aset publik apo shërbim, në të cilën pala private bart rrezik të madh dhe përgjegjësi për menaxhimin dhe ku shpërblimi lidhet me performancën”¹⁷⁵. Sa i përket shërbimeve të kujdesit për fëmijë, një PPP mund të përfshijë krijimin e një partneriteti në mes të sektorit publik dhe atij privat për të krijuar dhe/ose menaxhuar një apo më shumë qendra të kujdesit për fëmijë. Ekzistojnë disa shembuj pozitivë të PPP-ve që sigurojnë shërbime të kujdesit në shtetet tjera.¹⁷⁶

Në Kosovë, të gjitha PPP-të rregullohen me Ligjin Nr. 04/L-045 mbi Partneritetin Publiko-Privat¹⁷⁷, çdo autoritetet publike, duke përfshirë këtu edhe komunat, Komisionin për PPP-në apo Departamentin e PPP-së, mund të identifikojnë, propozojnë apo iniciojnë një PPP. Së pari, autoriteti publik përkatës kryen një studim të fizibilitetit të projektit bazuar në “parimet e vlerës për para”, që paraqitet tek Komisioni i PPP-së. Nëse Komisioni i PPP-së e aprovon projektin, ai autorizon procedurat e tenderimit. Pastaj, ofertuesit e interesuar mund të paraqesin aplikacionet brenda limiteve kohore të parapara me ligj¹⁷⁸. Ofertuesit e interesuar duhet të plotësojnë kriteret e përshtatshmërisë që janë përcaktuar me Ligjin për Prokurimin Publik dhe Ligjin për Partneritetin Publiko-Privat¹⁷⁹. Projektet që kanë të bëjnë me shërbimet publike komunale duhet të përmbushin kritere shtesë: 1) projekti duhet të jetë nën kompetencat komunale siç është përcaktuar nga Ligji për Vetëqeverisjen Lokale; 2) komuna duhet të sigurojë financim adekuat për implementimin e projektit; dhe 3) komuna duhet të sigurojë një shpërndarje të rrezikut në mes të sektorit publik dhe atij privat¹⁸⁰.

¹⁷² Ligji për Edukimin Parashkollor parashikon që grupet e shtrira në spital, fëmijët me nevoja të veçanta dhe fëmijët e invalidëve të luftës do t'u paguhet parashkollimi nga buxheti i Kosovës (Neni 25).

¹⁷³ MASHT, Udhëzim Administrativ 2/2008 Mjetet e Dedikuara për Financimin e Edukimit Parashkollor Publik dhe Mënyra e Shpenzimit të Tyre, Seksioni 3, tek: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=7561>

¹⁷⁴ I njëjti burim, Seksioni 4 (2)

¹⁷⁵ Banka Botërore, “Partneriteti Publiko-Privat në Infrastruktūrën e Qendrave Burimore”, <http://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/overview/what-are-public-private-partnerships>.

¹⁷⁶ Për shembull, Partneriteti ekzekutiv i Kujdesit për Fëmijë i Floridas bashkon punëtorët, qeverinë shtetërore, qeverinë federale dhe ofruesit e kujdesit për fëmijë; punëtorët subvenciojnë koston e kujdesit kualitativ dhe shkollimin e hershëm për familjet që punojnë por kanë të ardhura të ulëta (Fëmijët dhe Familjet, Zyra e Kujdesit për Fëmijë, *Partneriteti Ekzekutiv i Kujdesit për Fëmijë i Floridas*, https://childcareta.acf.hhs.gov/sites/default/files/public/florida_profile.pdf).

¹⁷⁷ Republika e Kosovës, Ligji Nr. 04/L-045 mbi Partneritetin Publiko-Privat, Neni 2 (1.7), <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2784>

¹⁷⁸ I njëjti burim, Neni 26

¹⁷⁹ I njëjti burim, Neni 27

¹⁸⁰ Po aty, Neni 22

Ligji për Edukimin Parashkollor po ashtu parashikon që buxheti komunal mund të sigurojë fonde për mirëmbajtje dhe investim në pronat dhe objektet publike parashkollore, brenda institucioneve parashkollore që veprojnë në bazë të koncesionit¹⁸¹. Për më tepër, ky ligj parasheh që në lokacionet që nuk kanë institucione parashkollore apo institucione që nuk kanë hapësirë të mjaftueshme, “MASHT-i dhe institucioni përkatës i komunës do të kenë për qëllim të mbështesin financiarisht iniciativat jo-publike që sigurojnë edukim parashkollor”¹⁸². Ky ligj lejon dhe rregullon financimin në institucionet parashkollore përmes buxhetit të Kosovës, financuesve, prindërve, donacioneve dhe resurseve të tjera¹⁸³. MASHT-i dhe komunat janë përgjegjëse për mbështetjen financiare të institucioneve private parashkollore, qendrave në komunitet dhe institucioneve parashkollore jo-publike¹⁸⁴. Në të vërtetë, një Raport i Vlerësimit të Planit Strategjik Arsimit të Kosovës për vitet 2011-2016 ka rekomanduar të përdoren PPP-të si një “zgjdhje e mundshme për të rritur kapacitetet e edukimit parashkollor”¹⁸⁵.

Korniza ligjore e Kosovës mundëson që PPP-të të sigurojnë shërbime të kujdesit për fëmijë, ndërkaq vetëm një qendër e kujdesit për fëmijë dihet që ekziston në Kosovë¹⁸⁶. Në 2010, Komuna e Prishtinës bëri një thirrje për qendrat private të kujdesit që të ofertojnë për PPP. Qendra për kujdes të fëmijëve *Fillesa* u shpall fituese dhe kjo qendër u hap më 2010. Në vitin e parë qendra kishte vetëm 12 fëmijë. Ndërsa tani në viti 2016 qendra ka 120 fëmijë të moshave të ndryshme. Marrëveshja me Komunën është për një periudhë prej 30 vitesh. Çdo 10 vite, qendra dhe Komuna rishikojnë marrëveshjen. Sipas marrëveshjes, Komuna aktualisht paguan 42 euro në muaj për një fëmijë që shkon në qendrën e kujdesit, përdërisa prindërit e fëmijëve paguajnë 50 euro të tjera. Me mbështetjen e Komunës, qendra e kujdesit paguan pagat e mësuesve. Qendra është përgjegjëse për kostot e tjera operative. MASHT-i siguron trajnime për stafin e qendrës për të avancuar performancën e stafit¹⁸⁷.

Zyrtarët komunalë shprehin një gatishmëri të përgjithshme për të krijuar PPP-të, veçanërisht nëse kjo do të ndihmonte në adresimin e nevojave të qytetarëve, edhe pse disa besojnë që procedurat e lartpërmendura janë shumë të komplikuar, gjë që vështirësoi krijimin e PPP-ve¹⁸⁸. Megjithatë, komunat mund të konsiderojnë ndarjen e financimit brenda kategorisë ekonomike të transfereve dhe subvencioneve të tyre për të mbështetur PPP-të në lidhje me kujdesin për fëmijët.

Funksionimi aktual i PPP-ve mund të bazohet në mundësitë dhe nevojat e komunës. PPP-të mund të funksionojnë si qendra private të kujdesit të kontraktuar nga qeveria dhe të përzgjedhura përmes procesit ofertues, përmes të cilit qeveria do të deklaronte qartë rolin e saj dhe rolin e ofruesit, duke përfshirë përgjegjësitë financiare dhe menaxhuese përkatësisht të qeverisë dhe të kontraktorit privat. Kjo është e ngjashme me modelin e PPP-ve që përdoret nga Komuna e Prishtinës dhe *Fillesa*. Në zonat ku janë të vendosura kompanitë e mëdha (p.sh. në Pejë dhe Prishtinë), komunat mund të kërkojnë bashkëpunim me sektorin privat për të iniciuar procedurat për ndërtimin e qendrave të kujdesit¹⁸⁹. Në mënyrë që të rritet transparencja dhe qeverisja demokratike e PPP-ve, duke përfshirë edhe financat publike që janë ndarë, institucionet e përfshira do të mund të krijojnë një këshill lokal, të përbërë nga prindërit, dhe që është përgjegjës për përzgjedhjen dhe mbikëqyrjen e menaxhimit të qendrave të kujdesit. Menaxhmenti pastaj do të duhej të mbante përgjegjësi për zgjedhjen e stafit tjetër sipas nevojës dhe menaxhimin ditor të operacioneve të qendrës.

¹⁸¹ Ligji Nr. 02/L-52 për Edukimin Parashkollor, Neni 21(3).

¹⁸² Po aty, Neni 27.

¹⁸³ Po aty, Neni 18. “Programet e edukimit parashkollor mund të financohen nga : (a) Buxheti i Kosovës; (b) Themeluesit; (c) Pagesat nga prindërit; (d) Donacionet dhe burimet tjera.”

¹⁸⁴ Po aty, Neni 27. Kur bëhet zgjedhja e vendit ku do të themelohen qendrat, do të duhet të merren parasysh: a) Pozita gjeografike e komunitetit ku ofrohet ky shërbim, duke marrë parasysh sidomos zonat rurale dhe ato të lëna pas dore; b) Shërbimet për fëmijë me nevoja të veçanta; c) Personeli i institucioneve parashkollore duhet të jenë të punësuar në baza të rregullta ligjore; d) Qasja të jetë e hapur për të gjithë fëmijët.

¹⁸⁵ MASHT, *Raport i Vlerësimit të Planit Strategjik të Edukimit 2011-2016, 2015, faqe 111*, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/02/raport-vleresimi-psak-2011-2016-shq-web.pdf>

¹⁸⁶ Intervistë e RrGGK -së me znj. Arberia Nagavci, Udhëheqëse e Drejtorisë së Arsimit, Komuna e Prishtinës, 2016.

¹⁸⁷ Intervistë e RrGGK -së me Merita Dili, pedagoge në Fillesa, 21 shtator 2016, Prishtinë.

¹⁸⁸ Intervistë e RrGGK -së me udhëheqësit e departamenteve financiare në Komunën e Gjakovës dhe Pejës.

¹⁸⁹ Ligji për Partneritet Publiko-Privat përcakton këta autoritete si: “Autoritet kontraktues - një autoritet publik i cili ka hyrë në një marrëveshje për partneritet publiko-privat në pajtim me dispozitat e këtij ligji.” (Neni 3 (1,1))

Modeli 3. Inkurajimi i bashkë-financimit privat të përkujdesjes për fëmijë

Punëdhënësit mund të inkurajohen, mundësisht me mbështetje të donatorëve apo komunës, për të zhvilluar objektet private të përkujdesjes për fëmijë brenda apo afër vendeve të tyre të punës. Rasti i studiuar më herët i bankës Raiffeisen ofron një model. Nëse një punëdhënës nuk ka punëtorë me fëmijë, të mjaftueshëm për të mbështetur një qendër të vetme, burimet mund të grumbullohen për të krijuar një qendër të kujdesit që përdoret nga shumë punëdhënës në atë zonë.

Siç e përmendëm, disa punëdhënës kanë shprehur interes që të përfshihen në bashkë-financimin e kujdesit për fëmijë për punëtorët e tyre. Në mes të punëtorëve, 56% kanë thënë që nëse kompania në të cilën ata punojnë do të ofronte shërbime të përkujdesjes për fëmijë në objektet e saj apo afër, ata sigurisht që do t'i përdornin ato objekte, ndërkohë që 6% e tyre me "shumë mundësi" do t'i përdornin. Kishte një dallim të madh statistikor të gatishmërisë së punëtorëve për të përdorur shërbimet e përkujdesjes për fëmijë në bazë të moshës dhe komunës. Punëtorët në Prishtinë kishin 5.4 herë më shumë të ngjarë të përdornin shërbimet e kujdesit për fëmijë në objektet e kompanive të tyre sesa të atyre në komuna të tjera¹⁹⁰. Punëtorët më të vjetër ishin disi më të gatshëm për të përdorur shërbimet e kompanisë¹⁹¹.

Si një nxitje, donatorët apo komunat mund të konsiderojnë financimin apo bashkë-financimin e investimeve fillestare në qendrat e kujdesit bashkë me një ose më shumë biznese. Pas diskutimit të mëtejshëm mbi atë se si do të funksiononin këto modele me secilin biznes, mund të nënshkruheshin kontrata mes donatorit, biznesit dhe komunës së mundshme lokale, sipas rrethanave, duke specifikuar rolin dhe përgjegjësitë e secilës palë. Për shembull, donatorët mund të mbështesnin renovimin e hapësirave të ndonjë biznesi ekzistues apo konstruktimin e disa qendrave të reja në tokë private për përdorim të qartë nga institucionet e përkujdesjes për fëmijë për një periudhë kohore të caktuar me kontratë.

Një mundësi e dytë do të ishte që komunat të lëshonin pronën publike për një periudhë kohore për të mbështetur qendrat private të përkujdesjes për hapjen apo zgjerimin e zonave ku është identifikuar nevoja. Në komunat ku qeveria lokale ka prona (p. sh. ndërtesa të vjetra të fabrikave, shkollat etj.), ato mund të lejojnë subjekte private të rinovojnë pronën dhe të menaxhojnë qendrën e kujdesit për fëmijë. Në komunat ku prona nuk është në dispozicion, sikurse ndodh në Gjakovë ku prona i përket Agjencisë Kosovare të Pronës¹⁹², komuna mund të ndajë tokë publike për përdorim të përkohshëm nga qendrat e kujdesit. Ligji Nr. 04/L-144 për Dhënien në Shfrytëzim dhe Këmbimin e Pronës së Paluajtshme të Komunës rregullon mënyrën se si "komunat mund të japin pronë të paluajtshme për përdorim, duke përfshirë këtu edhe tokat dhe ndërtesat që janë në pronësi të komunës"¹⁹³.

Një mundësi e tretë për mbështetjen e rritjes së mundësive të kujdesit për fëmijë, komunat mund t'iu ofrojnë stimulime aktorëve privatë sikurse: heqja e tatimit aty ku është e mundshme. Ndoshta komunat po ashtu do të mund të mbulonin disa nga kostot operative të qendrave të përkujdesit për fëmijë sikurse shërbimet komunale, si pjesë e marrëveshjes që bëhet me bizneset private që ofrojnë kujdes për fëmijë në zonat ku ky shërbim nuk i përmbush nevojat.

Çdonjëra nga këto opsione mund të shërbejë si projekt pilot. Më pas, ndikimi që ka ofrimi i shërbimeve të kujdesit për fëmijë në cilësinë e punëtorëve të rekrutuar, cilësia e punës së tyre, produktiviteti dhe ditët që kanë munguar në punë, mes faktorëve të tjerë, mund të maten me kalimin e kohës. Mësimet që nxirren nga këto pilot projekte mund të informojnë përpjekjet për të simuluar iniciativa të ngjashme tek bizneset e tjera. Nëse është i suksesshëm, ai mund të sigurojë një model pozitiv për bizneset tjera që mund të binden pastaj me prova për të bërë investime të ngjashme.

---

¹⁹⁰ 95% CI: 2.1, 14.3; p=0.001.

¹⁹¹ P = 0.002. Nuk ishte ndonjë dallim në bazë të gjinisë.

¹⁹² Po aty.

¹⁹³ Republika e Kosovës, Kuvendi, Ligji Nr. 04/L-144 për Dhënien në Shfrytëzim dhe Këmbimin e Pronës së Paluajtshme të Komunës, Neni 3 (1.2): <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2858>.

Modeli 4. Zgjerimi i qendrave të kujdesit për fëmijë me bazë në komunitet

Qendrat e kujdesit për fëmijë me bazë në komunitet funksionojnë në bazë të bashkëpunimit të komunitetit dhe komunës. Komuna e Prishtinës e ka përdorur këtë model, aktualisht duke mbështetur pesë qendra të tilla që mund të shërbejnë si një shembull konkret për komunitet e tjera. Komuna e Prishtinës e konsideron këtë model më praktik dhe procedurën për të krijuar qendra të tilla të kujdesit për fëmijë si më miqësore për komunitetin dhe qeverisjen lokale sesa PPP-ët¹⁹⁴. Sipas një zyrtari, me qendrat e kujdesit për fëmijë me bazë në komunitet, prindërit janë më të përfshirë në jetët e fëmijëve, mbikëqyrin shërbimet e kujdesit për fëmijë më afër dhe përforcojnë ndjenjat e komunitetit në vend që të kemi gara ndërmjet ndërmarrjeve private.

Në mënyrë që të krijohet një qendër me bazë në komunitet, së pari komuniteti duhet t'ia drejtojë kërkesën për të rritur numrin e hapësirave në dispozicion të kujdesit për fëmijë kuvendit komunal gjatë seancave publike. Pasi të miratohet kërkesa nga kuvendi komunal, Drejtoria e Arsimit në bashkëpunim me Drejtorinë e Pronave duhet të identifikojnë të gjitha objektet publike apo tokat që janë të regjistruara si pronë komunale. Pasi komuna të identifikojë një objekt të përshtatshëm, ajo duhet të sigurohet që të mund të rinovohet për t'u përshtatur për shërbimet e kujdesit për fëmijë. Apo në një mënyrë tjetër, nëse komuna ka tokë që mund të përdoret për ndërtimin e një qendre, atëherë ajo duhet të kërkojë mbështetje nga donatorët apo nga fondet komunale.

Në fazën e dytë, Komuna duhet të informojë komunitetin për planet për hapjen e një qendre të kujdesit për fëmijë. Të gjithë prindërit fëmijët e të cilëve janë në moshën e përshtatshme për të marrë pjesë duhet të informohen. Përdoruesit kryesor të qendrës pastaj zgjedhin këshillin drejtues. Komuna mbetet përgjegjëse për të mbështetur komunitetin në organizimin e mbledhjeve, mbikëqyrjen e procesit të seleksionimit dhe procesin e mbështetjes. Punësimi i stafit duhet të bëhet në përputhje me kapacitetin e përgjithshëm të qendrës së kujdesit për fëmijë, duke u bazuar në numrin e fëmijëve që mund të pranohen. Përmes një thirrjeje publike që lëshohet nga Drejtoria e Arsimit, kandidatët mund të aplikojnë për të drejtuar qendrën. Procedura e aplikimit përfshin intervista me kandidatët të mundshëm, të cilat bëhen në bashkëpunim me këshillin drejtues dhe Drejtorinë Komunale të Arsimit. Kryesuesi i zgjedhur bashkë me këshillin bëjnë përzgjedhjen e pjesës tjetër të stafit.

Pagesa mujore për prindërit dhe subvencionet që paguhen nga komuna mund të vendosen nga menaxhmenti i qendrës dhe këshilli në bazë të të ardhurave familjare të fëmijës në fjalë. Në Komunën e Prishtinës, familjet paguajnë tre shuma të ndryshme në shkallë të ndryshme në bazë të të ardhurave familjare. Për shembull, familjet që fitojnë më shumë se 1,000 euro në muaj, paguajnë 100 Euro për fëmijë. Familjet që fitojnë midis 500 euro dhe 1,000 euro, paguajnë 70 euro për fëmijë. Ata që fitojnë më pak se 500 euro në muaj, paguajnë 50 Euro për fëmijë. Për sa i përket pjesës më të madhe, prindërit mbulojnë kostot operative ndërkohë që subvencionet komunale mbulojnë pagat e punëtorëve. Komuna po ashtu mbulon të gjitha pagesat për fëmijët që vijnë nga familjet me të ardhura të vogla apo pa të ardhura fare. Për më shumë, Komuna e Prishtinës ka mbështetur qendrat me shërbime tjera.

Rast Studimi: Qendra Botanika

Qendra për kujdes për fëmijë me bazë në komunitet *Botanika* është njëra nga pesë qendrat e kujdesit për fëmijë në Komunën e Prishtinës. Qendra e kujdesit menaxhohet nga një "lider" që zgjidhet nga këshilli që përbëhet nga Këshilli i Prindërve dhe Drejtorisë Komunale të Arsimit; termi "Drejtor" nuk është përdorur qëllimisht. Më pas janë përzgjedhur anëtarët e tjerë të stafit. Ndërtesa e cila është pronë komunale është rinovuar për të shërbyer si qendër e kujdesit për fëmijë. Qendra ka një kopsht me shesh lojërash dhe dhoma për secilin nga katër grup-moshat; nëntë muaj deri në një vjeç, një vjeç deri në tre vjeç, tre vjeç deri në katër dhe pesë vjeç deri në gjashtë.

Qendra paguan kostot operative duke përdorur fonde që mbledhen nga pagesat mujore të prindërve. Komuna përdor subvencionet për të paguar pagat. Prindërit po ashtu mbështetën qendrën duke gjetur donatorë për të financuar aktivitete të ndryshme ose për të siguruar furnizime. Qendra ka të njëjtën kuzhinë sikurse qendrat e tjera publike të kujdesit për fëmijë në Komunë.

Aktualisht kapaciteti i qendrës është plot. Gjithmonë ka të paktë tre deri në katër fëmijë në listën e pritjes për pranim. Për më shumë, qendra pranon të paktën një deri në tre fëmijë çdo vit pa pagesë.

¹⁹⁴ Intervista e RrGGK-së me znj. Arberie Nagavci, Drejtoria e Arsimit, Komuna e Prishtinës.

Perspektivat komunale për modelet e ndryshme të kujdesit për fëmijë

Pasi që niveli i kërkesës dhe situata politike në secilën nga komunat e studiuara është e ndryshme, opsioni apo modeli më i mirë për të rritur mundësitë e kujdesit për fëmijë ndryshon në bazë të komunës. Në këtë pjesë shqyrtohen opsionet e mundshme që ndërlidhen me çdo komunë dhe diskutohet niveli i interesit nga zyrtarët komunal në rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë në komunat e tyre.

Komuna e Prishtinës

Komuna e Prishtinës ka më shumë qendra publike (8), publiko-private (1), private (44), dhe me bazë në komunitet (5) sesa çdo komunë tjetër. Asnjëra nga këto qendra të kujdesit nuk ofron kujdes për fëmijë gjatë fundjavëve. Komuna po ashtu ka arritur një marrëveshje me “SOS Fshatrat e Fëmijëve në Kosovë” për të subvencionuar kujdesin për fëmijët e cenueshëm të lindur në Komunën e Prishtinës¹⁹⁵.

Partia politike që aktualisht e udhëheq Prishtinën, *Vetëvendosja*, ka një prirje të majtë politike.

Kështu që zyrtarët nga Komuna e Prishtinës kanë preferuar zgjerimin e modelit të qendrave për kujdes për fëmijë me bazë në komunitet. Komuna planifikon të hapë edhe tri qendra për kujdes për fëmijë me bazë në komunitet në lagjet Tophane, Sofali dhe në Kodrën e Trimave. Eventualisht, ata planifikojnë të hapin qendra të tilla në të gjitha lagjet, duke lokalizuar qendrat sa më afër ofruesve pa pagesë të shërbimit, në mënyrë t'i ndihmojë ata/ato për të gjetur punë.

Qendrat me bazë në komunitet faturojnë 100 euro për muaj për fëmijë, e cila është mediana e kostove të përlogaritura për kujdesin për fëmijë në Prishtinë. Sidoqoftë, siç e përmendëm, Komuna ka krijuar nivele të ndryshme të pagesës për prindërit bazuar në të ardhurat e familjes. Komuna mbulon diferencën në mënyrë që të paguhet totali i shpenzimeve prej 100 euro në muaj për fëmijë.

Meqenëse pagesa mujore për qendrat publike të kujdesit për fëmijë janë më të ulëta, 50 euro në muaj për fëmijë, në 2015-ën Drejtoria e Arsimit krijoi një kriter në lidhje me atë se kush mund të regjistrohet. Ky vendim i cakton rregullat si më poshtë:

1. Vetëm fëmijët e prindërve që jetojnë në komunitetin e Prishtinës afër qendrës janë të pranueshëm;
2. Institucionet parashkollore i pranojnë fëmijët në përputhje me kornizën ligjore dhe kapacitetet profesionale dhe infrastrukturore;
3. Institucionet parashkollore vendosin për moshën e fëmijëve që pranohen në baze të kapaciteteve profesionale dhe infrastrukturore; sa i përket kornizës ligjore, mosha e fëmijës duhet të numërohet nga dita që fillon shërbimi e jo nga dita që pranohet fëmija;
4. Pranimi i fëmijëve në institucionet publike parashkollore duhet të bazohet në totalin e pikëve që i merr kandidati¹⁹⁶.

Tabela 19 paraqet në detaje pikët që sigurohen nga fëmijët në situata të ndryshme. Personat që kanë prioritet për pranim përfshijnë: fëmijë nga prindërit me të ardhura të ulëta, fëmijë me aftësi të kufizuara, fëmijë pa prindër, fëmijë me vetëm një prind dhe fëmijë që jetojnë aftë qendrës së kujdesit.

¹⁹⁵ Qendra Sociale Edukative SOS Kindergarten është një OJQ që mbështet fëmijët e pambrojtur: <http://soskosova.org/per-ne/sos-fshatrat-e-femijeve-ne-kosove/>.

¹⁹⁶ Republika e Kosovës, Komuna e Prishtinës, “Vendimi për kriteret e pranimit të fëmijëve në institucionet publike parashkollore”, 15 korrik 2015, faqe 2, <https://kk.rks-gov.net/prishtina/getattachment/37fd58f2-ac4d-40b3-a99b-1de6c734a88e/Vendimi-per-kriteret-e-pranimit-te-femijeve-ne-lns.aspx>

Tabela 19. Kriteret e Prishtinës për caktimin e prioriteteve për pranimin e fëmijëve në institucionet publike parashkollore

Kriteri	Pikët
Fëmijë jetim që i ka humbur të dy prindërit	100
Fëmijë jetim me një prind që punon	90
Fëmijë jetim me një prind të papunë	80
Fëmijë të prindërve që janë invalidë të luftës, nëse punojnë të dy prindërit.	80
Fëmijë të prindërve që janë invalid të luftës nëse njëri nga ta punon.	60
Fëmijë të prindërve që janë invalidë të luftës, nëse asnjëri nga ta nuk punon.	40
Fëmijë me nevoja të veçanta, nëse të dy prindërit punojnë.	80
Fëmijë me nevoja të veçanta nëse njëri nga prindërit punon.	60
Fëmijë me nevoja të veçanta nëse asnjëri nga prindërit nuk punon.	40
Fëmijë të prindërve të divorcuar nëse prindi që e ka kujdestarinë është i punësuar.	40
Fëmijë të prindërve të divorcuar nëse prindi që e ka kujdestarinë është i papunë.	30
Fëmijë të prindërve që janë veteranë të luftës, nëse të dy prindërit punojnë.	40
Fëmijë i dy prindërve me nevoja të veçanta.	40
Fëmijë me njërin prind me nevoja të veçanta.	20
Fëmijë të prindërve që janë veteranë të luftës nëse njëri nga prindërit punon.	30
Fëmijë të prindërve që janë veteranë të luftës nëse asnjëri nga prindërit nuk punon.	20
Fëmijë me të dy prindërit e punësuar (të ardhurat mujore të prindërve 350 Euro)	50
Fëmijë me të dy prindërit e punësuar (të ardhurat mujore të prindërve 351-700 Euro)	40
Fëmijë me të dy prindërit e punësuar (të ardhurat mujore të prindërve prej 701-1000 Euro)	30
Fëmijë me të dy prindërit e punësuar (të ardhurat mujore të prindërve prej më shumë se 1000 Euro)	20
Fëmijë të prindërve që jetojnë në lagje.	20
Fëmijët e punëtorëve të institucioneve publike parashkollore	10
Fëmijë të prindërve që tashmë kanë një fëmijë të regjistruar në të njëjtin institucion	10
Fëmijë me njërin prind të punësuar (me të ardhura mujore deri në 350 Euro)	20
Fëmijë me njërin fëmijë të punësuar (me të ardhura mujore prej 351-700 Euro)	15
Fëmijë me njërin prind të punësuar (me të ardhura mujore prej 701-1000 Euro)	10
Fëmijë me njërin prind të punësuar (me të ardhura mujore prej më shumë se 1000 Euro)	5

Në mënyrë që të rritet numri i fëmijëve që përcjellin arsimin parashkollor (fëmijë të moshës 5-6 vjeç), Komuna ka hapur klasa të reja në institucionet e shkollës fillore në qytet dhe në fshatra. Në 2015 komuna ka ri-aktivizuar kuzhinën që mbështetet nga shteti që furnizon me ushqim të gjitha qendrat publike të kujdesit dhe ato me bazë në komunitet në Komunë. Iniciativa kërkoi që të përmirësojë menynë duke siguruar ushqim më të shëndetshëm për fëmijë. Në vitet e mëhershme, qendrat publike të kujdesit për fëmijë kishin kontraktuar furnizues privatë për ushqim. Ish të punësuarit e këtyre furnizuesve privat tani punojnë për kuzhinën publike sepse siç raportohet ata preferojnë kontrata me institucionet publike¹⁹⁷.

Komuna e Prishtinës nuk ka ndonjë përgjegjësi direkte në lidhje me qendrat private për kujdes pasi që këto udhëhiqen nga MASHT-i. Zyrtarët kanë shprehur vullnetin për të identifikuar modalitetet për të krijuar një bashkëpunim të tillë. Përderisa në mënyrë të përgjithshme është e pranueshme ideja e mbështetjes së qendrave private të kujdesit apo PPP-ve, zyrtarët e anketuar nuk konsiderojnë që financimi apo bashkë financimi i sektorit privat duhet të jetë prioritet për përdorimin e fondeve komunale të kufizuara. Personat e punësuar kanë pozitë më të mirë për të gjetur opsione dhe alternativa të kujdesit për fëmijë. Sidoqoftë, disa prindër që përdorin qendrat private të kujdesit për fëmijë kanë kërkuar bashkëpunim me Drejtorinë e Arsimit; disa nga ta kanë shprehur interes në investimin e një kujdesi për fëmijë më të mirë. Këtu mund të ekzistojnë mundësi për të përfshirë prindërit dhe komunitetet në investimin për të krijuar më shumë modele të kujdesit për fëmijë me bazë në komunitet, publik apo PPP.

Sipas Drejtorisë së Pronave, Komuna zotëron përafërsisht 3,000 ngastra tokash që nuk përdoren, disa nga të cilat mund të përdoren për të zhvilluar objekte të kujdesit për fëmijë¹⁹⁸. Një

¹⁹⁷ Intervista e RrGGK-së me znj. Arberie Nagavci, 2016.

¹⁹⁸ Intervista e RrGGK-së me Dren Kukaj, Udhëheqës i Drejtorisë për Pronat, Komuna e Prishtinës, 27 korrik 2016.

kërkesë zyrtare do të duhej të paraqitej në departamentin e pronave, duke përcaktuar në mënyrë të qartë nevojën publike që mund të plotësohej duke përdorur pronën në fjalë. Drejtoria do të shqyrtonte kërkesën dhe nëse do të ishte jashtë kompetencave të tyre, ata do ta dërgonin kërkesën në kuvendin komunal. Zyrtarët e planifikimit urban po ashtu vërejtën obligimin e tyre ligjor dhe shprehën vullnet për të mbështetur përgatitjen e infrastrukturës adekuatë për qendrat e kujdesit për fëmijë.

Duke marrë parasysh që qasja në zhvillim është një prioritet politik për Komunën e Prishtinës¹⁹⁹, disa prona publike janë në dispozicion për përdorim; ekziston kërkesa; dhe në disa raste prindërit janë të gatshëm të investojnë, ekzistojnë disa mundësi për të zgjeruar kujdesin për fëmijë. Duke marrë parasysh programin politik të zyrtarëve, stimulimi i modelit të kujdesit për fëmijë me bazë në komunitet mund të rezultojë më i lehtë. Ky model ka po ashtu si dobi edhe përfshirjen më të madhe të komunitetit në pronësi dhe siguron mbikëqyrje. Duke lënë mënjanë kostot fillestare në lidhje me ndërtimin apo renovimin e më shumë qendrave të kujdesit për fëmijë në pronat publike që hipotetikisht mund të financohen nga donatorë ndërkombëtar në bashkëpunim me Komunën, sfida e zgjerimit të këtij modeli mund të jetë buxheti në dispozicion nga Komuna e Prishtinës për bashkë financim në shërbimet e kujdesit për fëmijë. Në të ardhmen, rreziqet mund të përfshijnë sigurimin që grupet e komunitetit që menaxhojnë qendrat të mbesin aktive në ofrimin e mbikëqyrjes, dhe mundësia që çdo ndryshim i ardhshëm në partinë politike në pushtet mund të kontribuojë në uljen e bashkë-financimit të nevojshëm që këto të mbesin operative. Nëse zgjerimi i kujdesit për fëmijë mbetet një prioritet i përgjithshëm i qeverisë, sikurse është deklaruar në SKZh, ky i fundit nuk mund të përbëjë ndonjë rrezik të madh.

Ekzistojnë edhe mundësitë për të mbështetur punëtorë që kanë shprehur interes për hapjen e qendrave të kujdesit në bizneset e tyre si pilot projekt.

Komuna e Gjakovës

Disa gra të papunësuar në Gjakovë thanë që ato ballafaqohen me vështirësi në sigurimin e punësimit për shkak të përgjegjësive të kujdesit për fëmijë dhe të moshuar (46%) dhe mungesës së qendrave për kujdes (13%)²⁰⁰. Qyteti i Gjakovës ka një qendër publike që mund të pranojë deri në 500 fëmijë. Aktualisht, kjo qendër mund të pranojë përafërsisht edhe 100 fëmijë më shumë. Në qytetin e Gjakovës përafërsisht 1,000 deri në 1,200 fëmijë ndjekin arsimin parashkollor në qendrat publike apo private për kujdes për fëmijë²⁰¹. Në vitin e kaluar Drejtoria e Arsimit riorganizoi programe me orar të shkollave parashkollore në të gjitha shkollat fillore. Në disa vende mësuesit/et punojnë me turne më të zgjatura, ndihmojnë dy grupe fëmijësh në të njëjtën shkollë. Të tjerët lëvizin nga një fshat në tjetrin për të përmbushur kuotën e orëve të punës.

Komuna e Gjakovës nuk ka ndonjë pronë në qytetin e Gjakovës që mund të përdorej për të krijuar qendra të reja të kujdesit për fëmijë. Sidoqoftë, aty janë dy ndërtesa që janë përdorur nga 1980 deri më 1990, që aktualisht menaxhohen nga Agjencia Kosovare e Pronës: “Electromotori” dhe “Emin Duraku”. Të dyja këto ish-fabrika kishin qendra të kujdesit për fëmijë brenda objektit që përdorehin nga punëtorët në atë kohë. Në të ardhmen kur këto prona të privatizohen, qendrat ekzistuese për kujdes për fëmijë mund të rivitalizohen për të siguruar kujdes për fëmijë për punëtorët e rinj²⁰².

Një mundësi tjetër, sipas Drejtorisë së Pronës, është përdorimi i tokës që është në posedim të komunës në zonat rurale për të ndërtuar qendra të reja të kujdesit. Për shembull, zyrtarët e komunës sugjeruan që fshati i Rogovës, fshati më i madh i komunës (4,115 banorë), mund të jetë një lokacion ideal për një qendër të re të kujdesit për fëmijë²⁰³. Fshati i Rogovës ka një shkollë fillore dhe një të mesme. Në objektin e shkollës fillore ka dy klasa parashkollore për fëmijët e moshës 5-6 vjeç, por asgjë për fëmijët e moshës nën pesë. Tutje, zyrtarët theksuan se ka nevojë për më shumë qendra të kujdesit të fëmijëve, por komuna ka pasur mungesë fondesh. Një qendër e re e kujdesit të fëmijëve mund të përdoret poashtu edhe nga fshatrat e rrethinës, si për shembull: Xërxe (3,184 banorë), Bishtazhin (429),

¹⁹⁹ Po aty.

²⁰⁰ Anketë e RrGGK-së me femra të papunësuar, 2016.

²⁰¹ Intervistë e RrGGK-së me znj. Diana Qarkaxhiu, Udhëheqëse e Drejtorisë së Arsimit, 2016.

²⁰² Intervistë e RrGGK-së me znj. Diana Qarkaxhiu, 2016.

²⁰³ ASK, Regjistrimi i popullsisë 2011.

Smaq (435), Romajë (2,747), Dedaj (619), dhe Celinë (1,903). Pasi që Xërxa dhe Celina janë në komunën e Rahovecit ndërsa Romaja dhe Dedaj janë në komunën e Prizrenit, ndoshta ekzistojnë mundësitë për ndarje të shpenzimeve mes këtyre komunave, duke i ulur shpenzimet për një komunë të vetme. Drejtoria e Pronës ka shprehur gatishmëri për të bashkëpunuar me ndonjë donator apo kompani private të interesuar për të investuar në zhvillimin e më shumë qendrave të kujdesit për fëmijë, përdërisa proceduat i binden Ligjit për Dhënien në Shfrytëzim dhe Transferimin e Pronës së Paluajtshme të Komunës²⁰⁴. Drejtoria e Financave po ashtu ka shprehur vullnet për të mbështetur iniciativa në lidhje me renovimin e ndërtesave të vjetra për qëllime të kujdesit përdërisa respektohen të gjitha procedurat²⁰⁵.

Komuna e Pejës

Komuna e Pejës aktualisht ka një qendër publike të kujdesit për fëmijë ku përfshihen 200 fëmijë dhe ka rinovuar një qendër për 40 deri në 60 fëmijë që planifikohet të hapet në shtator të 2016-ës. Qendra ekzistuese ka financim të mjaftueshëm dhe Komuna do të zhvendos disa punëtorë nga kjo qendër për stafin e qendrës së re. Kjo qendër ka nevojë për riparim të mëtutjeshëm duke përfshirë dritare të reja, tualete, dyer dhe një çati. Drejtoria Komunale e Financave planifikon të kërkojë investim nga Agjencia e Kombeve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar (USAID) në shtator²⁰⁶. Nëse kjo kërkesë nuk miratohet, atëherë ata do të provojnë të ndajnë mënjane disa fonde komunale apo të kërkojnë financim diku tjetër.

Komuna planifikon të hapë më shumë qendra të kujdesit për fëmijë në tre zona të qytetit, afër parkut të qytetit, Qendrës Kryesore Familjare Mjekësore dhe në rrugën "Xhemajl Kada". Njëra nga këto do të ketë nevojë për investime fillestare për të ndërtuar qendrën pasi që ngastra është aktualisht e lirë. Drejtoria e Pronës tha që dy hapësira të tjera mund të rinovohen për t'u përdorur për kujdes për fëmijë: Lagja Kristal dhe ish-ndërtesa e Organizatës për Sigurim dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE). Komuna ka shprehur gatishmërinë për të mbështetur krijimin e qendrave të edukimit parashkollor në zona të tjera rurale dhe urbane²⁰⁷. Kështu që Komuna e Pejës ka ndarë disa prona që do të përdoren për ndërtimin e qendrave të reja të kujdesit për fëmijë. Sidoqoftë, Komuna ka nevojë për fonde për renovimin apo ndërtimin e këtyre qendrave. Në të ardhmen Komuna do të ketë nevojë për fonde shtesë për kostot operative dhe mësuesit/et.

Në mënyrë që të mbulojë këto kosto, Komuna duhet të vazhdojë të kërkojë fonde shtesë hap pas hapi për të zgjeruar kujdesin për fëmijë që financohet nga shteti. Në të njëjtën kohë Komuna mund të bashkëpunojë me biznese dhe komunitetin lokal për të provuar modelet e PPP-së dhe ato me bazë në komunitet. Kjo mund të ndihmojë në reduktimin e barrës financiare të Komunës për të rritur mundësitë e kujdesit për fëmijë. Komuna ka shprehur gatishmëri për të bashkëpunuar me sektorin privat në mënyrë që të krijojë qendra të kujdesit për fëmijë, duke përdorur modelin e PPP-së²⁰⁸. Zyrtarët kanë thënë që Komuna ka lidhje pozitive me bizneset private siç janë ELKOS-i, Hotel Dukagjini dhe Birra Peja. Faktikisht, në të kaluarën kompania ELKOS kishte planifikuar të ndërtonte një qendër të kujdesit për fëmijë, por procesi ishte shtyrë. Kërkesa për shërbime të tilla duket që ekziston: 95.5 % e punëtorëve të ELKOS-it të anketuar dhe 91.9% e punëtorëve të Hotel Dukagjinit shfaqën interesim për përdorimin e shërbimeve të kujdesit për fëmijë që do të siguroheshin nga kompanitë e tyre.

Komuna mund të sigurojë stimulime, duke ia bërë më të lehtë sektorit privat të investojë në kujdesin për fëmijë. Pasi që disa kompani të mëdha gjenden afër njëra tjetrës, në periferi të qytetit të Pejës dhe disa nga to janë në sektorë që nuk garojnë direkt me njëra tjetrën, ato mund të inkurajohen të investojnë në qendra të përbashkëta të kujdesit për fëmijë për punëtorë e tyre. Nëse në këto qendra mbetet hapsirë në dispozicion, atëherë ato do të mund të ofronin shërbime të kujdesit për fëmijë me pagesë për fëmijët e prindërve që jetojnë në zonat përreth. Komuna përmes subvencioneve do të mund të mbështeste familjet me të ardhura të ulëta apo pa të ardhura fare dhe grupet e tjera të disavantazuara (p. sh. fëmijët me të meta, fëmijë me vetëm një prind), në bazë të mësimit që u inkurajua nga Prishtina

²⁰⁴ Intervistë e RrGGK-së me z. Skender Tullumi, 2016.

²⁰⁵ Intervistë e RrGGK-së me udhëheqësin e Drejtorisë së Financave të Komunës së Gjakovës, z. Teki Shala, 2016.

²⁰⁶ Intervistë e RrGGK-së me z. Jeton Adazaj, Drejtor i Drejtorisë së Financave, Komuna e Pejës, 2016.

²⁰⁷ Intervistë e RrGGK-së me udhëheqësin e Drejtorisë së Pronës, z. Edmond Shala, 2016.

²⁰⁸ Intervistë e RrGGK-së me udhëheqësin e Drejtorisë së Financave të Komunës së Pejës, z. Jeton Abazaj, 2016.

në lidhje me dhënien e prioritetit. Subvencionet e tilla mund të kushtojnë më pak për komunën sesa hapja dhe menaxhimi i qendrës së saj.

Komuna e Kamenicës

Kamenica është një Komunë e vogël me kërkesë për rritjen e mundësive shtesë për kujdesin e fëmijëve. Në linjë me Strategjinë Zhvillimore Kombëtare, e po ashtu pas kërkesave nga të dyja, anëtarët e kuvendit të grave dhe qytetarëve gjatë konsultimeve publike vjetore mbi buxhetin e Kamenicës, Komuna tashmë ka kërkuar të rriten mundësitë e kujdesit për fëmijë²⁰⁹. Në kërkesat me prioritet për buxhetin, Komuna ka kërkuar mbështetje buxhetore për të adresuar këtë prioritet që u identifikua nga qytetarët e saj. Sidoqoftë, Ministria e Financave nuk i ka aprovuar kërkesat, deklaruan zyrtarët komunal.

Drejtorja për Planifikim Urban dhe Hapësinor dhe Drejtorja e Arsimit kanë përgatitur një llogaritje të koston për renovimin e qendrës ekzistuese publike për kujdes për fëmijë, *Filizat*, e vetmja qendër e kujdesit për fëmijë parashkollorë në këtë Komunë. Në 2016, komuna e ka llogaritur se kostoja për renovimin e qendrës do të ishte 296,000 euro, duke përfshirë këtu edhe ndërrimin e dritareve të vjetra, dyerve, çatisë, fasadën, izolimin termik për kursim të energjisë, dyshemetë, rrymën, ngrohjen qendrore dhe një ambient të përmirësuar. Projekti e ka kapacitetin e 120 fëmijëve dhe 13 punëtorëve me orar të plotë. Paga mujore për fëmijë në këtë qendër është 25 euro.

Filizat nuk funksionon gjatë muajve të verës, gjë që ka paraqitur problem për qytetarët lokalë që punojnë gjatë gjithë vitit. Së fundmi, punëtorët e sektorit privat vendas kanë nënshkruar një petition të adresuar tek MASHT-i, duke kërkuar që kjo qendër publike të punojë edhe gjatë muajve të verës. Sidoqoftë, kërkesa nuk u miratua nga Ministri. Është e qartë që kërkesa për kujdes për fëmijë që do të ishte i disponueshëm gjatë verës ekziston.

Në lidhje me hapjen e qendrave të reja të kujdesit për fëmijë, Komuna mund të siguronte tokë për shembull në fshatin Ragacica. Sipas një zyrtari, atje ka nevojë të madhe për kujdes për fëmijë: “Atje ka raste kur femrat ecin 20 kilometra për të sjellë fëmijët e tyre në qendrën për kujdes të fëmijëve”²¹⁰. Ragacica është njëri nga fshatrat më të mëdha të Komunës (përafërsisht ka 2,664 banorë duke përfshirë këtu 1,688 femra), kështu që ka më shumë familje që do të mund të përdornin një qendër të kujdesit për fëmijë. Kamenica zotëron ndërtesa të tjera publike që po ashtu do të mund të përdreshin për këtë qëllim por shumica e tyre janë në një situatë të keqe dhe do të kërkonin një investim të madh.

Një opsion tjetër për Komunën është që të hapë qendra të kujdesit për fëmijë në objektet ekzistuese funksionale siç është ajo në fshatin Liskoc. Së fundmi atje është hapur një shkollë fillore e re, por hapësira e shkollës është më e madhe se sa nevoja reale e komunitetit. Zyrtarët janë shprehur që kjo shkollë mund të hapë një program edukimi parashkollor në mënyrë që të rrisë numrin e fëmijëve në parashkollim. Sidoqoftë, Komuna aktualisht nuk ka buxhet të mjaftueshëm për të punësuar punëtorë të tjerë. Ndoshta aty ekziston një mundësi për të hapur një qendër të kujdesit për fëmijë me bazë në komunitet duke bashkëpunuar me prindërit dhe punëdhënësit lokal. Nëse secili aktor do të kontribuonte me fonde, kostoja e përgjithshme do të mund të ulej për çdo aktor. Në ndërkohë Komuna do të mund të siguronte hapësirë dhe shpenzimet operative. Kjo mund të organizohet në përputhje me procedurat e përcaktuara në kornizën ligjore të përmendur më herët, mundësisht duke u mbështetur në shembullin e Prishtinës.

Kështu që Kamenica mund të aplikojë modele të ndryshme për të rritur numrin e qendrave të kujdesit për fëmijë gjë që do të krijonte mundësi të reja punësimi për qytetarët e saj. Gjithashtu, Komuna mund të marrë në konsideratë bashkëpunimin me sektorin privat për të krijuar PPP-ët. Ndoshta sektori privat mund të inkurajohet të mbështesë punëtorët duke paguar disa nga pagesat mujore për kujdes për fëmijë.

---

²⁰⁹ Intervistë e RrGGK -së me Drejtorinë e Financave, Komuna e Kamenicës, 2016.

²¹⁰ Po aty.

Kosova e Veriut, Veçanërisht Mitrovica e Veriut

Në Mitrovicën e veriut nuk ekziston ndonjë qendër private e kujdesit për fëmijë apo institucion parashkollor²¹¹. Mitrovica e Veriut ka vetëm një qendër të kujdesit për fëmijë që drejtohet nga qeveria e Serbisë: “*Danica Jaramaz*”. Kopshtet po ashtu ekzistojnë nëpër fshatrat përreth, kështu që fëmijët nuk kanë nevojë të udhëtojnë në Mitrovicë apo Zveçan për kopshtin e fëmijëve.

Komuna e Mitrovicës së jugut nuk ka një drejtori të arsimit apo ndonjë person që është përgjegjës për arsimin. Një shoqatë e edukatorëve merr vendime në lidhje me kopshtin e fëmijëve. Objekti është mjaft i ri, ai është hapur në vitin 2010. Kopshti i fëmijëve ka psikologë, pedagogë dhe edukatorë për fëmijët. Programi mësimor është sipas atyre të qendrave për kujdes për fëmijë në Serbi. Duke marrë parasysh që të gjitha institucionet në veri të Kosovës janë në proces të integritimit, institucionet arsimore do të duhej të integroheshin dhe të jenë nën qeverinë e Kosovës. Sidoqoftë, ata do të vazhdojnë të përdorin programin mësimor të Serbisë.

“*Danica Jaramaz*” ka më shumë fëmijë se sa që mund t’i përballojë. Përderisa ndërtesa ka një maksimum prej 360 fëmijësh, në 2016 ata kishin 380 fëmijë. Zyrtarët kanë diskutuar krijimin e ndërtimeve në mënyrë që të kenë një kujdes më kualitativ. Një tjetër kopsht fëmijësh është duke u ndërtuar në lagjen boshnjake. Ky dhe çdo objekt tjetër i ri i kujdesit për fëmijë do të duhej të rekrutonte edukatorë shtesë.

Aktualisht institucionet arsimore duket të furnizohen nga të dyja qeveritë, ajo e Kosovës dhe ajo e Serbisë, me pajisje, ushqim dhe nevoja të tjera²¹². Punëtorët mesa duket pranojnë paga nga Kosova dhe Serbia. Përveç financimit publik, prindërit bashkë-paguajnë për shërbimet e kopshtit. Sipas ligjit serb për arsimin parashkollor “prindi apo kujdestari ligjor i fëmijës duhet të kontribuojë në mbështetjen financiare të implementimit të aktiviteteve në institucionin parashkollor [...] në shumë prej 20% të çmimit ekonomik për fëmijën”²¹³. Institucionet përcaktojnë çmimin. Ligji përjashton nga pagesa fëmijët pa kujdes prindëror, ata me nevoja të veçanta dhe ata që vijnë nga familjet e disavantazuara financiarisht²¹⁴.

Burimet lokale në Mitrovicën Veriore sugjerojnë që çmimi i rregullt për një fëmijë është 25 euro në muaj. Sidoqoftë, pagesa varion nga 15 euro deri në 40 euro varësisht nga pagat e prindërve dhe numrit të fëmijëve. Nëse kanë dy fëmijë në kopsht, atëherë aplikohet një zbritje për fëmijën e dytë. Nuk ka ndonjë pagesë për fëmijën e tretë. Personat që nuk mund ta përballojnë kujdesin për fëmijë mund të kërkojnë asistencë nga shërbimet sociale²¹⁵.

Zyrtarët shprehën gatishmëri për idenë e krijimit të PPP-së. Një zyrtar deklaroi që prindërit mund të jenë të gatshëm të paguajnë më shumë për të dërguar fëmijët e tyre në qendra private të kujdesit nëse ato do të ekzistonin për sa kohë cilësia e kujdesit do të ofronte “ruajtje” për fëmijët e tyre. Sidoqoftë, duke marrë në konsideratë situatën aktuale politike, integrimi i mëtejshëm i veriut mund të jetë i nevojshëm në mënyrë që zyrtarët të mund të përdorin legjislacionin e Kosovës në lidhje me PPP-ët.

Sa i përket pronës që do të mund të përdorej për qendra të kujdesit për fëmijë, Mitrovica e Veriut ballafaqohet me disa sfida që kanë të bëjnë me posedimin e paqartë të tokave publike/private sepse nuk ka të dhëna kadastrale dhe ekziston një plan urbanistik i vjetruar (që nga 1999). Planet për të përditësuar planin urbanistik ekzistojnë, por zyrtarët kanë ngritur dyshime mbi atë nëse ndonjë buxhet do të ishte i disponueshëm për të rinovuar ndërtesat e vjetra për qëllime të kujdesit të fëmijëve.²¹⁶ Edhe nëse Komuna i jep leje për ndërtimin apo rinovimin e objekteve të tilla, shumica e pronave që do të mund të përdorshin janë ose të vjetra ose të papërdorshme.²¹⁷

UNICEF-i ka mbështetur krijimin e qendrave të zhvillimit të fëmijërisë së hershme me bazë në komunitet në veri të Kosovës duke përfshirë këtu dy të tilla në Zveçan, një në periferi të Zubin Potoku dhe një në periferi të Leposaviqit.²¹⁸ Ato operojnë katër orë në ditë. Regjistrimi është pa pagesë për të

²¹¹ Respondentët në Mitrovicën e veriut kanë hezituar të flasin në incizim. Kështu që ky seksion është bazuar në biseda jozyrtare që janë zhvilluar mes RrGGK-së dhe zyrtarëve dhe praktikantët në Mitrovicën e veriut.

²¹² RrGGK-ja nuk arriti të mbledhë informacion të saktë mbi këtë pasi që respondentët hezituan të flasin sinqerisht në lidhje me këtë.

²¹³ Serbia, Ligji për Arsimin Parashkollor, Neni 50 (1)

²¹⁴ Po aty, Neni 50 (2,3).

²¹⁵ Intervistë e RrGGK -së me psikologun që ofron shërbime sociale, 2016.

²¹⁶ Intervistë e RrGGK-së me Drejtorinë e Planifikimit Urban, 2016.

²¹⁷ Intervistë e RrGGK -së me Drejtorinë e Pronave, Mitrovica e veriut, 2016.

²¹⁸ Emaili i korrespondencës i RrGGK-së-së, 12 tetor 2016.

gjithë fëmijët që vijnë nga zonat rurale dhe aktualisht në secilën qendër shkojnë 15 deri në 30 fëmijë. Aktualisht UNICEF-i paguan për edukatorë ndërsa shkollat lokale që operohen nga Ministria e Arsimit e Serbisë sigurojnë hapësirën duke përfshirë këtu kostot e shpenzimeve komunale dhe ato të pastrimit. OJQ Santa Maria menaxhon qendrat. Në sfidat më të mëdha të ndeshura bën pjesë transporti për fëmijët nga fshatrat përreth në mënyrë që të shkojnë në qendra dhe qëndrueshmëria e qendrave pasi që komunat ende nuk janë pajtuar t'i menaxhojnë ato. Në të ardhmen këto qendra do të mund të formalizoheshin dhe të regjistroheshin në MASHT. Sidoqoftë, duket që do të ketë nevojë për mbështetje politike shtesë.

Qeverisja lokale në veriun e Kosovës do të duhej të sqarohet më tej para se të bëhen investimet e sigurta e afatgjate në bashkëpunim me autoritetet e komunës. Sa i përket qendrave private për kujdesin e fëmijëve, mund të ekzistojnë më shumë mundësi për investime. Shumica e bizneseve janë të vogla kështu që të bindësh një punëdhënës të vetëm që të hapë qendra për kujdes të fëmijëve për punëtorët e tij mund të jetë diçka e pamundur. Për më tepër, shumica e bizneseve në veri nuk besojnë se ofrimi i kujdesit për fëmijë për punëtorë është një rol i bizneseve, ose e konsiderojnë investimin në kujdesin për fëmijë për punëtorët si shumë të shtrenjtë. Fakti që ata kanë punëtorë të papunë nga të cilët zgjedhin, e bën ofrimin e kujdesit për fëmijë të pavlefshëm për mendimin e tyre. Sidoqoftë, bizneset individuale ndoshta do të mund të bindeshin të subvencionojnë kujdesin për fëmijë për punonjësit e tyre.

Rekomandime shtesë

- Qeveria e Kosovës, sidomos MPMS-ja, MASHT-i, dhe komunat duhet të *njohin* publikisht vlerën e punës së kujdesit që kryhet nga gratë; të *zvogëlojnë* kohën që gratë shpenzojnë për punën përkujdesëse, përmes rritjes së mundësive të shërbimeve të kujdesit; dhe të inkurajojnë *rishpërndarjen* e punës së kujdesit te burrat duke iu ofruar burrave të drejta të barabarta për leje atërore,²¹⁹ bursa për një numër më të lart studentësh që të bëhen edukatorë në institucione parashkollore,²²⁰ dhe duke krijuar më shumë qendra të kujdesit për fëmijë ku do të punësoheshin më shumë gra dhe burra.
- Në mënyrë që të zbatohet SKZh-ja dhe të adresohet nevoja për rritje të edukimit parashkollorë, Komisioni i Granteve duhet të marrë parasysh ndryshimin e formulës për grante specifike për arsim, por gjithashtu duhet të parashihen fonde shtesë për komunat që kanë nevojë të rrisin shpenzimet në paga, materiale për mësim dhe investime të tjera lidhur me arsimin parashkollorë drejt zbatimit të SKZh-së dhe arritjes së Objektivave të Barcelonës.
- Projekt Ligji për Ndërmarrjet Shoqërore nuk është miratuar. Megjithatë, sipas projekt-ligjit, ofrimi i kujdesit për fëmijët, të moshuarit dhe personat me aftësi të kufizuara konsiderohet si një prej aktiviteteve potenciale në të cilën mund të angazhohen ndërmarrjeve shoqërore.²²¹ Një numër më i madh qendrash të kujdesit për fëmijë mund të hapen si ndërmarrje shoqërore, sidomos ato që kërkojnë të punësojnë gra, persona me aftësi të kufizuara, të mbijetuar të dhunës me bazë gjinore dhe grupe të tjera të disavantazuara. Qeveria mund t'i kontraktojë këto ndërmarrje përmes një "procedure të thjeshtuar" të Ligjit për Prokurimit Publik. Këto ndërmarrje mund të kualifikohen për të aplikuar për financime nga qeveria si dhe nga programet e donatorëve. Sipas projekt-ligjit, qendrat që kualifikohen për këtë status do të përjashtohen nga tatimet mbi fitimin dhe taksën e vlerës së shtuar, dhe do të marrin nxitje të tjera potenciale financiare. Ky ligj duhet të miratohet, promovohet dhe përdoret për të nxitur përpjekjet për të krijuar një numër më të madh qendrash që punësojnë anëtarë të grupeve të cilëve nuk u është dhënë përparësi.

Rekomandimet për Komunat

- Të rriten në mënyrë graduale alokimet buxhetore për kujdesin për fëmijë, duke u mbështetur në nivelin e kërkesës së paplotësuar në komuna, në drejtim të plotësimit të qëllimeve të caktuara në SKZH dhe Objektivat e Barcelonës të KE-së. Sipas nevojës, të kërkohej rritje e grantit specifik komunal për arsim dhe linjat e tjera buxhetore që janë të lidhura me arsimin për pagat e edukatorëve si dhe shpenzime të tjera që lidhen me arsimin parashkollor. Kjo mund të kryhet përmes zgjerimit të arsimit publik para-shkollor, subvencionit të qendrave me bazë në komunitet dhe/ose kontraktimit të PPP-ve duke përdorur subvencione.
- Duke marrë parasysh burimet e kufizuara, të prioritetizohet ofrimi i kujdesit për fëmijët që vijnë nga familjet e disavantazuara, ngjashëm me sistemin që përdoret në Prishtinë. Krahas kësaj, komunat duhet të ofrojnë kujdes falas për personat që kërkojnë punë. Për shembull, komunat duhet të sigurojnë që gratë dhe burrat, të cilët marrin asistencë nga Zyrat e Punës, të cilët janë të papunësuar dhe që presin të bëjnë intervista për punë dhe që frekuentojnë kurset e Qendrës për Aftësim Profesional, të marrin kujdes falas për fëmijët nga qendrat publike të kujdesit. Kjo mund të ndihmojë gratë dhe burrat e papunë në përpjekje për të gjetur punë.
- Të krijohen qendra të kujdesit për fëmijë pranë shtëpive dhe/ose vendeve të punës të prindërve, nevojat e fëmijëve të të cilëve kanë mbetur të paplotësuar. Kjo mund të jetë më e realizueshme nga pikëpamja mjedisore dhe ekonomike në raport me kohën e transportit, kostot dhe emetimet nga automjetet.

²¹⁹ Për informata të mëtejme dhe rekomandime të detajuara, shihni RrGGK-në, *Arritja e Ekulibrit*.

²²⁰ Për informata të mëtejme, shihni RrGGK-në, *Buxhetimi për Arsim më të Mirë*.

²²¹ Republika e Kosovës, Qeveria, MMPMS, draft Ligji për Ndërmarrje Shoqërore, nga dhjetori i vitit 2015.

Rekomandime për Ministrinë e Financave

- Të miratohen kërkesat e komunave të bazuara në fakte për rritjen e financimeve për qendrat e kujdesit të fëmijëve në pajtim me SKZH-në dhe qëllimet e qeverisë për rritjen e qasjes në arsimin parashkollor.

Rekomandime për MPMS-në

- Të bashkëpunohet me MASHT-in për të dizajnuar dhe filluar ofrimin e trajnimeve profesionale në fushën e kujdesit për fëmijë, të ofruara nga Qendrat për Aftësim Profesional.²²² Kjo do t'iu mundësojë grave t'i formalizojnë njohuritë që kanë fituar ndërkohë që kryejnë detyra joformale të kujdesit, me qëllim që të mund të ofrojnë kujdes formal e të paguar. Edhe burrat mund të inkurajohen të marrin pjesë në këto kurse, në drejtim të rritjes së përqindjes së burrave që bëjnë punë përkujdesjeje dhe për t'iu mësuar fëmijëve rëndësinë e baraspeshës gjinore në rolet e përkujdesit. Kurset mund të zgjasnin nga 12 deri në 24 javë. Ndërkohë që ofruesit e kujdesit nuk mund të punojnë si edukatorë në institucione publike për shkak të kërkesave të diplomës universitare, ata mund të shërbejnë si ndihmës edukatorë për edukatorët që kanë diploma në arsimin parafillor dhe të punojnë me qendra private dhe me bazë në komunitet. Krahas kësaj, ata mund të punojnë edhe si kujdestare në ambiente shtëpiake. Ndërkohë, pagat më të larta për edukatorë/e të kualifikuara mund të ofrojnë një nxitje që asistentët të përfshihen në universitet.
- Të finalizohen ndryshimet në Ligjin për Punën, duke adresuar dispozitat aktuale të pushimit të lehonisë dhe atësisë në veçanti, në drejtim të uljes së diskriminimit të grave dhe burrave.²²³ Aktualisht, dispozita për pushimin e lehonisë sugjerojnë në mënyrë të padrejtë se i gjithë kujdesi për fëmijë duhet të kryhet nga nëna, ndërkohë kjo diskriminon baballarët dhe të drejtën e tyre për të marrë pjesë në mënyrë të barabartë në kujdesin për fëmijët e tyre. Kjo kontribuon në zgjerimin e pabarazive gjinore në shoqëri, përmes përforsimit të supozimeve të pabazuara dhe të shtrembëruara nga ana gjinore sipas të cilave gratë duhet të kryejnë pjesën më të madhe të punëve të përkujdesit.
- Të dizajnohen apo të shtohen skemat ekzistuese sociale për subvencionimin e kujdesit për fëmijë për familjet me të ardhura të ulëta, prindërit e vetëm, personat e papunë që presin intervistat e punës, personat e papunë që frekuentojnë trajnimin profesional dhe të mbijetuarit e dhunës me bazë gjinore.

Rekomandime për MASHT-in

- Tu ipet përparësi qendrave të kujdesit të fëmijëve në zhvillimin e politikave, përfshirë këtu buxhetin për shpenzimet e lidhura me planifikim, ndërtim dhe mirëmbajtje të arsimit parashkollor, sipas nevojës, për të arritur synimet e SKZH-së dhe Objektivave të Barcelonës.
- Të sigurohet që Inspektorati i arsimit prej së afërmi i monitoron klasat në mënyrë që Ligji për Arsimin Para-Shkollor dhe legjislacioni dytësor të zbatohen, duke përfshirë në veçanti raportin nxënës/edukator/e, ushqimin dhe higjienën. Të ofrohet trajnim për qendrat private të kujdesit për fëmijë, duke fuqizuar kapacitetet e edukatorëve dhe duke iu mundësuar atyre të ofrojnë shërbime më cilësore.
- Të ndryshoj emri nga “Motrat Edukatore” në “Ndihmës Edukatorë/e” në mënyrë që të mos nxisë paragjykimet gjinore në punësimin e grave dhe burrave në arsim.

Rekomandime për biznesin

- Aty ku është e realizueshme, të krijohen qendra të kujdesit për fëmijë, ose të kontraktohen shërbimet e kujdesit për fëmijë dhe të bashkë-financohet kujdesi për fëmijë për punonjësit. Kjo mund

²²² Rekomandim i shtjelluar nga kolegu shqyrtues në draftin e raportit. Vini re se edhe MPMS-ja mund të ofrojë kurse profesionale për kujdesin për të moshuarit dhe personat me aftësi të kufizuara. Këto trajnime nuk janë kërkuar që të organizohen dhe nuk janë organizuar më parë (bisedë telefonike me Drejtorin e Departamentit për Punë dhe Punësim, Tetor 2016).

²²³ Për rekomandime specifike, shihni RrGGK, *Arrija e Ekuilibrit*.

të kontribuojë në mbajtjen e punonjësve, rritjen e produktivitetit, dhe rekrutimin e punonjësve më të kualifikuar.

Rekomandime për qendrat e kujdesit

- Të angazhohen prindërit dhe komunitetet në aktivitetet e ngritjes së fondeve për furnizimet dhe pajisjet e nevojshme shtesë të cilat do të përmirësojnë mjedisin e nxënies për fëmijët.
- Të ndahen me prindërit në mënyrë transparente shpenzimet reale që lidhen me kujdesin që ato ofrojnë, me qëllim që prindërit të kuptojnë më mirë kostot e kujdesit cilësor për fëmijët.

Rekomandime për financuesit jo-qeveritarë

- Nëse punëdhënësit do të mund të kuptonin dëshmitë e përfitimeve të prekshme, të lidhura me përkrahjen e qendrave për përkujdesje, ata do të ishin më të gatshëm për të marrë parasysh investimin apo përkrahjen e këtyre shërbimeve për punonjësit e tyre. Nëse programet e ardhshme investojnë në pilotimin e PPP-ve apo bashkëpunimin e punëdhënësve për të krijuar shërbime të përmirësuara të kujdesit për fëmijë për punonjësit, mësimet e nxjerra dhe çdo provë e përfitimeve nga këto programe do të mund të ndahet me punëdhënësit e tjerë. Kjo mund të kontribuojë në rritjen e numrit të punëdhënësve që kanë interes në ofrimin e shërbimeve të tilla në të ardhmen.

Rekomandime për Agjencinë e Statistikave të Kosovës dhe për hulumtime në të ardhmen

- Në bashkëpunim të ngushtë me Agjencinë për Barazi Gjinore në Zyrën e Kryeministrit dhe ekspertët e çështjeve gjinore, Agjencia e Statistikave të Kosovës (ASK) duhet të hartojë dhe të ndërmarrë studime të rregullta, të paktën çdo pesë vite. Kjo do të lehtësonte monitorimin e kohës që harxhohet në punën e kujdesit dhe detyrat e tjera në familje, si dhe do të ofronte informata jetike lidhur me aktivitetet e tjera, të tilla si ato që lidhen me tregun joformal dhe punën joformale dhe pa pagesë. Ky hulumtim duhet të përfshijë perspektivën gjinore.
- Hulumtimet e mëtejshme do të mund të shqyrtonin format e kujdesit që përdoren nga personat e punësuar në ndërmarrje më të vogla, biznese familjare apo në informalitet. ASK do të mund të përfshinte disa pyetje brenda anketës së forcës punëtore lidhur me kujdesin për fëmijë me qëllim që të mbledhë informata kyçe lidhur me këtë drejtim.
- Hulumtimet e mëtejme do të duhet të përfshijnë të dhëna të sakta të kostove të kujdesit në nivelin komunal, duke u mbështetur në vlerën e tregut të shërbimeve të ofruara në atë komunë me qëllim që të plotësohen të gjitha kushtet e paraqitura në Ligjin për Arsimin Parashkollor dhe legjislacionin dytësor të ndërlidhur. Kjo do të ofronte të dhëna të sakta lidhur me kostot e kujdesit cilësor për fëmijë. UNICEF-i aktualisht është duke u marrë me një hulumtim të tillë me kërkesën e Kuvendit të Kosovës, i cili do të publikohet në vitin 2016.
- Hulumtimet e ardhshme do të duhet të shqyrtojnë në hollësi kërkesën, ofertën dhe mundësitë për rritjen e mundësive të formave të tjera aktuale të punës së kujdesit pa pagesë, siç është kujdesi për të moshuarit, të sëmurët dhe personat me aftësi të kufizuara.

Bibliografia

- Agjencia Suedeze për Zhvillim Ndërkombëtar, Sida, *Udhëzues i shpejtë lidhur me çfarë dhe si: Puna Pa Pagesë në Kujdes - Pikat Hyrëse për Njohje, Zvogëlim dhe Rishpërndarje (Quick Guide to What and How: Unpaid Care Work: Entry Points to Recognise, Reduce and Redistribute)*, Sweden: 2012, marrë nga: <https://www.oecd.org/dac/gender-development/47565971.pdf>.
- Banka Botërore, Partneriteti Publiko-Privat në Infrastrukturën e Qendrave Burimore (Public-Private Partnership in Infrastructure Resource Center), marrë nga: <http://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/overview/what-are-public-private-partnerships>.
- Branch, Catheryn, *A vlejë gratë po aq sa burrat? Pabarazia në punësim, rolet gjinore dhe politikat publike*, Nju Jork: *Duke Journal of Gender Law & Policy*, 1994: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1205&context=djglp>.
- Eisler, Riane Kimberly Otis, *Puna e kujdesit e nënvlerësuar dhe pa pagesë i mban gratë buzë gremine (Unpaid and Undervalued Care Work Keeps Women on the Brink)*, California: *Center for Partnership Studies*, 2014, marrë nga: <http://shriverreport.org/unpaid-and-undervalued-care-work-keeps-women-on-the-brink/>.
- Elson, Diane, *Ekonomikja, Politikja dhe Ekonomia shtëpiake (The Economic, the Political and the Domestic)*, *New Political Economy*. 1998.
- Eurofound, *vjetari i Eurofound 2013: Jeta dhe puna në Evropë*, 2013, marrë nga: http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1416en.pdf.
- EC, *Barcelona, Objektivi: Zhvillimi i qendrave për kujdesin ndaj fëmijëve, për fëmijët e vegjël në Evropë, në vështrim të rritjes së qëndrueshme dhe përfshirëse (The development of childcare facilities for young children in Europe with a view to sustainable and inclusive growth)*, Luksemburg, 2013: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130531_barcelona_en.pdf.
- _____, *Raporti për Kosovës*, 2015, Bruksel, 10. 11. 2015, marrë nga: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_kosovo.pdf
- _____, *Anketa për kushtet e punës në Evropë në vitin 2010*, marrë nga: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/economic-independence/economic-growth/index_en.htm.
- _____, *Anketa për kushtet e punës në Evropë në vitin 2010*, marrë nga: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/economic-independence/economic-growth/index_en.htm.
- Eyben and Fontana, *Kujdesi për Mirëqenie (Caring for Wellbeing)*, Brighton, 2011, marrë nga: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/3674/Bellagio-Eyben%20and%20Fontana.pdf?sequence=1>
- Fälth, A., Blackden, M., *Përmbledhje e politikave për punën pa pagesë të kujdesit (Policy Brief on Unpaid Care Work)*, Nju Jork, 2009, marrë nga: <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/gender/Gender%20and%20Poverty%20Reduction/Unpaid%20care%20work%20English.pdf>.
- Fëmijët dhe Familjet, *Zyra e kujdesit për fëmijë, Partneriteti Ekzekutiv i Kujdesit për fëmijë i Floridas*. Florida: 2014, marrë nga: https://childcareta.acf.hhs.gov/sites/default/files/public/florida_profile.pdf.
- Folbre, Nancy, *Për Dashuri dhe Para: Ofrimi i Kujdesit në Shtetet e Bashkuara (For Love and Money: Care Provision in the United States)*, Nju Jork: Russell Sage Foundation, 2012. <http://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3739&context=jssw>.
- The Heckman Equation, *“Investimi në zhvillimin e fëmijërisë së hershme: zvogëlon deficitin, forcon ekonominë” (Invest in early childhood development: Reduce deficits, strengthen the economy)*, marrë nga: <http://heckmanequation.org/content/resource/invest-early-childhood-development-reduce-deficits-strengthen-economy>

- Himmelweit, Susan, Konferenca publike për *Gjininë dhe Financat Publike nga Perspektiva e Kujdesit*, 2014, marrë nga:
https://www.wu.ac.at/fileadmin/wu/d/i/vw3/Public_Conf_Key_Note_Sue_Himmelweit.pdf.
- Hirokazu Yoshikawa, Christina Weiland, Jeanne Brooks-Gunn, Margaret R. Burchinal, Linda M. Espinosa, William T. Gormley, Jens Ludwig, Katherine A. Magnuson, Deborah Phillips, Martha J. Zaslow; *“Investimi në ardhmërinë tonë: baza e dëshmimeve për arsimin parashkollor” (Investing in Our Future: The Evidence Base on Preschool Education)*, Nju Jork: 2013, marrë nga: <http://fcd-us.org/sites/default/files/Evidence%20Base%20on%20Preschool%20Education%20FINAL.pdf>.
- Instituti për Studime Fiskale, Alissa Goodman dhe Barbara Sianesi, Arsimi i hershëm dhe rezultatet e fëmijëve: sa zgjasin këto ndikime? Korrik 2005*, marrë nga:
http://www.ifs.org.uk/docs/ee_impact.pdf.
- Konventa mbi të drejtat e fëmijës, 1989, marrë nga:
http://www.unicef.org/montenegro/CRC_albanian_language_version.pdf
- Kuvendi i Kosovës, Kushtetuta e Republikës së Kosovës, <http://www.mkrs-ks.org/repository/docs/Kushtetuta.e.Republikes.se.Kosoves.pdf>
- _____, Ligji nr. 03/L-049 për Financat e Pushtetit Lokal, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2525>
- _____, Ligji Nr. 04/L-045 për Partneritet Publiko-Privat, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2784>
- _____, Ligji Nr. 04/L-144 për Dhënien në Shfrytëzim dhe Këmbimin e Pronës së Paluajshme të Komunës, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2858>
- _____, Ligji Nr. 05/L-202 për Barazinë Gjinore,
http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_2_al.pdf
- _____, Ligji Nr. 2004/32 për Familjen e Kosovës, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2410>
- _____, Ligji Nr. 2006/02-L-52 mbi Arsimin Parashkollor,
http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2006_02-L52_al.pdf.
- Kuvendi i Përgjithshëm i OKB-së, Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Femrave (KEGjFDF), 1979, marrë nga:
<http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/03albanian/Ahri/AConEliminationAllFormsDiscriminationAgainstWomen.pdf>.
- Murray, Jean, Valerie Adams, *The Conversation, Llogaritja e kostos së ekonomisë së kujdesit të Australisë (Counting the cost of Australia's care economy)*, 2012, marrë nga:
<http://theconversation.com/counting-the-cost-of-australias-care-economy-9946>
- OBZHE, “Kërkohet Ndihmë - Ndikimi i Kujdesit në Kujdestarët Familjarë”, France: OBZHE 2011, marrë nga: <http://www.oecd.org/els/health-systems/47884865.pdf>.
- Pennycook, Matthew, *Fondacioni Resolution, Does it pay to care? Under-payment of the National Minimum Wage in the social care sector [A paguhesh të kujdesesh? Pjesa nën pagën minimale kombëtare në sektorin e kujdesit social]*, MB: Fondacioni Resolution, gusht 2013, marrë nga:
<http://www.resolutionfoundation.org/wp-content/uploads/2013/08/Does-it-pay-to-care.pdf>.
- Repo, Katja, *Skemat e Parasë-për-kujdes dhe jeta e përditshme e familjeve: Shtepia e një fëmiju finlandez si shembull*, Finland: The University of Tampere, at:
http://www.hioa.no/asset/3661/1/3661_1.pdf.
- Republika e Kosovës, Qeveria e Kosovës, ASK, *Statistikat e lindjeve 2013, 2014, 2015 dhe Statistikat e vdekjeve 2013, 2014, 2015. Statistikat e arsimit në Kosovë 2015-2016*, Prishtina: ASK, 2016, marrë nga: <https://ask.rks-gov.net/sq/statistikat-e-arsimit#>.
- Republika e Kosovës, Qeveria e Kosovës, ASK dhe Banka Botërore, *Rezultatet e anketës së fuqisë punëtore për vitin 2015, qershor 2016*, marrë nga: <https://ask.rks-gov.net/en/lm?download=1636:results-of-the-kosovo-2015-labour-force-survey>.
- Republika e Kosovës, Qeveria e Kosovës, Kryeministri i Kosovës, *Strategjia Kombëtare e Zhvillimit për 2016-2021*, Prishtinë, 2016, marrë nga: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/National_Development_Strategy_2016-2021_ALB.pdf.

- Republika e Kosovës, Komuna e Prishtinës, "Vendimi mbi pranimin e kriterit për fëmijë në institucionet publike parashkollore", 15 korrik 2015, faqe 2, <https://kk.rks-gov.net/prishtina/getattachment/37fd58f2-ac4d-40b3-a99b-1de6c734a88e/Vendimi-per-kriteret-e-pranimit-te-femijeve-ne-Ins.aspx>
- Republika e Kosovës, Qeveria e Kosovës, MASHT, Rregullorja e QRK-së nr. 02/2013 për Protokollin dhe për Parandalimin dhe Referimin e Dhunës në Institucionet e Arsimit Para-Universitar, marrë nga: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/06/rregullore-qrk-nr-21-2013-per-protokollin-per-parandalimin-dhe-referim.pdf>.
- _____, MASHT, "Standardet e Zhvillimit dhe të të Mësuarit në Fëmijërinë e Hershme 0-6 Vjet", Prishtinë, 2011, marrë nga: https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/elds-report-alb-for-web_1.pdf.
- _____, Udhëzimi Administrativ nr. 06/2008 për Përfshirjen e Fëmijëve në Institucionet Parashkollore, Prishtinë, 2008, marrë nga: http://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/ua-perfshirja-e-femijeve-4marslekt-9798448_1.pdf.
- _____, Udhëzimi Administrativ nr. 15/2016 për Licencimin dhe Regjistrimin e Institucioneve Edukativo-Arsimore Parashkollore Private, Prishtinë, 2016, marrë nga: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/09/15-ua-nr15-2016-licencimi-dhe-regj-ins-ed-app-rotated.pdf>.
- _____, Udhëzimi Administrativ i MASHT-it, nr. 19/2016 për Përfshirjen e Fëmijëve në Institucionet Parashkollore në Kosovë, neni 2, marrë nga: <http://masht.rks-gov.net/uploads/2016/09/19-ua-nr-19-2016-per-perfshirjen-e-femijeve-ne-institucionet-parashkollore-ne-kosove-rotated.pdf>.
- _____, Udhëzim Administrativ 2/2008 Mjetet e Dedikuara për Financimin e Edukimit Parashkollor Publik dhe Mënyra e Shpenzimit të Tyre, , tek: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=7561>
- _____, *Raporti i Vlerësimit të Planit Strategjik të Edukimit 2011-2016*, 2015, faqe 102, <https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/02/raport-vleresimi-psak-2011-2016-shq-web.pdf>
- RrGGK, Anketa në Kosovë mbi kujdesin shëndetësor familjar, [pa titull], pritet më 2016.
- _____, *Arritja e ekuilibrit: Opsionet e politikave që synojnë të informojmë amandamentimin e Ligjit të Punës në Kosovë*, Prishtinë: RrGGK, 2016, marrë nga: <http://www.womensnetwork.org/documents/20160504154201554.pdf>.
- _____, *Buxheti drejt Mirëqenies Sociale, Analizë gjinore+ për informimin e buxhetimit të përgjegjshëm gjinor në Ministrinë e Punës dhe Mirëqenies Sociale në Kosovë 2016-2018*, Prishtinë, Kosovë, 2016, marrë nga: <http://www.womensnetwork.org/documents/20151203094304881.pdf>.
- _____, *Strategjia e RrGGK 2015-2018*, marrë nga: http://www.womensnetwork.org/documents/kwn_strategy_2015_2018_shq.pdf.
- Women's Budget Group, *Investimi në ekonominë e kujdesit për nxitjen e punësimit dhe barazisë gjinore (Investing in the Care Economy to Boost Employment and Gender Equality)*, marrë nga: <http://www.lse.ac.uk/genderInstitute/news/2015-16/WBG-CareEconomy-ITUC-briefing-final.pdf>.

Shtojca 1. Rreth PPSE

Projekti Promovimi i punësimit në sektorin privat (PPSE) në Kosovë i cili financohet nga Agjencia Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim në Kosovë (SDC), dhe implementohet nga Swisscontact (si partner udhëheqës), Instituti Riinvest dhe PEM Consult ka për qëllim të ndihmoj ndërmarrjet e vogla dhe të mesme (në tekstin vijues NVM-të) të cilat operojnë në sektorë ekonomik konkurrues, ku politikat publike më mirë i përgjigjen nevojave të sektorit privat, dhe të siguroj punësim të rritur dhe qëndrueshëm për gratë dhe burrat. Partnerët kryesor nacional janë Ministria e Tregtisë dhe Industrisë (MTI) dhe Oda Ekonomike e Kosovës.

PPSE përdor qasjen për Zhvillimin e sistemit të tregut (MSD), (më herët e njohur si Tregjet për të varfrit apo qasja M4P), që në mënyrë specifike fokusohet në facilitimin e tregut përmes modeleve të reja të biznesit për të siguruar ndryshim të shkallës së gjerë dhe të qëndrueshëm.

Rezultatet/objektivat e programit janë: 1) rritja e produktivitetit, të ardhura shtesë dhe gjenerimi i punësimit; 2) Ndikimi i mirë-krijuar dhe organizuar i politikës sektoriale të NVM; 3) Reduktimi i barrierave për gratë për të pasur qasje në punësim të qëndrueshëm përdërisa fuqia e tyre vendim-marrëse është rritur.

Në lidhje me objektivën e tretë për fuqizimin ekonomik të grave, PPSE ka paraparë tre rezultate:

- 1) Ofruesit e shërbimeve ligjore dhe avokuese janë përkrahur për të ofruar shërbime që lidhen me të drejtën e pronësisë
- 2) Ofruesit e shërbimeve kanë mundësinë të ofrojnë shërbime që zvogëlojnë (ulin) kohën që gratë kalojnë me detyra që janë të lidhura me riprodhimin, ndërsa rrisin rolin prodhues të gruas
- 3) Ofruesit e shërbimeve avokuese, rrjetëzuese dhe promovuese janë të shkathët për të ofruar fushata që ndryshojnë perceptimin e akterëve mbi rolin ekonomik të gruas.

Përkrahja e këtij raporti është e lidhur me rezultatin e dytë. PPSE synon të ofroj kujdes të përballueshëm e të sigurtë për fëmijët e moshës 0-6 vjeç. Qëllimi është të mbështetet krijimi i zgjedhjeve formale dhe të përballueshme të kujdesit për fëmijë, të dizajnuara dhe me shtrirje gjeografike sipas nevojave, duke ju përshtatur pritjeve për rritje në punësim, veçanërisht në punësimin e grave, si rezultat i përfshirjes së PPSE në këto zona gjeografike. Zgjedhjet alternative dhe kolektive të kujdesit për fëmijë, përfshirë opsionet për krijimin e PPP-ve mund të shqyrtohen më tutje.

Do të analizohen zgjedhje të ndryshme dhe kolektive rreth kujdesit të fëmijëve, si dhe munësitë e krijimit të PPP.

Shtojca 2. Metodologjia

Në këtë shtojcë jepen informata të mëtejshme lidhur me metodologjinë. Nga pikëpamja konceptuale dhe teorike, metodologjia përqendrohet brenda një literature më të gjerë të feminizmit lidhur me ekonominë e kujdesit, e cila ka të bëjë edhe me shkrimet për buxhetimin gjinor. Sikurse kemi diskutuar në pjesën e hyrjes, autore si Diane Elson-i dhe Susan Himmelweit-i kanë kërkuar ta vënë në pah punën e papaguar të kujdesit, e cila kryhet nga gratë, si dhe kontributin që kjo punë ka për ekonominë. Pranimi dhe vlerësimi i punës së papaguar të grave në dhënien e kujdesit, si dhe rishpërndarja e punës me qëllim që gratë dhe burrat të kenë role dhe përgjegjësi më të barabarta në shtëpi, janë thelbësore për rritjen e përfshirjes së grave në jetën sociale, politike, ekonomike dhe publike.

Sikurse shtjellohet në detaje në pjesën e hyrjes, ky hulumtim ka kërkuar të shqyrtojë kërkesën dhe ofertën aktuale të kujdesit për fëmijë në Kosovë si dhe të propozojë alternativa për rritjen e mundësive të kujdesit për fëmijë. Për këtë studim u përzgjedhën pesë zona gjeografike: Prishtinë, Pejë, Gjakovë, Kamenicë dhe në veri të Kosovës, duke përfshirë Mitrovicën e Veriut, Leposaviqin, Zubin Potokun dhe Zveçani. RrGGK-ja ka përdorur mostrimin me variacion në përzgjedhjen e këtyre komunave, në përpjekje për të kapur një spektër të gjerë të llojeve të ndryshme të çështjeve me të cilat mund të përballen komuna të ndryshme.²²⁴ Këto komuna variojnë në mënyrë të konsiderueshme në aspektin e madhësisë së popullsisë, popullsisë që jeton në zonat rurale/urbane, aktivitetet ekonomike, vendndodhjen gjeografike brenda Kosovës, si dhe përkatësitë etnike të banorëve të tyre. Në këtë mënyrë, shumë gjetje mund të jenë të përgjithshme edhe për komuna të tjera, edhe pse parasysh duhet të merren edhe dallimet sociale, politike dhe ekonomike. Korniza ligjore, informatat lidhur me qendrat ekzistuese të kujdesit për fëmijë dhe vlerësimi i kërkesës në secilën komunë, janë të dobishme në të gjithë Kosovës.

RrGGK-ja ka përdorur metoda të përziera të hulumtimit për këtë studim, sipas hollësive të paraqitura më poshtë. Ekspertët ligjorë të RrGGK-së kanë shqyrtuar **kornizën ligjore përkatëse**, që ka të bëjë me barazinë ligjore, edukimin në fëmijërinë e hershme dhe harmonizimin e ligjeve të Kosovës me direktivat përkatëse të BE-së. Anëtarët e ekipit të hulumtimit kanë kryer edhe një **shqyrtim literature** lidhur me programet e kujdesit për fëmijë në Kosovë dhe në vende të tjera, me qëllim që të identifikoheshin modele të ndryshme të kujdesit për fëmijë, të cilat do të mund të zbatoheshin. RrGGK-ja ka shqyrtuar të dhënat statistikore demografike, të punës dhe të arsimit.

RrGGK-ja ka kontraktuar anketues për të kryer një **hulumtim sasior**, i cili ka përfshirë **anketimin** e katër burimeve të ndryshme të të dhënave: 1) punonjësit dhe punonjëset në bizneset private; 2) gratë e papunësuar; 3) punëdhënësit; dhe 4) qendrat e kujdesit për fëmijë. Më poshtë paraqiten detajet për secilën prej mostrave dhe përmbajtjen e anketave. Të gjitha anketat janë **pilotuar** paraprakisht dhe janë realizuar duke përdorur pajisjen elektronike për mbledhjen e të dhënave, KoBo Collect (<http://www.kobotoolbox.org/>).

Katër **hulumtues** janë përzgjedhur dhe trajnuar më herët nga stafi i PPSP-së për kryerjen e hulumtimit fillestar në Kamenicë. Më vonë, RrGGK-ja ka angazhuar edhe hulumtues të tjerë. Një hulumtues serb realizoi intervista me respondentë serbë, ndërkohë që dhjetë shqiptare dhe një shqiptar kryen hulumtimin në komunat e Kamenicës, Gjakovës, Pejës dhe Prishtinës. RrGGK-ja ka organizuar një **trajnim** të detyrueshëm dy-ditor për të gjithë hulumtuesit. Hulumtuesit janë njohur me objektivat e hulumtimit, pyetjet e kërimit, etikën, procedurat e mostrimit, instrumentet e anketimit, përdorimin e mjetit “KoBo Collect” dhe me procedurat e kontrollit.

Anketimi i punonjëseve dhe punonjësve: Së pari, për të vlerësuar kërkesën për kujdes për fëmijë, janë kryer intervista ballë për ballë me 519 punonjëse (64%) dhe punonjës (36%) të kompanive. Kompanitë u përzgjedhën brenda zonave të synuara gjeografike, në bazë të madhësisë (më shumë sesa 20 punonjës), sektorit dhe potencialit për investime në kujdesin për fëmijë. Mostrimi ka pasur për qëllim të përzgjedhë respondentë nga firma të mëdha, të cilat mund të jenë të gatshme të (bashkë)financojnë

---

²²⁴ Krahas kësaj, PPSP-ja punon në këto komuna dhe mund t'i përdorë menjëherë këto gjetje për të ofruar informata gjatë hartimit të programeve.

kujdesin për fëmijë për punonjësit e tyre. Për këtë arsye, mostra nuk përfaqëson domosdoshmërisht të gjithë punonjësit.

Punonjësit e bizneseve të vogla apo informale në veçanti mund të kenë përvoja të ndryshme. Përpara intervistimit të punonjësve, RrGGK-ja iu ka dërguar një kërkesë kompanive për t'i informuar ata lidhur me qëllimin e hulumtimit dhe për të siguruar miratimin e tyre. Në çdo kompani, janë anketuar rreth dhjetë punonjës: idealisht pesë gra dhe pesë burra. Hulumtuesit i dhanë përparësi intervistimit të prindërve me fëmijë nën moshën 12 vjeçare. Mediana e moshës së prindërve ishte 30.²²⁵ Hulumtimi është kryer nga data 1 deri më 31 maj, edhe pse disa intervista u kryen në qershor me punonjës të cilët nuk kishin qenë të disponueshëm më herët. Pyetjet kishin të bënin me informatat demografike, fëmijët e tyre, shërbimet publike dhe private të kujdesit për fëmijë që janë në dispozicion dhe mendimet e tyre lidhur me kujdesin për fëmijë (shihni shtojcën 8). Për informata lidhur me nivelin e kërkesës nga punonjësit në biznese të ndryshme, shihni shtojcën 5.

Anketimi i mostrimit të rastësishëm të grave të papunësuar: RrGGK-ja ka përdorur metodën e mostrimit me shumë strate. Duke përdorur të dhënat e ASK-së për regjistrimin e popullsisë, të prillit 2011, janë përcaktuar kuotat e mostrimit. Mostrimi është ndarë në strate sipas komunave dhe profilit rezidencial (urban/rural) të secilës komunë. Mostra përfshinte 65 pika mostrimi, të përzgjedhura në 34 vendbanime në pesë komuna: Prishtinë, Gjakovë, Pejë, Mitrovicë e Veriut dhe Kamenicë. Nga data 13 deri 27 korrik, hulumtuesit kanë përdorur metodën e hapit rastësor në çdo pikë mostrimi. Janë anketuar vetëm gratë me fëmijë të moshës gjashtë vjeçare ose më të vegjël. "I/e papunësuar" është përkufizuar në vija të përgjithshme si person që nuk ka punë për të nxjerrë të ardhura personale. Në këtë mënyrë, gratë që punojnë për bizneset e tyre familjare, por që nuk marrin pagë apo nuk kanë të ardhurat e tyre, u përfshinë në mostër. Familjet ku gratë nuk e përmbushnin këtë profil specifik u anashkaluan. Nëse brenda një familjeje kriteret i plotësonin më shumë sesa një grua, hulumtuesit përdorën teknikën e datëlindjes më të afërt për përzgjedhjen e respondentes. Hulumtimi ka pasur për qëllim të vlerësojë nivelin e kërkesës që mund të ekzistojë në mesin e grave të papunësuar për shërbime të kujdesit për fëmijë, duke përfshirë mundësitë e shërbimeve në komunat e tyre, faktin nëse e kishin përdorur këto shërbime më herët, nëse mund të jenë të interesuara për t'i përdorur këto shërbime në të ardhmen dhe nëse kujdesi për fëmijë në dispozicion mund të ndikojë në vendimin e tyre për të kërkuar të punësohen me pagë. (Shihni shtojcën 8).

Gjithsej anketuesit anketuan 491 gra të papunësuar me fëmijë. Numri i respondenteve nga zonat urbane ishte më i lartë sepse RrGGK-ja realizoi më shumë anketa në Prishtinë sesa në komunat e tjera; 38% banonin në zonat rurale. Moshë mesatare e respondenteve ishte 32 vjeçare.²²⁶ Pothuaj të gjithë ishin të martuara (97%) dhe identifikoheshin si shqiptare (94%). Duke marrë parasysh objektivat e hulumtimit, RrGGK-ja nuk

Tabela 20. Të dhënat demografike të grave të papunësuar të cilat janë anketuar

	N	%
Komuna		
Prishtinë	219	44.6
Pejë	110	22.4
Gjakovë	108	22.0
Kamenicë	40	8.2
Mitrovica e Veriut	14	2.9
Mosha		
20-25	32	6.5
26-30	186	37.9
31-35	126	25.7
36-40	116	23.6
>40	31	6.3
Përkatësia etnike		
Shqiptare	461	93.9
Serbe	14	2.9
Boshnjake	10	2.0
Ashkali	3	0.6
Rome	2	0.4
Tjetër	1	0.2
Vitet e shkollimit		
<8	12	2.4
8	141	28.7
>8 por <12	34	6.9
12	161	32.8
>12	143	29.1
Statusi		
E martuar	476	96.9
Beqare (nënë)	5	1.0
E divorcuar	5	1.0
E ve	4	0.8
Bashkëjetesë	1	0.2
Statusi i punësimit të partnerit		
I/e punësuar	414	84.3
I/e papunësuar	60	12.2
I/e paaftë për punë	2	0.4
Student/e	1	0.2
Nuk e di	14	2.9
Totali	491	100

²²⁵ IQR: 26-35

²²⁶ Mediana ishte 31; gama interkuartile (IQR) ishte 28-36.

mbimostroi grupet etnike minoritare. Numri mesatar i fëmijëve të respondentëve ishte 2.5.²²⁷ Lidhur me moshat e fëmijëve, 24% të respondentëve kishin të paktën një fëmijë nën një vjeç; 27% kishin një fëmijë një deri në dy vjeç; ndërkohë që 69% kishin një fëmijë të moshës tre dhe gjashtë vjeçare.

Anketuesve iu kërkua të dokumentonin secilën shtëpi që vizitonin me qëllim që të kuptoheshin arsyet për mos-anketimin e disa shtëpive të përzgjedhura në mënyrë rastësore. Gjithsej, anketuesit regjistruan 736 familje të cilat nuk morën pjesë në anketim. Në pajtim me metodën e mostrimit, të përcaktuar më parë, arsyeja kryesore që askush nga familjet nuk mori pjesë ishte se familjet nuk kishin asnjë grua të papunësuar (59% të rasteve). Në 29% të rasteve, askush nuk ishte në shtëpi edhe pas disa përpjekjeve, ndërkohë që në 12% të rasteve, respondentet potenciale nuk pranuan të merrnin pjesë. Shkaku kryesor i refuzimit ishte mungesa e interesit (49%), mungesa e kohës (44%) dhe fakti që ndodheshin vetëm në shtëpi (16%); 9% thanë se kishin përvoja jo të mira me anketimet, gjë që i bënte të mos kishin dëshirë të merrnin pjesë në këtë anketim.

Tabela 21. Shkaqet për mos-realizimin e anketave, të ndara sipas komunave

	Prishtinë		Pejë		Gjakovë		Kamenicë		Mitrovica e Veriut		Gjithsej	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Nr. i grave të papunësuar në familje	341	61	27	32	42	72	19	68	7	70	436	59
Nuk pati kontakte	152	27	44	52	6	10	8	29	0	0	210	29
Refuzoj	62	11	14	16	10	17	1	4	3	30	90	12
Gjithsej	555	100	85	100	58	100	28	100	10	100	736	100

Sondazhi me qendrat e kujdesit për fëmijë: RrGGK-ja anketoj 51 qendra të kujdesit për të kuptuar më mirë shërbimet në dispozicion, sfidat me të cilat përballëshin dhe kostot e kujdesit (shihni shtojcën 8). Nga qendrat e anketuara, 41% ishin nga Prishtina, gjë që pasqyron faktin se shumica dërrmuese e këtyre qendrave janë të vendosura në kryeqytet. Qendrat e tjera ndodheshin në komunat e përzgjedhura. RrGGK-ja ka kërkuar të anketojë të gjitha qendrat e kujdesit, të cilat ndodheshin në secilin vend. Shumica ishin qendra të kujdesit ishin private dhe të regjistruara. Në shumicën e rasteve është intervistuar menaxheri (45%) ose pronari (39%); 89% e respondentëve ishin gra. RrGGK-ja i telefonoi dhe iu dërgoi e-maile qendrave të regjistruara të kujdesit, për të mbledhur informata lidhur me kapacitetin e tyre, vendet e lira që kishin dhe listat e pritjes. RrGGK-ja u përball me sfida gjatë hulumtimit në qendrat e kujdesit, meqenëse disa nuk pranuan të merrnin pjesë në hulumtim. Midis atyre që morën pjesë, të pakta ishin ato që ishin të gatshme të ndanin informata të sakta lidhur me shpenzimet e tyre.

Anketimi i punëdhënësve: RrGGK-ja ka realizuar intervista ballë për ballë me 61 punëdhënës nga të njëjtat kompani ku u anketuan edhe punonjësit, për të diskutuar nivelin e tyre të interesit në mbështetjen e mundshme të qendrave të kujdesit për fëmijë në zonën e tyre (shihni shtojcën 8). Shumica e respondentëve ishin burra (79%) në pozita vendimmarrëse, dhe pronarë (77%), ose në pozita menaxhuese (21%) në bizneset e tyre. Numri i punëdhënësve që morën pjesë në hulumtim ishte më i madh në komunat e Leposaviqit (39%) dhe Mitrovicës së Veriut (28%). Kjo ndodhte pjesërisht për shkak se këto komuna kishin biznese më të vogla sesa komunat e tjera, kështu që, për të arritur kuotën e punëdhënësve dhe punonjësve të anketuar nga secila zonë e synuar, u kontaktuan më shumë biznese. Pati edhe disa punëdhënës të cilët nuk pranuan të anketoheshin, edhe në rastet kur RrGGK-ja i kishte anketuar punonjësit e tyre. Ata thanë se nuk ishin të interesuar. Informatat lidhur me punëdhënësit dhe nivelin e tyre të interesit për mbështetjen e kujdesit për fëmijë në mënyra të ndryshme paraqiten në shtojcën 6.

Dy persona, të cilët nuk ishin përfshirë në anketim, u morën me **kontrollimin** e të gjitha anketave. Pjesë e kësaj ishin edhe vizitat e rastësishme në terren, për të siguruar që anketuesit i kanë respektuar procedurat e mostrimit, aty ku ka qenë e përshtatshme, dhe kontrolli i cilësisë së punës së anketuesve. Ata kryen edhe kontrole të respondentët, duke u mbështetur në një mostër prej 10% të anketave të përfunduara, me qëllim që të siguronin saktësinë për secilin prej anketave.

²²⁷ SD: 1.2; mediana: 2; IQR: 2-3.

Të gjitha **analizat statistikore** janë kryer duke përdorur programin Stata 13 (StataCorp LP, College Station, TX). Modelet e regresionit linear u përdorën për variablat e vazhduar, ndërkohë që modelet e regresionit logjik u përdorën për rezultatet binare. Grupimi i modeleve me efekte të përziera sipas komunave u përdor në rastet kur komuna nuk vlerësohej si efekt fiks. Testet "T" u përdorën për të krahasuar rezultatet e vazhduara, në varësi të grupeve specifike të respondentëve. Vlerat $P < 0.05$ u konsideruan si statistiki domethënëse, ndërkohë që vlerat p nuk u përshtatën për krahasime të shumëfishta. Në disa raste, madhësia e mostrës ishte mjaft e vogël për nxjerrjen e përfundimeve sasiore. Për këtë arsye, madhësia relevante e nën-mostrës është raportuar plotësisht. Informatat janë përfshirë sepse u konsideruan të dobishme si informata përshkruese.

Pas analizimit të të dhënave të anketimit, RrGGK-ja realizoi **intervista cilësore** me 20 zyrtarë nga komunat e synuara. RrGGK-ja u përqendrua në Mitrovicën e Veriut në veri, meqenëse numri i aktiviteteve ekonomike të përqendruara aty është më i madh. Zyrtarët u përzgjedhën duke marrë për bazë pozitat e tyre që ndërlidhen me personat të cilët do të duhej të përfshiheshin në themelimin e qendrave të kujdesit. Intervistat u realizuan me zyrtarë që merreshin me planifikimin urban, çështjet e pronësisë, financat, zyrtarë të arsimit dhe shërbime sociale (shihni shtojcën 7). Në gjashtë raste, zyrtarët nuk kanë mundur të takohen me RrGGK-në për arsye profesionale dhe personale, pavarësisht kërkesave të shumta.

Vlefshmëria, kontrolli i cilësisë dhe shqyrtimi nga kolegët: Për sa i takon aspektit të vlefshmërisë, RrGGK-ja ka siguruar triangulimin e metodave, hulumtuesve dhe burimeve të të dhënave. Triangulimi i hulumtuesve kishte të bënte me përfshirjen e anëtarëve të ndryshëm të ekipit, me fusha të ndryshme ekspertize, për të hulumtuar dhe shkruar raportin. Ekipi përfshinte profesionistë të kujdesit për fëmijë, një psikolog, sociolog, antropolog dhe ekspertë ligjorë të cilët iu qasën hulumtimit nga pikëpamje të ndryshme. Raporti u rishikua me kujdes për të siguruar saktësinë nga të gjithë anëtarët e ekipit. Ekipi ua shpërndau draft-raportin për shqyrtim dhe dhënie komentesh, mes ekspertëve të tjerë, edhe punonjësve të kujdesit për fëmijë, specialistëve për mbrojtjen e fëmijëve, një juristi dhe një profesori të punës sociale. Rishikimet u bënë duke u mbështetur në të dhënat e tyre hyrëse përpara publikimit.

Shtojca 3. Vlerësimet e përafërta të kërkesave të paplotësuara për kujdesin ndaj fëmijëve nga ana e Komunës

Tabela në vijim vlerëson përafërsisht kërkesat e paplotësuara të kujdesit të fëmijëve në secilën komunë.²²⁸ Madhësia e përgjithshme e popullsisë është bazuar në të dhënat e vitit 2011 të regjistrimit të popullsisë, përveç për komunat veriore. Veçanërisht, mungesa e të dhënave të sakta demografike për komunat veriore e bëri shumë të vështirë për të vlerësuar nivelin e nevojës. Numri i fëmijëve në çdo grupmoshë është llogaritur duke zbritur numrin e vdekjeve në vit të secilës grup moshë, nga numri i lindjeve. Pasi që statistikat e vdekjeve nuk mund të merreshin nga komunat, RrGGK ka llogaritur afërsisht numrin e vdekjeve duke shumëzuar përqindjen e totalit të popullsisë që jetojnë në këto komuna në përgjithësi në vitin 2011 (2015 për komunat veriore) nga numri i vdekjeve të regjistruara çdo vit.²²⁹ Kjo metodë injoron mundësinë që në komuna të ndryshme mund të kenë më pak a më shumë të vdekur, se komunat e tjera. Për më tepër, kjo metodë nuk e konsideron numrin e fëmijëve që mund të kenë migruar në Kosovë.

RrGGK mori numrin e fëmijëve që ndjekin arsimin parashkollor publik dhe privat nga statistikat e arsimit të ASK-së për vitin 2015-2016, si dhe shtoi numrin e fëmijëve që njifet se janë duke u kujdesur në qendrat e paregjistruar nga MASHT-i.²³⁰

Numri i fëmijëve pa përkujdesje është llogaritur duke e zbritur numrin e fëmijëve që ndjekin arsimin parashkollor me numrin e përgjithshëm të fëmijëve të kësaj grup-moshe. Tri shtyllat e fundit ofrojnë numrin e përgjithshëm të fëmijëve pa qasje në arsimin parashkollor. Kjo siguron një vlerësim të përafërt të numrit të vendeve të kujdesit për fëmijët që duhet të krijohen për të bërë kujdesin ndaj fëmijëve të mundshëm gjithandej.

---

²²⁸ Llogaritjet e popullësisë në veri janë bërë në bazë të intervistave me përfaqësues nga këto komuna në vitin 2016. Këto të dhëna janë për vitin 2015.

²²⁹ Nuk është tërësisht e saktë të përdoren përqindjet e popullësisë sipas komunave nga viti 2011 për të vlerësuar vdekjet sipas komunave për çdo vit, pasi që shtrirja e popullësisë, përfshirë këtu sipas komunave, mund të ketë pasur ndryshime. Megjithatë, RrGGK e ka përdorur këtë si të përafërt, duke patur parasysh pamundësinë që RrGGK kishte në qasjen në të dhëna tjera, më të sakta.

²³⁰ E fundit është marrë nga pyetësi i RrGGK-së për qendrat e kujdesit të fëmijëve, 2016.

Komuna	Gjithësej Banorë	# i Grave	# i Burra ve	# i fëmijë ve 0-1	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6	# Parashkollor 0-5		# Parashkollor5-6		Fëmijët kanë nevojë për kujdes 0-5	Fëmijët kanë nevojë për kujdes 5-6	Gjithsej fëmije që kanë nevojë për kujdes
										Privat	Publik	Publik	Privat			
Prishtinë	198,897	99,536	99,361	3,139	3,378	3,907	3,382	3,790	3,629	882	1,315	2,425	42	15,400	1,162	16,562
Prizren	177,781	88,605	89,176	2,409	2,596	2,845	2,606	3,332	3,223	268	10	1,739	0	13,509	1,484	14,993
Ferizaj	108,610	53,769	54,841	1,533	1,598	1,917	1,709	2,135	2,117	0	330	1,681	0	8,561	436	8,997
Podujevë	88,499	43,544	44,955	1,138	1,217	1,654	1,520	1,632	1,731	0	63	1,195	0	7,099	536	7,635
Gjakovë	94,556	47,330	47,226	1,274	1,244	1,459	1,359	1,731	1,755	8	260	1,107	27	6,798	621	7,419
Pejë	96,450	48,298	48,152	1,554	1,311	811	1,438	1,713	1,603	0	212	1,065	0	6,615	538	7,153
Mitrovicë	71,909	35,634	36,275	1,216	1,395	1,281	1,314	1,537	1,577	0	359	894	0	6,383	683	7,066
Gjilan	90,178	44,824	45,354	1,042	1,214	1,365	1,192	1,514	1,574	0	248	1,165	0	6,079	409	6,488
Vushtrri	69,870	33,866	36,004	954	1,082	1,250	1,153	1,301	1,312	0	111	785	0	5,630	527	6,157
Suharekë	59,722	30,244	29,478	825	912	1,132	1,031	1,469	1,411	0	51	774	0	5,318	637	5,955
Malishevë	54,613	27,952	26,661	930	986	1,105	1,157	1,457	1,371	0	0	1,106	0	5,635	265	5,900
Glllogoc	58,531	28,803	29,728	904	943	1,129	1,060	1,272	1,176	0	130	913	0	5,179	263	5,442
Lipjan	57,605	28,285	29,320	797	941	1,111	998	1,187	1,105	0	88	810	0	4,947	295	5,242
Rahovec	56,208	27,696	28,512	748	750	970	910	1,266	1,234	0	44	793	0	4,600	441	5,041
Skënderaj	50,858	25,212	25,646	793	865	863	864	1,072	1,147	0	69	730	0	4,388	417	4,805
Klinë	38,496	19,303	19,193	661	643	652	646	955	906	0	42	429	0	3,514	477	3,991
Viti	46,987	23,287	23,700	490	555	851	604	911	979	0	44	560	0	3,367	419	3,786
Fushë Kosovë	34,827	17,206	17,621	626	626	715	661	727	668	127	118	185	0	3,110	483	3,593
Kaçanik	33,409	16,439	16,970	446	478	549	553	672	722	0	37	451	0	2,661	271	2,932
Dragash	33,997	16,962	17,035	310	372	582	502	732	715	0	0	432	0	2,498	283	2,781
Deçan	40,019	19,894	20,125	490	420	489	476	728	687	0	0	516	0	2,603	171	2,774
Istog	39,289	19,327	19,962	534	474	429	553	705	760	0	198	553	0	2,497	207	2,704
Shtime	27,324	13,474	13,850	372	405	514	451	530	540	0	38	391	0	2,234	149	2,383
Obiliq	21,549	10,664	10,885	301	368	396	384	416	395	0	80	320	0	1,785	75	1,860
Kamenicë	36,085	17,526	18,559	233	274	424	312	454	458	0	68	284	0	1,630	174	1,804
Hani i Elezit	9,403	4,567	4,836	132	150	155	123	156	161	0	0	122	0	715	39	754
Mamushë	5,507	2,689	2,818	72	91	55	125	116	133	0	0	68	0	458	65	523
Shtërpçë	6,949	3,395	3,554	92	93	65	81	67	49	0	0	35	0	397	14	411
Junik	6,084	3,089	2,995	55	48	74	61	77	89	0	0	55	0	316	34	350
Novobërdë	6,729	3,248	3,481	51	42	55	34	35	44	0	0	48	0	217	0 ²³¹	213
Graçanicë	10,675	5,257	5,418	30	60	36	22	13						161	0	161

²³¹ Pasi që RrGGK ka përdorur llogaritjen e përafërt për mesatare, llogaritjet kanë çuar në numra negativ këtu, në Kllokot, Zubin Potok, dhe Leposavic. Këto janë kthyer në zero.

Komuna	Gjithësej Banorë	# i Grave	# i Burrave	# i fëmijëve 0-1	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6	# Parashkollor 0-5		# Parashkollor 5-6		Fëmijët kanë nevojë për kujdes 0-5	Fëmijët kanë nevojë për kujdes 5-6	Gjithsej femije që kanë nevojë për kujdes
										Privat	Publik	Publik	Privat			
Kllokot	2,556	1,238	1,318	13	15	15	11	9		0	0	17	0	61	0	44
Partesh	1,787	865	922	4	6	12	2	12						35	0	35
Ranillug	3,866	1,897	1,969	1	7	16	0	0						22	0	22
Mitrovicë e Veriut ²³²	40,000										360					0
Zveçan	7,000			21	12	7	4	6	5	0	:	:	0			0
Zubin Potok	15,000			22	20	8	9	15	4	0	:	7	0		0	0
Leposaviç ²³³	20,000			16	9	0	5	0	0		663			0		0

²³² Të dhënat për banorët e Veriut janë për vitin 2015.

²³³ Të dhënat për numrin e fëmijëve që ndjekin arsimin publik janë nga analiza që është bërë nga RrGGK. I njëjti rast vlenë dhe për Mitrovicën e Veriut.

Shtojca 4. Institucionet parashkollore të identifikuara

Komuna	Qyteti	Emri i Institucionit	Publik/ Privat	Kapaciteti maksimal	Fëmijët e regjistruar
Ferizaj	Ferizaj	Ardhmëria e Jonë	Publik	220	160
Ferizaj	Ferizaj	Kopshti i Ri	Publik	250	250
Ferizaj	Ferizaj	Kopshti Magjik	Publik	50	15
Ferizaj	Ferizaj	Kopshti Edukativ Dubravë	Publik	50	50
Fushë Kosovë	Fushë Kosovë	Eda	Privat	0 ²³⁴	0
Fushë Kosovë	Fushë Kosovë	A & Z	Privat	0	0
Fushë Kosovë	Fushë Kosovë	Bota Magjike	Privat	300	130
Fushë Kosovë	Fushë Kosovë	Brilantët	Privat	70	40
Fushë Kosovë	Fushë Kosovë	Gëzimi Ynë	Publik	200	185
Fushë Kosovë	Fushë Kosovë	Dija-s	Privat	50	50
Fushë Kosovë	Fushë Kosovë	Neci	Privat	70	45
Gjakovë	Gjakovë	Driola	Privat	100	80
Gjakovë	Gjakovë	Dielli	Privat	40	40
Gjakovë	Gjakovë	Agu	Privat	70	60
Gjakovë	Gjakovë	Filiziat	Privat	60	40
Gjakovë	Gjakovë	Ganimete Tërbeshi	Publik	600	550
Gjakovë	Gjakovë	Montesori	Privat	70	15
Gjilan	Gjilan	Anisa	Privat	55	42
Gjilan	Gjilan	Hello	Privat	160	120
Gjilan	Gjilan	Mesonjetorja Qiriaz	Privat	55	49
Gjilan	Gjilan	Nushe	Privat	0	0
Gjilan	Gjilan	Integj	Publik	120	124
Gjilan	Gjilan	Ardhmëria 1	Publik	90	90
Gjilan	Gjilan	Ardhmëria 2	Publik	0	0
Glllogoc	Glllogoc	Bambi	Privat	90	72
Glllogoc	Glllogoc	Ardhmëria Jonë	Publik	90	90
Istog	Gurakoc	Ardhmëria Jonë	Publik	40	37
Istog	Istog	Gëzimi Ynë	Publik	135	137
Istog	Rakosh	Pëllumbat e Ardhmërisë	Publik	40	17
Istog	Shushicë	Fati Ynë	Publik	0	0
Istog	Vrella	Lulet e Jetës	Publik	35	40
Kaçanik	Kaçanik	Agimi	Publik	40	42
Kamenica	Kamenica	Filizat	Publik	100	60
Klinë	Klinë	Xhevë Lladrovci	Publik	88	70
Klinë	Shtupel	QEAP	Publik	60	18
Leposaviq	Leposaviq	Veselo Detinjstvo	Publik	193	92
Leposaviq	Leposaviq	Bambi	Publik	105	100
Leposaviq	Leposaviq	Nasa Radost	Publik	240	250
Leposaviq	Leposaviq	Nasa Radost	Publik	100	150
Leposaviq	Leposaviq	Nasa Radost	Publik	25	25
Lipjan	Lipjan	Ardhmëria Jonë	Privat	120	60
Lipjan	Lipjan	Shqiponja	Publik	100	92
Malishevë	Banja	Shpresa Jonë	Publik	70	70
Mitrovicë	Mitrovicë e Jugut	Diakonie	Privat	0	0
Mitrovicë	Mitrovica e Jugut	Folea	Privat	0	0
Obilq	Obilq	Rrita Jonë	Publik	120	82
Pejë	Pejë	Engjëjt	Privat	85	85

²³⁴ Në këtë tabelë, "0" paraqet kur RrGGK nuk kishte mundësi të kontaktoj qendrën për të konfirmuar këtë informata.

Komuna	Qyteti	Emri i Institucionit	Publik/ Privat	Kapaciteti maksimal	Fëmijët e regjistruar
Pejë	Pejë	Hirushja	Privat	50	30
Pejë	Pejë	Pëllumbat e Paqës	Publik	300	282
Pejë	Pejë	Magic Land	Privat	40	35
Pejë	Pejë	Bota e Fëmijëve	Privat	45	45
Podujev	Podujev	Engjujt	Privat	40	37
Podujev	Podujev	Drita	Publik	75	50-60
Prishtinë	Prishtinë	Gëzimi Ynë	Publik	220	290
Prishtinë	Hajvali	Ngjyrat	Privat	0	0
Prishtinë	Besi	Shtepia Magjike	Privat	30	21
Prishtinë	Matian	Botanika	Privat	85	79
Prishtinë	Prishtinë	Foleja	Privat	130	96
Prishtinë	Prishtinë	Dea	Privat	120	65
Prishtinë	Prishtinë	Eni-Edu-ArS 1	Privat	100	50
Prishtinë	Prishtinë	Eni-Edu-Ars 2	Privat	100	80
Prishtinë	Prishtinë	Foleja Jonë	Privat	80	40
Prishtinë	Prishtinë	Kids Academy	Privat	130	125
Prishtinë	Prishtinë	Rrona	Privat	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Pika	Privat	60	0
Prishtinë	Prishtinë	Little Stars	Privat	45	45
Prishtinë	Prishtinë	Shpresa	Privat	80	54
Prishtinë	Prishtinë	Ala	Privat	100	55
Prishtinë	Prishtinë	Babezi	Privat	40	28
Prishtinë	Prishtinë	Bardha 2	Privat	80	50
Prishtinë	Prishtinë	Bardha 3	Privat	70	50
Prishtinë	Prishtinë	Bardha 4	Privat	90	90
Prishtinë	Prishtinë	Bardha 6	Privat	50	50
Prishtinë	Prishtinë	Engjëlli	Privat	80	45
Prishtinë	Prishtinë	Fillesa	Privat	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Loja	Privat	150	120
Prishtinë	Prishtinë	American School of Kosova	Privat	50	20
Prishtinë	Prishtinë	SOS-Kopshti	Privat	130	130
Prishtinë	Prishtinë	Park School	Privat	40	25
Prishtinë	Prishtinë	Magic Land	Privat	35	35
Prishtinë	Prishtinë	Elena 1	Privat	43	40-41
Prishtinë	Prishtinë	Elena 2	Privat	Me pak	73
Prishtinë	Prishtinë	Dina	Privat	50	25
Prishtinë	Prishtinë	Ama	Privat	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Bota e Fëmijëve	Privat	25	25
Prishtinë	Prishtinë	Edina	Privat	50	35
Prishtinë	Prishtinë	Elita	Privat	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Bletëza	Privat	30	15
Prishtinë	Prishtinë	Lepurushi	Privat	30	26
Prishtinë	Prishtinë	Yllka 1	Privat	35	26
Prishtinë	Prishtinë	Edukimi	Privat	30	30
Prishtinë	Prishtinë	Ngjyra	Privat	35	35
Prishtinë	Prishtinë	Oaza	Privat	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Happy Kids	Privat	88	80
Prishtinë	Prishtinë	Edukimi	Privat	80	60
Prishtinë	Prishtinë	Linda	Privat	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Vip Kids	Privat	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Yjeta	Privat	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Pejton	Privat	150	50
Prishtinë	Prishtinë	Mollëkuqja	Privat	40	35

Komuna	Qyteti	Emri i Institucionit	Publik/ Privat	Kapaciteti maksimal	Fëmijët e regjistruar
Prishtinë	Prishtinë	Neci	Privat	40	45
Prishtinë	Prishtinë	Gëzimi Ynë	Publik	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Fatosat	Publik	260	255
Prishtinë	Prishtinë	Lulevera	Publik	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Xixëllonjat	Publik	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Buzëqeshja	Publik	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Ardhmëria	Publik	0	0
Prishtinë	Prishtinë	Dielli	Publik	210	210
Prishtinë	Prishtinë	Yllkat	Publik	0	0
Prishtinë	Prishtinë	SOS Kopshti i ri	Publik	130	130
Prishtinë	Prishtinë	Fillesa	PPP	100	88
Prishtinë	Prishtinë	Hello Kids	Privat	100	80
Prishtinë	Prishtinë	Kopshti i Endrrave	Privat	150	50
Prishtinë	Prishtinë	Akademia Ora	Privat	85	85
Prishtinë	Prishtinë	Joni-m	Privat	50	50
Prishtinë	Prishtinë	Kopshti i Endrrave	Privat	150	50
Prizren	Prizren	Perspektiva	Privat	60	50-55
Prizren	Prizren	Hapi i Parë	Privat	0	0
Prizren	Prizren	Hanna	Privat	0	0
Prizren	Prizren	Yllkat	Publik	0	0
Rahovec	Rahovec	Tulipanë	Publik	0	0
Shtime	Shtime	Albiona Asllani	Publik	40	36
Skenderaj	Skenderaj	Nëna Zahide	Publik	0	0
Suharekë	Suharekë	Melodia	Privat	200	98
Suharekë	Suharekë	Fluturat	Publik	0	0
Viti	Viti	Gëzimi Ynë	Publik	0	0
Vushtrri	Vushtrri	Dielloni	Privat	0	0
Vushtrri	Vushtrri	Diari	Privat	200	60
Vushtrri	Vushtrri	Foleja	Publik	168	160
Zubin Potok	Brnjak	Nase Dete	Publik	20	50
Zubin Potok	Velji Breg	Nase Dete	Publik	30	50
Zubin Potok	Zubin Potok	Nase Dete	Publik	180	180
Malishevë	Malishevë		Publik	70	65
Mitrovicë e Veriut	Mitrovicë e Veriut		Publik	360	380

Shtojca 5. Punonjëset/it me fëmijë të interesuar në shërbime të kujdesit të fëmijëve nga punëdhësi/ja

Punonjëseve/ve u është bërë pyetja në vijim: “nëse kompania ku ju jeni i/e punësuar kishte shërbime të kujdesit për fëmijë, brenda objektit të kompanisë apo afër, sa do ta përdorni këtë shërbim për fëmijët tuaj?”. Tabela në vijim ilustron se deri në ç’masë punonjëset/it treguan interes në përdorim të këtyre shërbimeve të kujdesit të fëmijëve të ofruara nga punëdhësi/ja e tyre.

Kompania	Komuna	Absolutisht Jo		Ndoshta Jo		Po, ndoshta		Po, sigurisht		Total të anketuar N
		N	R %	N	R %	N	R %	N	R %	
ETC	Pejë dhe Fushë Kosovë	1	4.2	0	0.0	3	12.5	20	83.3	24
Dukagjin	Pejë	0	0.0	1	8.3	1	8.3	10	83.3	12
Baruti GmbH	Prishtinë	1	10.0	0	0.0	1	10.0	8	80.0	10
VIVA Fresh Store	Pejë	1	11.1	0	0.0	1	11.1	7	77.8	9
Intertex Kosova	Pejë	1	12.5	0	0.0	0	0.0	7	87.5	8
RTV 21	Prishtinë	0	0.0	0	0.0	1	14.3	6	85.7	7
Raiffeisen Bank	Prishtinë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	5	100.0	5
Kolegji UBT	Prishtinë	1	16.7	0	0.0	1	16.7	4	66.7	6
Riinvest	Prishtinë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	4	100.0	4
Konson	Gjakovë	1	20.0	0	0.0	0	0.0	4	80.0	5
Kujtesa	Prishtinë	1	20.0	0	0.0	1	20.0	3	60.0	5
NLB	Prishtina	1	20.0	0	0.0	1	20.0	4	60.0	6
Comodita	Pejë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	3	100.0	3
Wear & Go	Gjakovë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	3	100.0	3
Klan Kosova	Prishtinë	0	0.0	0	0.0	2	50.0	2	50.0	4
Ujë Rugove	Pejë	0	0.0	2	40.0	1	20.0	2	40.0	5
DELTA Market	Pejë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
KRU Radoniqi	Gjakovë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
MAXI	Pejë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
Nasa Radost	Leposavic	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
Nertil	Gjakovë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
Butik Bravo	Leposaviq	0	0.0	1	33.3	0	0.0	2	66.7	3
Haliti	Kamenica	2	50.0	0	0.0	0	0.0	2	50.0	4
Osnovna skola	Leposaviq	0	0.0	4	50.0	3	37.5	1	12.5	8
Bahceci	Prishtinë	1	25.0	0	0.0	2	50.0	1	25.0	4
Drilon	Kamenicë	0	0.0	0	0.0	1	50.0	1	50.0	2
Greta shpk	Pejë	0	0.0	0	0.0	1	50.0	1	50.0	2
Radoniqi	Gjakovë	0	0.0	0	0.0	1	50.0	1	50.0	2
Conad		0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Dardanet	Pejë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Flotacija	Leposavi	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Fresh	Pejë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	100.0	2
Frizerski salon	Leposaviq	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Fungo	Kamenicë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
INTEREX	Pejë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Il Camino	Gjakovë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
InterTex Kosova	Pejë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
KOLEGJI UBT	Prishtinë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Mini Max	Pejë	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	100.0	1
Hotel Pashtriku	Gjakovë	0	0.0	1	50.0	0	0.0	1	50.0	2
Ylli Bec	Gjakovë	1	50.0	0	0.0	0	0.0	1	50.0	2
Komuna	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	4	57.1	3	42.9	0	0.0	7

Kompania	Komuna	Absolutisht		Ndoshta		Po, ndoshta		Po, sigurisht		Total të anketuar
		N	R %	N	R %	N	R %	N	R %	
Dom Zdravlja	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	5	71.4	2	28.6	0	0.0	7
Prince Coffee Shop	Pejë	0	0.0	0	0.0	2	100.0	0	0.0	2
AAB	Prishtinë	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Bolnica	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Fotografiska radnja	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
KFOR	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Parfimerija	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	2	66.7	1	33.3	0	0.0	3
Pekara Kolasin	Zubin Potok	0	0.0	2	66.7	1	33.3	0	0.0	3
Pizza bar Fratelo	Zveçan	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Restoran M	Zveçan	0	0.0	3	75.0	1	25.0	0	0.0	4
STR Labud	Leposaviq	0	0.0	2	66.7	1	33.3	0	0.0	3
Ubt	Prishtinë	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Ucitelski fakultet	Leposaviq	0	0.0	0	0.0	1	100.0	0	0.0	1
Apoteka	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Art Nails	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Beauty Palace	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Beauty nails	Leposaviq	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Besi	Kamenicë	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Centar za socijalni rad	Leposaviq	1	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1
Civilna zastita	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
Civilni sektor	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Dynamic Trade	Zveçan	0	0.0	4	100.0	0	0.0	0	0.0	4
Hiper Marker Rio	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
IBCM	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
Jugobanka	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
KPS	Zveçan	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Kolasin Prevoz	Zubin Potok	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
Kopaonik	Leposaviq	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Medjunarodni Poslovni Koledz	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Metal	Zveçan	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
MiM Poslaticara	Leposaviq	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
NGO Dominik	Zubin Potok	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Natural	Leposaviq	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
P.P. Trade	Leposaviq	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Pizerija Siena	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	2	100.0	0	0.0	0	0.0	2
Profesor	Zveçan	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Srednja Medicinska Skola	Mitrovicë e Veriut	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Str Bane	Zubin Potok	0	0.0	5	100.0	0	0.0	0	0.0	5
Szr Suza	Zubin Potok	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Vrtic Nasa Radost	Leposaviq	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Zitoprodukt	Leposaviq	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Totali		13	5.3	67	27.5	39	16.0	125	51.2	244

Shtojca 6. Tabela Punëdhënëseve/ve të interesuar në Përkrahjen e Rritjes së Qendrave të Kujdesit për Fëmijë

Punëdhënëset/it janë pyetur: “a do të ishit të interesuar që të hapni një objekt për kujdes për fëmijë vetëm për punonjëset/it tuaj?” si dhe “A do të ishit të interesuar të hapni një objekt të përbashkët për kujdes për fëmijë të cilin do ta përdornin edhe bizneset tjera që gjenden afër, duke e financuar atë së bashku?” dhe “nëse qeveria lokale do të ishte e interesuar në mbështetjen e një qendre për kujdes në zonën tuaj, a do të ishit të interesuar që të bashkë-financoit në të ardhmen kujdesin për fëmijët e punëtorëve tuaj si pjesë e një partneriteti publiko-privat?”.

Kompania	Komuna	# i të Punësuarve	% e Grave të Punësuarra	Të interesuar për krijimin e një objekti për kujdes të fëmijëve vetëm për punëtorët tuaj	Të interesuar për një qender të përbashkët për kujdes të fëmijëve me biznese të tjera lokale	Të interesuar në PPP
Kru Radoniqi	Gjakovë	260	15	Po	Po	Po
Konsoni	Gjakovë	104	32	Jo	Jo	Jo
Ëear and go	Gjakovë	40	50	Po	Po	Po
Haliti_s.m	Kamenicë	46	54	Nuk e di	Jo	Po
Besa Center	Kamenicë	40	93	Jo	Jo	Nuk e di
Driloni kamenice	Kamenicë	26	58	Jo	Po	Jo
DOO Kopaonik	Leposaviq	34	44	Jo	Jo	Jo
Eko Pak	Leposaviq	27	74	Jo	Jo	Nuk e di
Metal M	Leposaviq	27	48	Jo	Jo	Jo
OD Vukicevic	Leposaviq	26	15	Jo	Jo	Nuk e di
PP Kamilja	Leposaviq	22	9	Jo	Jo	Jo
Lesak	Leposaviq	20	25	Jo	Jo	Nuk e di
SZR Pekara Savic	Leposaviq	17	71	Jo	Jo	Jo
Fabrika stocne hrane	Leposaviq	17	29	Jo	Jo	Jo
Caffe Bar Vox	Leposaviq	15	40	Jo	Jo	Jo
MSN Petrol	Leposaviq	15	7	Jo	Jo	Nuk e di
Restoran Boemi	Leposaviq	14	71	Jo	Jo	Jo
Fruit Dryer	Leposaviq	12	75	Jo	Jo	Jo
Playground	Leposaviq	12	75	Jo	Jo	Jo
Volan	Leposaviq	12	42	Jo	Jo	Nuk e di
Atlantida	Leposaviq	12	0	Jo	Jo	Nuk e di
Farma Zavrata	Leposaviq	10	40	Jo	Jo	Nuk e di
DOO Bor Tehnik	Leposaviq	8	25	Jo	Jo	Jo
PP Vuca	Leposaviq	7	0	Jo	Jo	Jo
AG Computers	Leposaviq	7	57	Jo	Jo	Jo
Podrum pica	Leposaviq	7	0	Jo	Jo	Jo
Szr Miler	Leposaviq	6	0	Jo	Jo	Jo
Cafe Picerija Bambi	Leposaviq	5	60	Jo	Jo	Jo
Butik Bravo	Leposaviq	2	100	Jo	Jo	Nuk e di
Frizerski salon Marinero	Leposaviq	1	100	Jo	Jo	Jo
DOO Kosmetput	Mitrovicë	28	54	Jo	Jo	Nuk e di
Boom Taxi	Mitrovicë	25	8	Jo	Jo	Nuk e di

Kompania	Komuna	# i të Punësuarve	% e Grave të Punësuarra	Të interesuar për krijimin e një objekti për kujdes të fëmijëve vetëm për punëtorët tuaj	Të interesuar për një qender të përbashkët për kujdes të fëmijëve me biznese të tjera lokale	Të interesuar në PPP
Hiper market Rio	Mitrovicë	15	60	Jo	Nuk e di	Nuk e di
Restoran Rio	Mitrovicë	15	40	Jo	Jo	Jo
Picerija Bela Napoli	Mitrovicë	10	60	Jo	Jo	Jo
Beauty Palace	Mitrovicë	10	100	Jo	Nuk e di	Jo
Caffe Bar Rio	Mitrovicë	8	63	Nuk e di	Nuk e di	Nuk e di
Caffe Bar BarCode	Mitrovicë	7	0	Jo	Jo	Jo
Picerija Siena	Mitrovicë	7	43	Jo	Jo	Jo
Fotokopirnica Otisak	Mitrovicë	6	17	Jo	Jo	Jo
Otisak	Mitrovicë	6	33	Jo	Jo	Jo
Radio Vibe	Mitrovicë	5	60	Jo	Nuk e di	Nuk e di
Parfimerija Grazia	Mitrovicë	5	40	Jo	Jo	Nuk e di
Juice bar	Mitrovicë	5	80	Jo	Po	Po
Ëatea, ëelnes centar	Mitrovicë	5	100	Jo	Jo	Jo
Caffe picerija Fratelo	Mitrovicë	4	50	Jo	Jo	Jo
Parfimerija Dove	Mitrovicë	4	75	Jo	Jo	Jo
Etc	Pejë	3000	60	Jo	Nuk e di	Jo
Baruti	Prishtinë	235	49	Po	Jo	Jo
Riinvest	Prishtinë	70	50	Po	Po	Po
Farming Papers	Zubin Potok	34	74	Jo	Jo	Jo
PP Profit	Zubin Potok	12	17	Jo	Nuk e di	Nuk e di
Str Fuzija	Zubin Potok	5	80	Jo	Jo	Jo
Dynamic trade	Zveçan	46	33	Jo	Jo	Nuk e di
Robna kuca Metal	Zveçan	45	33	Jo	Nuk e di	Nuk e di
Restoran M	Zveçan	15	67	Jo	Nuk e di	Nuk e di
Restoran Hajducki	Zveçan	13	69	Jo	Jo	Jo
Konak	Zveçan	12	8	Jo	Jo	Jo
Pumpa Ceki	Zveçan	7	71	Jo	Jo	Nuk e di
Pizerija Raffaelo	Zveçan	5	60	Jo	Jo	Nuk e di
Biosaz	Zveçan	5	80	Jo	Jo	Nuk e di
Svecana sala M	Zveçan	5	80	Jo	Jo	Nuk e di

Shtojca 7. Lista e Pjesëmarrësve në Hulumtim

Emri	Komuna	Departament/ Organizata	Pozita
Arbërie Nagavci	Prishtinë	Drejtoria e Arsimit	Drejtoreshë
Dren Kukaj	Prishtinë	Prona	Drejtor
Liburn Aliu	Prishtinë	Planifikimi Urban	Drejtor
Shejnaze Masurica	Kamenicë	Financave	Drejtoreshë
Muhamet Thaqi	Kamenicë	Urbanizëm	Udhëheqës
Naser Hashani	Kamenicë	Financa	Zyrtar i Lart Financiar
Neziktere Spahiu	Kamenicë	Pronë	Zyrtar Ligjor i Sektorit
Kimete Kryeziu	Kamenicë	Sherbimeve Sociale	Udhëheqës i Sektorit për Shërbime Sociale
Besim Avdimetaj	Pejë	Arsimit	Drejtor
Edmond Shala	Pejë	Pronë	Drejtor
Jeton Abazaj	Pejë	Financa	Drejtor
Diana Qarkaxhija	Gjakovë	Arsimit	Drejtoreshë
Teki Shala	Gjakovë	Financa dhe Buxhet	Drejtor
Skender Tullumi	Gjakovë	Pronë	Drejtor
Basri Komoni	Gjakovë	Mirëqenies Sociale	Drejtor
Jelisaveta Marjanovic	Mitrovicë e Veriut	Shoqata e Prindërve	Anëtarë
Anica Balovic	Mitrovicë e Veriut	Shoqata e Prindërve	Anëtarë
Aldijana Bektesevic	Mitrovicë e Veriut	Zyrtar i Financave për Veriun	Zyrtar Administrativ
Sergej Zaporozac	Mitrovicë e Veriut	Zyra për Komunikime	Zëdhënës
Jelena Kasalovic	Mitrovicë e Veriut	Shërbime Sociale	Zyrtar
Danijela Vujacic	Mitrovicë e Veriut	Qeveria e Serbis, Sektori i Financave	Këshilltar
Dusica Gusnic	Mitrovicë e Veriut	Sherbimeve Sociale	Zëdhënës
Zoran Bratic	Mitrovicë e Veriut	Financa	Drejtor
Nevena Dutina	Mitrovicë e Veriut	Planifikimi Urban	Zyrtar
Dragan Spasojevic	Mitrovicë e Veriut	Planifikimi Urban	Drejtor
Dusan Milunovic	Mitrovicë e Veriut	Zyra në Veri	Kordinator
Ivana Milicevic	Mitrovicë e Veriut	Qendra për Kujdesin e Fëmijëve	Udhëheqës i Financave
Kozeta Imami	Prishtinë	UNICEF	Zyrtar i Zhvillimit për Fëmijëri te Hershme
Tamara Slavkovic	Prishtinë	UNICEF	Asistent i Programeve
Hysni Maxharraj	Istog	Financa	Drejtor
Imrane Ramadani	Prishtinë	MASHT Departamenti i Edukimit Parashkollor	

Shtojca 8. Pyetësorët dhe udhërfyesit e intervistimit

Drejt transparencës dhe çdo përsëritjeje të mundshme të këtij hulumtimi, për të mundësuar vlefshmërinë dhe besueshmërinë e të dhënave, RrGGK beson se është e rëndësishme të ndaj detajet e pyetësorëve. Nëse këto instrumente do të përdoren në të ardhmen, ju lutemi ta njoftoni RrGGK-në duke na shkruar në info@womensnetwork.org, dhe ju lutemi ta pranoni autorësinë origjinale të pyetësorit apo të udhërfyesit të intervistimit si vijon: “nga Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës dhe Swisscontact, projekti Promovimi i Punësimit në Sektorin Privat”. Pasi që këto janë krijuar në Kobo Collect, edhe forma elektronike mund të ndahen sipas kërkesës.

Pyetësori për gratë e papunësuar

Përsëritje, unë punoj për RrGGK dhe ne jemi duke anketuar gratë e papunësuar në komunën tuaj, për të ditur më shumë rreth nevojave të tyre. Më specifikisht, ne duam të dijmë rreth përdorimit dhe disponueshmërinë e kopshteve/çerdheve në zonën ku ju jetoni. Për këtë anketim, do të donim të bisedonim shkurtimisht me një nënë që ka fëmijë të moshës nën 7 vjeçare me ditëlindjen më të afërt me datën e sotme. Kush është ky person? *Anketues, pyete respondentin: A ka respondentin ndonjë fëmijë që është nën moshët 7 vjeçare? A është e papunësuar tani?*

1. Komuna 2. Rural/Urban

Fillimisht I kam disa pyetje lidhur me ju dhe familjen tuaj

3. Në cilin vit jeni lindur?

Përkatësia etnike

4. Me cilin grup etnik identifikoheni? Përzgjedhni të gjitha që janë të zbatueshme.

4.1. Ashkali	4.2. Shqiptarë	4.3. Serb	4.4. Rome
4.5. Egjiptian	4.6. Boshnjak	4.7. Goran	4.8. Turke
4.9. Tjetër	4.9.1. Cilët të tjetër?		

Edukimi

5. Sa vite shkollë i keni kryer?

6. Cili është statusi juaj martesor TANI?

6.1. Beqare (nënë)	6.2. E fejuar	6.3. Bashkjetesë	6.4. Martuar
6.5. Divorcuar	6.6. Vejushë		

7. Cili është statusi i punësimit i partnerit tuaj TANI??

7.1. I/e punësuar	7.2. I/e pa punësuar	7.3. I pa aftë për punë	7.4. Student/e
7.5. I/e pensionuar			

Fëmijë

8. Sa fëmijë i keni?

9. Sa prej fëmijëve tuaj janë në edukim parashkollorë ose në arsim fillorë (nga klasa I deri në 5)

10. Sa nga fëmijët tuaj janë të moshës nga 3 deri në 6 vjeç, por që nuk janë në parashkollorë ose në shkollë fillore

11. Sa fëmijë janë të moshës 1 deri në 2 vjeç?

12. Sa fëmijë janë me të ri se 1 vjet?

13. Sa fëmijë i keni të cilët janë në klasë të 6- të ose me të jetër?

Statusi i papunësisë

14. Cila nga deklaratat e më poshtme e përshkruan më së miri statusin tuaj të punësimit tani?

14.1. Punoj pa pagesë në biznes familjarë (p.sh., në dyqan të familjes)

14.2. Punoj pa pagesë jashtë shtëpie (fermë, kujdesem për kafshët, p.sh., lopë/pula, etj.)

14.3. Punoj pa pagesë në shtëpi (kujdesem për fëmijët, kujdesem për të moshuarit, për kopsht, mirëmbajtje të shtëpisë etj)

14.4. Punoj me pagesë herë pas here (konsulente/punëtore sezonale)

14.5. E papunë, por duke kërkuar për një punë

14.6. E papunë, NUK kërkoj punë

14.7. Studente

14.8. E Pensionionuar

14.9. I pa aftë për punë për shkak të aftësisë së kufizuar

14.10. Tjetër 14.10.1. Cka tjetër?

Arsyet pse nuk punoni

15. Cilat janë arsyet KREYESORE pse nuk punoni për para?

- 15.1.1. Nuk kam mundur të gjejë punë
- 15.1.2. Punët e kujdesit për shtëpinë (për fëmijët, të moshuarit, personat me aftësi të kufizuara)
- 15.1.3. Punët e mirëmbajtjes së shtëpisë në shtëpi (pastrim, etj.)
- 15.1.4. Duhet të punoj jashtë shtëpie (fermë, kujdesem për kafshët, p.sh., lopë/pula, etj.)
- 15.1.5. Nuk kam nevojë të punoj; familja ka të ardhura të mjaftueshme
- 15.1.6. Familja nuk më lejon të punoj
- 15.1.7. Nuk kam ku t'i lë fëmijët gjatë kohës kur jam në punë
- 15.1.8. Ende jam studente
- 15.1.9. Nuk ia vlen (për pagë të vogël)
- 15.1.10. E paaftë për punë
- 15.1.11. Tjetër
- 15.1.12. Nuk e di / s'kam përgjigje

15.2. Për kënd kujdeneni aktualisht në familjen tuaj?

- 15.2.1. Fëmijë
- 15.2.2. Të moshuar (ë)
- 15.2.3. Dikë me aftësi të kufizuara fizike
- 15.2.4. Dikë me aftësi të kufizuara psikologjike
- 15.2.5. Dikë që është i semurë
- 15.2.6. Tjetër
- 15.2.6.1. Kë tjetër?

16. A dëshironi të punoni me pagesë?

- 16.1. Po
- 16.2. Jo

17. Në cilin nga llojet e mëposhtme të punës me pagesë do të dëshironit MË SË SHUMTI të punoni?

- 17.1. Të fillojë biznesin tim
- 17.2. Të punoj më shumë në biznesin familjar
- 17.3. Të punoj për një punëdhënës tjetër jashtë familjes

Kujdes për fëmijë

18. A do ta merrnit në konsideratë shfrytëzimin e shërbimeve të kujdesit për fëmijë për fëmijën/fëmijët tuaj?

- 18.1. Po
- 18.2. Jo

19. Cilat janë arsyet kryesore pse nuk do ta merrnit në konsideratë shfrytëzimin e shërbimeve të kujdesit?

- 19.1. Nuk me nevojitet
- 19.2. Dua t'i rris fëmijët vet
- 19.3. Nuk iu besoj këtyre qendrave
- 19.4. Qendrat janë shumë të shtrenjta
- 19.5. Partneri im nuk dëshiron ti shfrytëzojmë
- 19.6. Partneri ose familja ime nuk dëshiron që t'i shfrytëzojmë
- 19.7. Tjetër
- 19.7.1. Çka tjetër?

20. Sipas mendimit tuaj, sa duhet të kushtojë kujdesi për një fëmijë për një muaj?

- 21. A ka ndonjë shërbim të kujdesit për fëmijë në zonën tuaj ku mund t'i dërgoni fëmijët tuaj nëse dëshironi të punoni?
- 21.1. Po
- 21.2. Jo

Mundësia e shfrytëzimit të shërbimeve të kujdesit për fëmijë

22. A do ta merrnit në konsideratë që t'i dërgoni fëmijët tuaj atje?

- 22.1. Po
- 22.2. Jo

22. Nëse do të kishte në dispozicion një shërbim për kujdes të fëmijëve, a do ta merrnit në konsideratë t'i dërgoni fëmijët atje?

- 21.1.1. Po
- 22.2.1. Jo

23. Pse jo?

- 23.1. Është shumë larg
- 23.2. Është shumë shtrenjtë
- 23.3. Edukatorët/et nuk janë mjaftë të kualifikuara
- 23.4. Kushtet nuk janë të mira sa duhet
- 23.5. Tjetër

Konsideratat lidhur me kujdesin për fëmijë

24. Çfarë do të merrnit parasysh gjatë përzgjedhjes së ofruesit të shërbimeve të kujdesit për fëmijët tuaj?

- 24.1. Aktivitete edukuese
- 24.2. Aktivitete rekreative
- 24.3. Personeli i kualifikuar
- 24.4. Ushqimi i shëndetshëm
- 24.5. Art & aktivitete zejtarie
- 24.6. Sporte dhe aktivitete në ambient të jashtëm
- 24.7. Çmimi i përballueshëm
- 24.8. Lokacioni
- 24.9. Kushtet dhe pastertia
- 24.10. Siguria
- 24.11. Tjetër
- 24.11.1. Çfarë tjetër?

25. A keni shfrytëzuar ndonjëherë shërbimet e kujdesit për fëmijë (kopsht/çerdhe) për ndonjë nga fëmijët tuaj?

- 25.1. Po
- 25.2. Jo

Kënaqësia me shërbimet e kujdesit për fëmijë

26. Sa keni qenë e kënaqur me shërbimet e tyre?

- 26.1. Shumë e kënaqur
- 26.2. E kënaqur
- 26.3. E pa kënaqur
- 26.4. Shumë e pa kënaqur

27. Pse keni qenë e pa kënaqur?
- 27.1. Është shumë larg nga puna
27.3. Ushqimi i pa shëndetshëm
27.5. Vendi është i rrezikshëm
27.7. Fëmija nuk meson asgjë (edukohet)
27.9. Personeli /educatore nuk janë të trajnuara
27.11. Është e shtrenjtë
27.12. Është keq që fëmija të mos jetë me nënën, babën ose me ndonjë të afërm
27.13. Tjetër
- 27.2. Është shumë larg nga shtëpia
27.4. Objekti nuk është higjienik
26.6. Vendi është shumë i vogël
27.8. Fëmija nuk mund të shoqërohet me fëmijet tjerë
27.10. Shumë pak edukatorë/e
27.13.1. Çfarë arsye tjetër?

28. Pse keni qenë të kënaqur?
- 28.1. Është afër punës
28.3. Fëmija ushqehet me ushqim të shëndetshëm
28.5. Vendi është i sigurtë
28.7. Fëmija mëson gjëra të reja (programi edukativ)
28.9. Personeli/educatore nuk janë mirë-trajnuara
28.11. Është e përballueshme
- 28.2. Është afër shtëpisë
28.4. Objekti është higjienik / i pastër
28.6. Ka mjaftueshë hapsirë
28.8. Fëmija mund të shoqërohet me fëmijë e tjerë
28.10. Ka mjaftë edukatorë
28.12. Tjetër
28.12.1 Çfarë arsye tjetër?

29. A mund të na tregoni përafërsisht sa e keni paguar në muaj ofruesin e kujdesit për një fëmijë?

30. A e shfrytëzoni ende atë shërbim të kujdesit për fëmijë?
30.1. Po
30.2. Jo

Arsyet për ndërprerje

31. Cilat janë arsyet kryesore që e keni ndërprerë shfrytëzimin e shërbimeve të kujdesit?
- 31.1. Shumë e shtrenjtë
31.3. Kujdesëm vet për fëmijët e mi
31.5. Nuk jam e kënaqur me shërbimin
31.7. Nuk ka aktivitete të mjaftueshme rekreative
31.9. Ushqim i pa shëndetshëm
31.11. Aktivitete të pamjaftueshme sportive dhe në ambient të jashtëm
31.12. Kushte dhe pastërti e dobët
31.14. Tjetër
- 31.2. Shumë larg nga shtëpia
31.4. Dikush tjetër kujdeset për fëmijët e mi tani
31.6. Nuk ka aktivitete të mjaftueshme edukative
31.8. Mungesë të personelit të kualifikuar
31.10. Aktivitete të pamjaftueshme artistike & zejtarie
31.13 Mungesë sigurie
31.14.1. Cila arsye tjetër?

32. Cilat janë arsyet KRYESORE që nuk e keni shfrytëzuar shërbimin e kujdesit për fëmijë?

- 32.1. Kujdesem/jam kujdesur vet për fëmijët e mi
32.3. Partneri im nuk ka dëshiruar që t'i dërgojmë fëmijët në qendër të kujdesit për fëmijë
32.4. Partneri /familja ime nuk ka dëshiruar që t'i dërgojmë fëmijët në qendër të kujdesit për fëmijë
32.5. Është tepër e shtrenjtë
- 32.2. Nuk ka asnjë shërbim të kujdesit për fëmijë në zone
32.6. Nuk me ka pëlqyer qendra e kujdesit ditorë për fëmijë

33. Nëse do të kishit qasje një një qendër cilësore dhe të përballueshme të kujdesit për fëmijë, me çmimin që e përmendët më herët, dhe nëse do t'i përmeshtë pritjet e cekura më lartë, a do t'i dërgonit fëmijët tuaj në atë qendër të kujdesit për fëmijë?

- 33.1. Po
33.2. Jo

Shqyrtimi i punësimit

34. Nëse do të mund t'i dërgonit fëmijët tuaj në një qendër të kujdesit për fëmijë, a mendoni se do të fillonit të punonit në një punë me pagesë?
34.1. Po
34.2. Jo

35. A do të dëshironit të ishit pjesë e Këshillit të Prindërve i cili e menaxhon qendrën e kujdesit ditorë në zonën tuaj?

- 35.1. Po
35.2. Jo
35.2.1. Pse jo?

Operimi i qendrës së kujdesit

36. Cili nga akterët më poshtë, nëse ju përshtatët ndonjëri, do të preferonit ta drejtonte qendrën e kujdesit për fëmijët tuaj?
36.1. Qeveri
36.2. Biznes privat
36.3. Partneritet Publiko-Privat
36.4. Tjetër
36.4.1 Cili tjetër?

37. A dëshironi të shtoni diçka ose të na tregoni diçka tjetër?

38. Në cilën gjuhë është bërë anketa?
38.1. Shqip
39.2. Serbisht
39.3. Anglisht
39.4. Tjetër
39.4.1. Cila tjetër?

Hulumtimi i qendrave të kujdesit

Komuna

1. Komuna 2. Emri i qendrës 3. Gjinia e respondentit

Pozita

4. Pozita e respondentit 5. Sa vite keni qenë në këtë pozitë?
6. Në cilin vit është hapur qendra juaj e kujdesit?

Themelimi

7. Cila nga pikat e mëposhtme e përshkruan më së miri mënyrën se si është themeluar fillimisht qendra?
7.1. Nga qeveria 7.2. Si partneritet Privato-Publik (qeveria dhe biznesi së bashku)
7.3. Si ndermarrje private 7.4. Si OJQ lokale ose si organizatë jo fitimprurëse 7.5. Nga një donator nderkombëtar
7.6. Tjetër 7.6.1. Ju lutem shkruani në cilën mënyrë tjetër:

Lloji i qendrës

8. Cila e përshkruan më së miri mënyrën se si funksionon qendra tani??
8.1. E drejtuar nga qeveria 8.2. Si një partneritet Publiko-Privat (qeveria dhe biznesi së bashku)
8.3. Si ndermarrje private 8.4. Si OJQ lokale
8.5. Nga një donator nderkombëtar 8.6. Tjetër 8.6.1. Ju lutem shkruani si.

Punonjësit/et

9. Sa punonjës gjithsej ka qendra juaj? 10. Sa punojnë me orar të plotë? 11. Sa punojnë me gjysmë- orari?
12. Sa jënë gra? 13. Sa janë burra?

Punëtorët burra

14. Cilët mendoni se janë faktorët kryesorë pse nuk keni më shumë punonjës burra?
14.1. Burrat nuk aplikojnë 14.2. Burrat nuk janë të kualifikuar ose arsimuar mjaftueshëm
14.3. Ky lloj l punës nuk është l paraparë për burra 14.4. Pagesa është shumë e ulët
14.5. Tjetër 14.5.1. Ju lutem, shkruani cilët faktorë tjerë

15. A do ta merrnit në konsideratë të punësoni më shumë burra?

- 15.1. Po 15.2. Jo

16. Pse jo?

- 16.1. Burrat nuk janë të kualifikuar apo edukuar mjaftueshëm 16.2. Ky lloj l punës nuk është l destinuar për burra
16.3. Tjetër 16.3.1. Çfarë arsye tjetër?

Niveli i arsimit të punonjësve

17. A është kusht që punonjësit të kenë një nivel minimal të arsimit?

- 17.1. Po 17.2. Jo

18. Cilin nivel?

- 18.1. Diplomë e shkollës fillore. 18.2. Diplomë e shkollës së mesme të lartë
18.3. Diplomë e shkollës së mesme të ulët. 18.4. Diplomë universitare (BA) ose arsimim shtesë.

Kualifikimet e punonjësve

19. A është kusht që punonjësit të jenë të kualifikuar në një fushë të veçantë të studimeve?

- 19.1. Po 19.2. Jo

20. Cila fushë ose cilat fusha?

- 20.1. Arsim - Program parashkollor 20.2. Arsim - Shkollë e lartë pedagogjike 20.3. Arsim – Tjetër
20.4. Fakulteti i Shkencave Sociale - Kujdes dhe Mirëqenie e Fëmijëve 20.5. Fakulteti Filozofik – Pedagogji
20.6. Mjekësi 20.7. Shkenca tjera sociale (sociologji, psikologji) 20.7.1. Tjetër

21. Sa prej punonjësve tuaj janë prindër që kanë fëmijë nën moshën 13 vjeç?

22. A i lejoni punonjësit tuaj t'i sjellin fëmijët e tyre në këtë qendër kujdesi?

- 22.1. Po 22.2. Jo

23. Sa paguajnë punonjësit që fëmijët e tyre të vijnë në qendër, në krahasim me prindërit tjerë?

- 23.1. Asgjë, është pa pagesë 23.2. Një tarifë me zbritje (më pak se prindërit tjerë)
23.3. More than other parents 23.4. Njëjtë si prindërit tjerë 23.5. Tjetër

24. Mesatarisht, sa paguani zakonisht për një punonjës në muaj, duke përfshirë kontributin pensional dhe tatimet (bruto)?
25. Mesatarisht, sa vite ka punuar një punonjës për ju?
26. A keni probleme me fluktuimin e punonjësve (d.m.th. me punonjësit që e lënë punën)?
26.1. Po   26.2. Jo

Arsyet pse punonjësit e lënë punën

27. Cilat janë arsyet kryesore pse punonjësit e lënë punën?
27.1. Pagesë e ulët   27.2. Pakënaqësi me kushtet e punës   27.3. Pakënaqësi me orarin e punës
27.4. Nuk duan të punojnë   27.5. Duhet të kujdesen për fëmijët e tyre   27.6. E humbin durimin me fëmijë
27.7. Tjetër

Ditët e punës

28. Sa ditë në javë qëndron hapur qendra juaj e kujdesit?
29. Cilat ditë të javës?
29.1. E hënë   29.2. E martë   29.3. E merkurë   29.4. E enjte
29.5. E premte   29.6. E shtunë   29.7. E diele

Pushimet

30. A punoni gjatë festive kombëtare?
30.1. Po   30.2. Jo
31. A duhet të paguajnë klientë më shumë për kujdesin e fëmijëve të tyre gjatë festave kombëtare?
31.1. Po   31.2. Jo

32. Sa paguajnë GJITHSEJ klientët për një fëmijë për një ditë feste kombëtare (në euro)?

Pagesa për festa

33. A i paguani punonjësit më shumë për punë gjatë festave?
33.1. Po   33.2. Jo
34. Sa PËRQIND të pagës i paguani PËRVEÇ pagës së tyre normale, për punë gjatë festave?

Muajt gjatë të cilëve nuk punoni

35. A ka ndonjë muaj gjatë vitit kur qendra është e mbyllur?
35.1. Po   35.2. Jo
36. Cilët muaj?

Orari i punës

37. Në sa ora hapet qendra çdo ditë?
38. Në sa ora mbyllet qendra çdo ditë?

Mosha e fëmijëve

39. A pranoni fëmijë të cilët janë nën moshën 1 vjeç?
39.1. Cila është mosha më e re e fëmijëve që i pranoni (në muaj)?
39.2. Cila është mosha më e re e fëmijëve që i pranoni (në vite)?
40. Cila është mosha më e vjetër e fëmijëve që i pranoni?
41. Sa fëmijë gjithsej keni kapacitet t'i pranoni (maksimumi)?

Kërkesa për Shërbime të Kujdesit

42. Aktualisht, a keni kërkesë më të lartë sesa që keni hapësirë në qendër?
42.1. Përafërsisht, sa fëmijë i keni kthyer muajin e KALUAR (në prill) për shkak se nuk keni pasur hapësirë të mjaftueshme për ta?
42.2. A keni listë të pritjes?
42.2.1. Aktualisht, sa fëmijë janë në listën tuaj të pritjes?

Nevojat e veçanta fizike

43. A jeni në gjendje të ofroni shërbime për fëmijët me nevoja të veçanta FIZIKE (p.sh. të verbër, të shurdhër, me të meta fizike)?
43.1. Ju lutemi, jepni shpjegime.

Nevojat e veçanta psikologjike

44. A jeni në gjendje të ofrojnë shërbime për fëmijët me nevoja të veçanta PSIKOLOGJIKE (p.sh. me autizëm, me çrregullimin e mungesës së vëmendjes, etj.)?

44.1. Ju lutemi, jepni shpjegime.

Gjuhët

45. Në cilat gjuhë i ofroni shërbimet e kujdesit?

45.1. Shqip   45.2. Anglisht   45.3. Serbisht   45.4. Tjetër   45.4.1. Në cilat gjuhë tjera?

Fëmijët në qendër të kujdesit

46. Sa fëmijë i keni nën kujdes në qendrën tuaj sot?

Sa fëmijë i keni aktualisht në secilën nga këto grupmosha?

46.1. Sa fëmijë janë më të vegjël se 6 muaj?

46.2. Sa fëmijë janë të moshës nga 6 muaj deri në më pak se një vit?

46.3. Sa fëmijë janë të moshës nga një deri në 3 vite?

46.4. Sa fëmijë janë të moshës 4 vjeç?

46.5. Sa fëmijë janë të moshës 5 vjeç?

46.6. Sa fëmijë janë të moshës 6 vjeç ose më të vjetër?

Kjo nuk është e barabartë me numrin total. Ju lutemi, kontrolloni përsëri.

Etnia e fëmijëve

47.1. Sa fëmijë janë shqiptarë?

47.2. Sa fëmijë janë serbë?

47.3. Sa fëmijë janë romë, ashkali dhe egiptianë?

47.4. Sa fëmijë janë turq?

47.5. Sa fëmijë janë boshnjakë?

47.6. Sa fëmijë janë të etnive tjera?

47.6.1. Të cilave etni?

48. A udhëtojnë fëmijët për të cilët kujdeseni ju nga ...

48.1. Në afërsi: lagjia e njëjtë

48.2. Në të njëjtën qytezë

48.3. Në një qytezë tjetër në të njëjtën komunë

48.4. Në një qytezë tjetër në një komunë tjetër

Raporti fëmijë edukatorë/e

49. Sa fëmijë për një edukatorë/e keni për fëmijët NËN moshën 3 vjeç?

49.1. Sa fëmijë për një edukatorë/e keni për fëmijët e moshës 3 vjeç dhe më të vjetër?

50. Sa është pagesa për muaj për një fëmijë?

50.1. A i ulni tarifat për prindërit që kanë më shumë se një fëmijë në qendrën tuaj?

50.1.1. Sa është pagesa PËR NJË FËMIJË për familjet që kanë disa fëmijë në qendrën tuaj (në euro)?

51. A pranoni ndonjëherë fëmijë me pagesë ditore? (që paguajnë për një ditë)

51.1. Sa është pagesa për ditë për një fëmijë?

Aktivitetet e qendrës për grupmoshat 0-3

Gjatë një ditë të zakonshme në qendrën tuaj, mesatarisht, sa minuta i kalon një fëmijë i MOSHËS 0 DERI NË 3 në secilin nga aktivitetet e më poshtme?

52. Duke fjetur

53. Duke u ushqyer

54. Duke shikuar TV

55. Duke luajtur me video-lojëra, lojëra kompjuterike, telefona/tableta

56. Duke luajtur në ambient të hapur

57. Duke luajtur me lodra

58. Duke lexuar ose duke dëgjuar leximin e librave

59. Tjetër

59.1. Ju lutemi, shkruani cilat aktivitete tjera

Aktivitetet në qendër për grupmoshat 4 dhe më të vjetër

Gjatë një ditë të zakonshme në qendrën tuaj, mesatarisht, sa minuta i kalon një fëmijë i MOSHËS 4 DHE MË I VJETËR në secilin nga aktivitetet e më poshtme?

60. Duke fjetur

61. Duke u ushqyer

62. Duke shikuar TV

63. Duke luajtur me video-lojëra, lojëra kompjuterike, telefona/tableta

64. Duke luajtur në ambient të hapur

65. Duke luajtur me lodra

66. Duke lexuar ose duke dëgjuar leximin e librave

67. Të tjera

67.1. Ju lutemi, shkruani cilat aktivitete tjera

Ushqim

68. Gjatë një ditë të rregullt dhe normale në qendrën tuaj, cilin nga ushqimet e më poshtme ZAKONISHT ua shërbeni fëmijëve?

68.1. Ju lutemi, shkruani cilat ushqime tjera

Tarifat për ushqim

69. A paguajnë prindërit para shtesë që fëmijët e tyre të marrin ndonjë nga këto (përveç pagesës bazike për kujdes)?

69.1. Sa para shtesë paguajnë ata për ushqimin e mëngjesit për një ditë?

69.2. Sa para shtesë paguajnë ata për ushqimin e drekës për një ditë?

69.3. Sa para shtesë paguajnë ata për ushqimin e darkës për një ditë?

69.4. Sa para shtesë paguajnë ata për ushqime të lehta për një ditë?

Pijet

70. Cilat nga këto pije ua shërbeni fëmijëve për ÇDO DITË?

70.1. Lëngje të gazuara (coca cola, fanta)
70.5. Tjetër

70.2. Ujë
70.5.1. Ju lutemi, shkruani cilat pije tjera

70.3. Produkte qumështi
70.4. Lëngje

Kushtet në qendrës

71. Sipas mendimit tuaj, çfarë duhet të ketë një qendër cilësore e kujdesit?

71.1.1. Këndë lodrash në ambient të jashtëm

71.2. Ushqime me vlera nutritive

71.3. Siguri (rrethoja, etj.) 58.4 Edukatorë/e të arsimuara (p.sh. universitet)

71.5. Edukatorë/e me trajnime shtesë (përveç universitetit) 71.6. Objekte të pastra/higjienike

71.7. Shumë hapësirë për të luajtur brenda objektit

71.8. Lodra

71.9. Program edukativ

71.10. Televizion

71.11. Tjetër

72. Cilat nga këto gjëra i posedon qendra juaj?

72.1. Çfarë tjetër?

Përfshirja e komunitetit

73. A i përfshini prindërit dhe komunitetin në aktivitetet tuaja në kuadër të qendrës?

73.1. Si i përfshini ata?

73.2. Në çfarë mënyrash tjera?

Tani i kemi disa pyetje lidhur me sfidat me të cilat ballafaqohet qendra juaj?

74. Cilat janë sfidat më të mëdha me të cilat ballafaqohet biznesi juaj?

74.1. Kostoja është më e lartë sesa të hyrat

74.2. Tepër shumë rregullore qeveritare

74.3. Prindërit janë shumë kërkues

74.4. Fëmijët nuk janë shumë të sjellshëm

74.5. Nuk mund t'i mbajmë edukatorët/et

74.6. Tjetër

74.6.1. Cilat sfida tjera?

75. Sa janë shpenzimet tuaja operative për një muaj, mesatarisht (p.sh. për qira, ujë, energji elektrike, mbeturina, furnizime, ushqim për fëmijët, etj. së bashku)?

Subvencionet nga shteti

76. A merrni ndonjë përfitim apo subvencion nga shteti?

77. Nga cili institucion?

78. Sa merrni për një muaj?

79. Sa merrni për një fëmijë?

Bashkëpunimi me qeverinë

80. Hipotetifikisht, a do të dëshironit të bashkëpunoni me qeverinë për ta zgjeruar qendrën tuaj për kujdes ditorë?

80.1.1. Ju lutemi, jepni shpjegime.

Bashkëpunimi me biznese

81. Hipotetifikisht, a do të dëshironit të bashkëpunoni me biznese për ta zgjeruar qendrën tuaj për kujdes ditorë?

81.1.1. Ju lutemi, jepni shpjegime.

Bashkëpunimi me komunitetin

82. Nëse do të merrnit një kërkesë nga komuniteti për t'i bashkuar qendrat e kujdesit ditorë (personelin dhe fëmijët) në një qendër të madhe në një zonë ku ka më shumë biznese, a do ta bënit këtë?

82.1.1. Ju lutemi, jepni shpjegime.

83. Sipas mendimit tuaj, cila do të ishte mënyra më e mirë për të hapur më shumë qendra të kujdesit në Kosovë?

84. A keni diçka tjetër që dëshironi të na tregoni për qendrën tuaj ose për sfidat me të cilat ballafaqohet qendra?

Ju faleminderit për kontributin tuaj në këtë hulumtim!

Pyetësori i punëtoreve/ëve

1. Emri i Komunës   2. Ju lutem specifikojeni   3. Emri i kompanisë
4. Ju lutem shënoni gjininë   5. Në cilin vit keni lindur?

6. Statusi civil

- 6.1. Bashkëjetoj me partnerin (pa martuar)   6.2. E/I martuar   6.3. Divorcuar   6.4. E/I vejë
6.5. Në lidhje, por nuk jetojmë bashkë   6.6. E/I pamartuar

7. Në kompaninë ku jeni të punësuar, a punoni zakonisht tërë vitin (përveç pushimeve), apo vetëm gjatë sezoneve të caktuara?

- 7.1. Gjatë tërë vitit   7.2. Vetëm gjatë sezoneve
8. Sa ditë në javë punoni zakonisht?   9. Sa ditë në javë punoni zakonisht?
10. Gjatë muajve që punoni, zakonisht sa ditë në javë punoni?   11. Sa orë punoni gjatë ditës zakonisht?
12. A është partneri/gruaja/burri juaj i punësuar (ose vetë-punësuar)?   13. A keni fëmijë?

Numri i fëmijëve

14. Sa fëmijë i keni?
15. Sa prej tyre janë në parashkollorë ose shkollë fillore (klasa e parë deri në të pestën)?
16. Sa prej tyre janë ndërmjet 3 dhe 6 vjeç, por që nuk janë akoma në shkollën fillore ose parashkollorë?
17. Sa prej tyre janë ndërmjet 6 muajsh deri në 3 vjeç?
18. Sa prej tyre janë më të vegjël se 6 muaj?

Fëmijët në shkollë fillore ose parashkollorë

20. Keni thënë që keni #X fëmijë që janë në shkollë fillore (prej klasës I-re deri në V-te) ose parashkollorë. Kush kujdeset për këta fëmijë para ose pas shkollës përderisa ju jeni në punë?

- 20.1. Nëna e fëmijës   20.2. Babai i fëmijës   20.3. Gjyshërit e fëmijës   20.4. Një i afërm tjetër i fëmijës
20.5. Një person që nuk është anëtar i familjes kujdeset për fëmijën NË shtëpinë TIME
20.6. Një person që nuk është anëtar i familjes kujdeset për fëmijën NË shtëpinë e TIJ/SAJ
20.7. Fëmijët janë të pavarur dhe kujdesen për veten
20.8. Tjetër   20.8.1 Ju lutem specifikoni

21. Sa i kushton familjes tuaj kujdesi ndaj fëmijëve për muaj?

22. Sa jeni të kënaqur me këtë zgjidhje?
22.1. Shumë të kënaqur   22.2. Të pakënaqur   22.3. Të kënaqur   22.4. Shumë të kënaqur

Fëmijët 3 deri 6 vjeç (që ende nuk janë në shkollë fillore ose parashkollorë)

23. Keni thënë që keni # X fëmijë të moshës 3 deri në 6 vjeç (por që nuk janë në shkollë fillore ende). Kush kujdeset për këta fëmijë derisa ju jeni në punë?

- 23.1. Ofrues privat i shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve
23.2. Ofrues publik i shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve
23.3. Nëna e fëmijës   23.4. Babai i fëmijës   23.5. Gjyshërit e fëmijës   23.6. Një i afërm tjetër i fëmijës
23.7. Një person që nuk është anëtar i familjes kujdeset për fëmijën NË shtëpinë TIME
23.8. Një person që nuk është anëtar i familjes kujdeset për fëmijën NË shtëpinë e TIJ/SAJ
23.9. Tjetër   23.9.1. Ju lutem specifikoni

24. Sa i kushton familjes tuaj kujdesi ndaj fëmijëve për muaj?

25. Sa jeni të kënaqur me këtë zgjidhje?
25.1. Shumë të kënaqur   25.2. Të pakënaqur   25.3. Të kënaqur   27.4. Shumë të kënaqur

Fëmijët e moshës 3 deri në 6 vjeç (që ende nuk janë në parashkollor ose në shkollë fillore)

26. Pse nuk jeni të kënaqur me këtë zgjidhje?
26.1. Nëna/babai i fëmijës do të preferonte të punësohej (ose vetë-punësohej)   26.2. Është shumë larg prej punës
26.3. Është shumë larg prej shtëpisë   26.4. Ushqimi nuk është i shëndetshëm   26.5. Hapësira nuk është e pastër
26.6. Vendi është i rrezikshëm   26.8. Vendi është shumë i vogël   26.9. Fëmija nuk mëson (aspekti edukativ)
26.10. Fëmija nuk mund të socializohet (shoqërohet) me fëmijë të tjerë
26.11. Edukatorë/Kujdestar jo të trajnuar mjaftueshëm   26.12. Nuk ka mjaft edukatorë/e
26.13. Është e shtrenjtë
26.14. Është keq për fëmijën të mos qëndrojë me nënën/babanë e tij/saj, ose dikë të afërm
26.15. Do të doja të punoj më pak dhe të kaloj më tepër kohë me fëmijën tim
26.16. Tjetër   26.16.1. Ju lutem specifikoni

Fëmijët e moshës 3 deri në 6 vjeç (që ende nuk janë në parashkollor ose në shkollë fillore)

27. Pse ju jeni të kënaqur me këtë zgjidhje?
27.1. Nëna/babai preferon të kujdeset për fëmijën   27.2. Është afër punës   27.3. Është afër shtëpisë

- 27.4. Fëmija ushqehet shëndetshëm
 27.5. Vendi është i pastër
 27.6. Vendi është i sigurt
 27.7. Ka hapësirë të mjaftueshme
 27.8. Fëmija mëson (programi edukativ)
 27.9. Fëmija mund të socializohet (shoqërohet) me fëmijë të tjerë
 27.10. Kujdestarët/Edukatorët/et e trajnuara
 27.11. Ka mjaftueshëm edukatorë/e
 27.12. Nuk është shtrenjtë
 27.13. Është mirë për fëmijën të jetë me nënën/babanë e tij/saj, ose dikë të afërm
 27.14. Unë mund të vazhdoj të punoj
 27.15. Tjetër
 27.15.1 Ju lutemi specifikojeni

Fëmijët 6 muaj deri 3 vjeç (që ende nuk janë në shkollë fillore ose parashkollorë)

28. Keni thënë që keni #X fëmijë të moshës 3 deri në 6 vjeç (por që nuk janë në shkollë fillore ende). Kush kujdeset për këta fëmijë derisa ju jeni në punë?
 28.1. Ofrues privat i shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve
 28.2. Ofrues publik i shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve
 28.3. Nëna e fëmijës
 28.4. Babai i fëmijës
 28.5. Gjyshërit e fëmijës
 28.6. Një i afërm tjetër i fëmijës
 28.7. Një person që nuk është anëtar i familjes kujdeset për fëmijën NË shtëpinë TIME
 28.8. Një person që nuk është anëtar i familjes kujdeset për fëmijën NË shtëpinë e TIJ/SAJ
 28.9. Tjetër
 28.9.1. Ju lutem specifikoni

Fëmijët e moshës 6 muaj deri në 3 vjeç (që ende nuk janë në parashkollor ose në shkollë fillore)

29. Pse nuk jeni të kënaqur me këtë zgjidhje?
 29.1. Nëna/babai i fëmijës do të preferonte të punësohej (ose vetë-punësohej)
 29.2. Është shumë larg prej punës
 29.3. Është shumë larg prej shtëpisë
 29.4. Ushqimi nuk është i shëndetshëm
 29.5. Hapësira nuk është e pastër
 29.6. Vendi është i rrezikshëm
 29.7. Vendi është shumë i vogël
 29.8. Fëmija nuk mëson (aspekti edukativ)
 29.9. Fëmija nuk mund të socializohet (shoqërohet) me fëmijë të tjerë
 29.10. Edukatorë/Kujdestar jo të trajnuar mjaftueshëm
 29.11. Nuk ka mjaft edukatorë/e
 29.12. Është e shtrenjtë
 29.13. Është keq për fëmijën të mos qëndrojë me nënën/babanë e tij/saj, ose dikë të afërm
 29.14. Do të doja të punoj më pak dhe të kaloj më tepër kohë më fëmijën tim
 29.15. Tjetër
 29.15.1. Ju lutemi specifikojeni

Fëmijët më të vegjël se 6 muaj

30. Keni thënë që keni #X fëmijë më të vogël se 6 muaj. Kush është duke u përkujdesur për të derisa ju jeni në punë?
 30.1. Nëna/babai i fëmijës do të preferonte të punësohej (ose vetë-punësohej)
 30.2. Është shumë larg prej punës
 30.3. Është shumë larg prej shtëpisë
 30.4. Ushqimi nuk është i shëndetshëm
 30.5. Hapësira nuk është e pastër
 30.6. Vendi është i rrezikshëm
 30.7. Vendi është shumë i vogël
 30.8. Fëmija nuk mëson (aspekti edukativ)
 30.9. Fëmija nuk mund të socializohet (shoqërohet) me fëmijë të tjerë
 30.10. Edukatorë/Kujdestar jo të trajnuar mjaftueshëm
 30.11. Nuk ka mjaft edukatorë/e
 30.12. Është e shtrenjtë
 30.13. Është keq për fëmijën të mos qëndrojë me nënën/babanë e tij/saj, ose dikë të afërm
 30.14. Do të doja të punoj më pak dhe të kaloj më tepër kohë më fëmijën tim
 30.15. Tjetër
 30.15.1. Ju lutemi specifikojeni

31. Sa i kushton familjes tuaj kujdesi ndaj fëmijëve për muaj?

Fëmijët më të vegjël se 6 muaj

32. Kush do të përkujdeset për këtë fëmijë pasi t'i bëjë 6 muaj, derisa ju jeni në punë?
 32.1. Nëna/babai i fëmijës do të preferonte të punësohej (ose vetë-punësohej)
 32.2. Është shumë larg prej punës
 32.3. Është shumë larg prej shtëpisë
 32.4. Ushqimi nuk është i shëndetshëm
 32.5. Hapësira nuk është e pastër
 32.6. Vendi është i rrezikshëm
 32.8. Vendi është shumë i vogël
 32.9. Fëmija nuk mëson (aspekti edukativ)
 32.10. Fëmija nuk mund të socializohet (shoqërohet) me fëmijë të tjerë
 32.11. Edukatorë/Kujdestar jo të trajnuar mjaftueshëm
 32.12. Nuk ka mjaft edukatorë/e
 32.13. Është e shtrenjtë
 32.14. Është keq për fëmijën të mos qëndrojë me nënën/babanë e tij/saj, ose dikë të afërm
 32.15. Do të doja të punoj më pak dhe të kaloj më tepër kohë më fëmijën tim
 32.16. Tjetër
 32.16.1. Ju lutemi specifikojeni

33. How satisfied will you be with this solution?

- 33.1. Very unsatisfied
 33.2. Unsatisfied
 33.3. Satisfied
 33.4. Very Satisfied

Fëmijë më të vegjël se 6 muaj

34. Pse nuk jeni të kënaqur me këtë zgjidhje?
 34.1. Nëna/babai i fëmijës do të preferonte të punësohej (ose vetë-punësohej)
 34.2. Është shumë larg prej punës
 34.3. Është shumë larg prej shtëpisë
 34.4. Ushqimi nuk është i shëndetshëm
 34.5. Hapësira nuk është e pastër
 34.6. Vendi është i rrezikshëm
 34.7. Vendi është shumë i vogël
 34.8. Fëmija nuk mëson (aspekti edukativ)

- 34.9. Fëmija nuk mund të socializohet (shoqërohet) me fëmijë të tjerë
- 34.10. Edukatorë/Kujdestar jo të trajnuar mjaftueshëm
- 34.11. Nuk ka mjaft edukatorë/e   34.12. Është e shtrenjtë
- 34.13. Është keq për fëmijën të mos qëndrojë me nënën/babanë e tij/saj, ose dikë të afërm
- 34.14. Do të doja të punoj më pak dhe të kaloj më tepër kohë me fëmijën tim
- 35.15. Tjetër   34.15.1. Ju lutemi specifikojeni
36. Kur ky fëmijë të kaloj 6 muaj, a do të kërkoj punësim (ose vetë-punësim) nëna/babai ose a do të kthehet ne punën paraprake?
- 36.1. Po, sigurisht   36.2. Po, ndoshta   36.3. Ndoshta jo   36.4. Sigurisht që jo
37. Zakonisht, kush paguan për kujdesin ndaj fëmijëve në familjen tuaj?
- 37.1. Bashkeshortja/ partnerja (gruaja)   37.2. Bashkeshorti/ partneri (burri)
- 37.3. Te dy bashkeshortet/ te dy partneret ndajne   37.4. Dikush tjetër
38. Ju lutemi, a mund të na tregoni emrin e kopshtit/qerdhës që ju e përdorni?
39. Ju lutemi, a mund të ndani me ne numrin e telefonit të kopshtit që ju përdorni?
40. Ku ndodhet?
41. Cilat janë arsyet kryesore që (disa nga) fëmijët e juaj të cilët nuk janë ende në shkollë fillore nuk (ose nuk do të) shfrytëzojnë shërbimet e ndonjë ofruesi të edukimit apo përkujdesjes ndaj fëmijëve?
- 41.1. Dikush në familje/një i afërm nuk punon prandaj ka kohë të mjaftueshme për tu kujdesur për fëmijën
- 41.2. Shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve janë shumë të shtrenjta
- 41.3. Shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve janë shumë larg
- 41.4. Cilësia e shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve nuk është e mirë
- 41.5. Nuk ka vende të lira në ofruesit e shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve
- 41.6. Është më mirë për fëmijën të qëndroj me nënën/babanë e tij/saj ose ndonjë të afërm
- 41.7. Është normale që nëna të kujdeset për fëmijët e saj
- 41.8. Tjetër   41.8.1. Ju lutemi specifikoni
42. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të ishin më të lira, a do t'i shfrytëzonit ato?
43. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve nuk do të ishin aq larg, a do t'i shfrytëzonit ato?
44. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të ishin të cilësisë më të mirë, a do t'i shfrytëzonit ato?
45. Në qoftë se ofruesit e shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të kishin vende të lira, a do t'i shfrytëzonit ato?
46. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të ishin më të lira dhe jo aq larg, a do t'i shfrytëzonit ato?
47. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të ishin më të lira dhe të cilësisë më të mirë, a do t'i shfrytëzonit ato?
48. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të ishin më të lira dhe të kishin vende të lira, a do t'i shfrytëzonit ato?
49. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve nuk do të ishin aq larg dhe të ishin të cilësisë më të mirë, a do t'i shfrytëzonit ato?
50. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve nuk do të ishin aq larg dhe do të kishin vende të lira, a do t'i shfrytëzonit ato?
51. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të ishin të cilësisë më të mirë dhe do të kishin vende të lira, a do t'i shfrytëzonit ato?
52. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të ishin më të lira, nuk do të ishin aq larg dhe të ishin të cilësisë më të mirë
53. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të ishin më të lira, nuk do të ishin aq larg dhe do të kishin vende të lira, a do t'i shfrytëzonit ato?
54. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të ishin më të lira, të cilësisë më të mirë dhe të kishin vende të lira, a do t'i shfrytëzonit ato?
55. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve nuk do të ishin aq larg, të ishin të cilësisë më të mirë dhe të kishin vende të lira, a do t'i shfrytëzonit ato?
56. Në qoftë se shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve do të ishin më të lira, nuk do të ishin aq larg, do të ishin të cilësisë më të mirë dhe do të kishin vende të lira, a do t'i shfrytëzonit ato?
57. Në këtë rast, a do të kërkonte punë (apo vetëpunësim fitimprurës) nëna/babai (aj/ajo që kujdeset për fëmijët)?

Shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve deri në moshën 3 vjeçare

Ju lutem mendoni lidhur me ofruesit e shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve për fëmijë të vegjël deri në moshën 3 vjeçare.

58. Sipas mendimit tuaj, cilat janë aspektet më të rëndësishme për ofruesit e shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes për fëmijët të vegjël deri në moshën 3 vjeçare?

58.1 Afërsia me vendin e punës së prindërve	58.2 Afërsia me shtëpinë e prindërve	58.3 Cilësia e ushqimit
58.4 Higjiena (pastërtia)	58.5 Siguria	58.6 Hapësirë të mjaftueshme
58.7 Programi edukativ	58.8 Staf i trajnuar mirë	58.9 Edukatorë/e të mjaftueshme
58.10 Çmimi	58.11 Tjetër	58.11.1. Please specify

59. Për ju personalisht, cili do të ishte çmimi i arsyeshëm në muaj për të paguar për shërbimet e një ofruesi formal të edukimit dhe përkujdesjes për fëmijët deri në moshën 3 vjeçare?

Shërbimet e edukimit dhe përkujdesjes ndaj fëmijëve prej moshës 3 deri 6 vjeç

Tani ju lutem mendoni për ofruesit e shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes për fëmijët më të mëdhenj, nga 3 deri 6 vjeç.

60. Sipas mendimit tuaj, cilat janë aspektet më të rëndësishme për ofruesit e shërbimeve të edukimit dhe përkujdesjes për fëmijë të moshës 3 deri në 6 vjeç?

60.1. Afërsia me vendin e punës së prindërve	60.2. Afërsia me shtëpinë e prindërve	60.3. Cilësia e ushqimit
60.4. Higjiena (pastërtia)	60.5. Siguria	60.6. Hapësirë të mjaftueshm
60.7. Programi edukativ	60.8. Staf i trajnuar mirë	60.9. Edukatorë/e të mjaftueshme
60.10. Çmimi	60.11. Tjetër	60.11.1. Please specify

61. Për ju personalisht, cili do të ishte çmimi i arsyeshëm në muaj për shërbimet e një ofruesi formal të edukimit dhe përkujdesjes për një fëmijë të moshës 3 deri në 6 vjeç?

62. Në qoftë se do të kishte shërbime të edukimit dhe përkujdesjes për fëmijët gjatë ditëve të vikendit, sa e mundshme do të ishte për ju t'i shfrytëzonit ato?

63. Në qoftë se kompania në të cilën punoni do të ofronte shërbime të edukimit dhe përkujdesjes për fëmijët për të punësuarit e saj, brenda hapësirës së ndërtesës së kompanisë ose afër saj, sa do të ishin gjasat që ju të shfrytëzonit këtë shërbim për fëmijët tuaj?

Jemi në fund të intervistës.

64. Në qoftë se do të kemi më shumë pyetje për ju, a mund të ju kontaktojmë përsëri përmes telefonit?

65. A keni ndonjë numër tjetër?

Faleminderit shumë!

66. Në cilën gjuhë u mbajt intervista:

Pyetësi për punëdhënësit/et

1. Komuna	2. Emri i kompanis	3. Gjinia e respodentit	4. Pozita e respodentit
5. Për sa vite keni qenë në këtë pozitë?

Punonjës

6. Sa punonjës gjithsej ka kompania juaj?	7. Sa punojnë me gjysmë-orari?	10. Sa janë burra?
8. Sa punojnë me orar të plotë?	9. Sa janë gra?	

11. Cilët mendoni se janë faktorët kryesorë pse nuk keni më shumë punonjëse gra?

11.1. Gratë nuk aplikojnë	11.2. Gratë nuk janë të kualifikuara ose të arsimuara mjaftueshëm	
11.3. Ky lloj i punës nuk është i paraparë për gra (p.sh. punë fizike)		
11.4. Gratë duhet të kujdesen për fëmijët kështu që ato nuk mund të punojnë		
11.5. Nuk dua të paguaj për pushim të lehonisë	11.6. Të tjera	11.7. Nuk e di

12. Sa prej punonjësve tuaj janë prindër?

12.1. Sa prej punonjësve tuaja GRA janë prindër që kanë fëmijë nën moshën 13 vjeç?
12.2. Sa prej punonjësve tuaj BURRA janë prindër që kanë fëmijë nën moshën 13 vjeç?

13. A mendoni se gratë marrin më shumë ditë të lira nga puna për t'u kujdesur për fëmijët e tyre, burrat marrin më shumë ditë të lira nga puna, apo është e njëjtë?

13.1. Gra	13.2. Burra	13.3. Njëjtë

14. Mesatarisht, sa ditë pune në muaj mendoni se një punonjës/e që është nënë ose baba i merr të lira për t'u kujdesur për fëmijët e saj/tij (p.sh., për sëmundje, kujdes, ose arsye tjera)?

15. Punonjësit që largohen nga puna për t'u kujdesur për fëmijë?

15.1. Sa prej këtyre punonjësve ishin gra?	15.2. Sa prej këtyre punonjësve ishin burra?

16. Cilat ishin implikimet menaxheriale/financiare me të cilat kompania është përballur kur këta persona e kanë lënë punën, nëse ka pasur ndonjë?

16.1. Nuk ka pasoja

16.2. E kemi ulur produktivitetin deri sa e kemi punësuar zëvendësin

16.3. Është dashur që ta ri-trajnojme zëvendësin 16.4 Humbje e njohurive / ekspertizës 16.5. Të tjera

Interesimi për të Përkrahur Qendrat e Kujdesit të Fëmijëve

17. A mendoni se nëse do të kishte më shumë opsione të përballueshme të kujdesit për fëmijë, në dispozicion në zonën tuaj, ju do të kishit më shumë punëtorë dhe me kualifikime më të mira të cilët do të ishin të disponueshëm për angazhim në kompaninë tuaj?

17.1. Po

17.2. Jo

17.3. Nuk e di

18. Banka Raiffeisen posedon një objekt për kujdes për fëmijë i cili është i disponueshëm për punëtorët e saj, për të cilën banka paguan 60% të kostos së kujdesit për fëmijë, ndërsa punëtorët e saj paguajnë 40%. A është ky një lloj përfitimi të cilin ju do të mund ta merrnit në konsideratë për ta ofruar për punonjësit tuaj?

18.1. Po

18.2. Jo

19. Pse jo?

19.1. Është tepër e shtrenjtë

19.2. Ka mjaft punëtor që mund t'i zgjedhim prandaj nuk kam nevojë të shqetësohem për këtë

19.3. Ky nuk është roli i bizneseve

19.4. Të tjera

Nëse po:

20. Çfarë shume do ta merrnit në konsideratë që ta paguani për çdo muaj për fëmijë në mënyrë që punëtorët tuaj të kenë një përfitim të tillë?

21. A do të paguanit të njëjtin çmim për çdo fëmijë në qoftë se punonjësi do të kishte me shumë fëmijë?

21.1. Po

21.2. Jo

21.3. Nuk e di

22. A do ta merrnit në konsideratë që të paguani 100% të pagesës për çdo fëmijë që i përket kategorive të veçanta ligjore (p.sh. Viktima të luftës, etj.)?

22.1. Po

22.2. Jo

22.3. Nuk e di

23. A do t'u ofronit qasje të barabartë në këtë shërbim të gjithë punonjësve apo disa nga punonjësit do të kishin prioritet?

23.1. Prindërit vet-ushqyes të cilët punojnë

23.2. Personat me pozita më të larta ose me shkathhtësi të veçanta

23.3. Familjet ku dy prindërit punojnë

23.4. Punonjësit që kanë punuar më gjatë në kompani

23.5. Punonjëset gra

23.6. Punonjësit burra

23.7. Të tjera

24. Kush do të kishte prioritet?

24.1. Mentorim/trajnim se si të krijohet programi

24.2. Miratimet e qeverisë për ndryshime në përdorimin e hapësirës

24.3. Mbështetje nga bizneset tjera

24.5. Financa për krijimin e hapësirës

24.5. Tjetër (Ju lutem shkruani)

24.6. Nuk e di

25. A do të ishit të interesuar që të hapni një objekt për kujdes për fëmijë vetëm për punëtorët tuaj?

25.1. Po

25.2. Jo

26. A do të ishit të interesuar të hapni një objekt të përbashkët për kujdes për fëmijë të cilin do ta përdornin edhe bizneset tjera që gjenden afër, duke e financuar atë së bashku?

26.1. Po

26.2. Jo

27. A do ta bashkë-financionit ndërtesën ose rinovimin e një qendre për kujdes për përdorim nga punëtorët tuaj, ndoshta së bashku me biznese tjera?

27.1. Po

27.2. Jo

28. Nëse po, a keni tashmë në dispozicion një subjekt që mund të përdoret ose të rinovuar për t'u përdorur si një qendër të kujdesit?

28.1. Po

28.2. Jo

29. Në qoftë se një donator është i të interesuar të mbështes fillimin e krijimit të një qendre të kujdesit në zonën tuaj, do të ishit të interesuar në bashkë-financimin për qendra të kujdesit për fëmijët në të të ardhmen për punëtorët tuaj, si një përfitim të veçantë për punëtorët, si një biznes me përgjegjësi sociale?

29.1. Po

29.2. Jo

29.3. Nuk e di

30. Nëse qeveria lokale do të ishte e interesuar në mbështetjen e një qendre të kujdesit në zonën tuaj, do të ishit të interesuar në bashkë-financimin kujdes në të ardhmen për fëmijët e punëtorëve të tu, si pjesë e një partneriteti publik-privat?

30.1. Po

30.2. Jo

30.3. Nuk e di

31. Ju lutemi ndani me ne mendime tjera ose ide mbi këtë çështje.

32. Nëse kemi pyetje tjera, a mundemi me ju kontakti juve?

32.1. Po

32.2. Jo

33. Nëse po, në çfarë numri të telefonit?

Fundi i pyetësorit

34. Në cilën gjuhë është mbajtur pyetësori?

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

362.7(496.51)(047)

342.7-053.2(496.51)(047)

Kush kujdeset? : kërkesat, ofertat dhe opsionet për rritjen e mundësive të kujdesit të fëmijëve në Kosovë / Nga Nicole Farnsworth...[et al.]. – Prishtinë : Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës, 2016. – 92 f. ; 28 cm.

I.Farnsworth, Nicole

ISBN-978-9951-8923-8-4

PROMOTING
PRIVATE SECTOR
EMPLOYMENT

Ky publikim u mundësua nga projekti Promovimi i Punësimit në Sektorin Privat, i cili implementohet nga Swisscontact (si partner udhëheqës), Instituti Riinvest dhe PEM Consult, dhe financohet nga Agjencia Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim në Kosovë.

www.ppse-kosovo.org; www.swisscontact.org/kosovo

swisscontact

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Cooperation Office Kosovo

ISBN 978-9951-8923-8-4

9 789951 892384